

ЕСИН КРАНЛИ БАЈРАМ

DE SERVITUDES

Скопје
2024

Наслов:
DE SERVITUTES

Автор:
ЕСИН КРАНЛИ БАЈРАМ

Уредник:
Ѓорѓи Штерјов

Рецензенти:
Проф. д-р Мирјана Поленак-Аќимовска
Проф.д-р Владо Бучковски
Проф.д-р Гоце Наумовски

Компјутерска обработка:
Ѓорѓи Штерјов

Издавач:
Стоби Трејд ДООЕЛ
Подружница ШЕМА

Печати:
Стоби Трејд ДООЕЛ
Тираж:
100 примероци

CIP - Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

347.25/.26(37)
347.25/.26:340.13(497.7)

КРАНЛИ Бајрам, Есин
De servitutes / Есин Кранли Бајрам. - Скопје : Стоби Трејд,
подружница Шема, 2024. - 125 стр. ; 25 см

Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 117-125

ISBN 978-608-4767-54-1

а) Службености -- Стварно право -- Рим, стари б) Службености -- Законска
регулатива -- Македонија

COBISS.MK-ID 64502277

СОДРЖИНА

ДЕЛ ПРВИ.....	7
ГЛАВА I	7
ВОВЕДНИ ТЕМИ	7
Вовед	7
1.Методологија на истражувањето.....	12
ГЛАВА II.....	13
1. Стварното право како дел од <i>ius quod ad res pertinet</i>	13
2. <i>Iura in re aliena</i> како дел од римското стварно право	18
3. Сличности и разлики меѓу службеностите и другите ствари права врз туѓи ствари	20
ДЕЛ ВТОРИ.....	25
ПОИМ, ВИДОВИ, СТКНУВАЊЕ, ЗАШТИТА И ГАСЕЊЕ НА СЛУЖБЕНОСТИТЕ.....	25
ГЛАВА I	25
1. Поим на службеностите	25
2. Законски службености- <i>servitutes legales</i>	28
3. Основни правни начела специфични за службеностите. 35	
ГЛАВА II.....	45
1. Класификација на службеностите.....	45
2. <i>Servitutes rerum (Servitutes praediorum)</i>	50
2.1. Основни карактеристики	50
2.2. Видови земјишни службености.....	57
2.2.1. <i>Servitutes praediorum rusticorum</i>	59
2.2.1.1. Поим и основни карактеристики на одделните видови 60	
-iter (<i>servitus itineris</i>)-	60
- actus-.....	61
-via (<i>servitus viae</i>)-	62

2.2.1.1.б. Службености на вода.....	64
-servitus aquaeductus (aquae ducendae)-.....	64
- servitus aquaehaustus-	65
-servitus pecoris ad aquam adpulsus-	67
2.2.1.1.в. Други видови селски земјишни службености-.....	68
-servitus pecoris pascendi (servitus pascui)-.....	68
-servitus lapidis eximendi-	68
- servitus arenae fodiendae-	69
-servitus cretae eximendae-.....	69
- servitus calcis coquendae-	69
-servitus silvae caeduae-	69
-servitus ut in tuum lapides provolvantur ibique posite habeantur ineque exportentur-	70
-servitus pedamenta ad vineam ex vicini praedio sumere-	70
-servitus ut fructus in vicini villa cogantur coactique habeantur-.....	70
2.3. Servitutes praediorum urbanorum	71
2.3.1. Службености на видик	71
-servitus altius non tollendi-.....	71
-servitus ne luminibus officiatur-.....	72
-servitus ne prospectui officiatur-	73
2.3.2. Службености на потпирање	74
- servitus oneris ferendi-	74
- servitus tigni immitendi-.....	75
2.3.3. Службености на простор.....	76
-servitus proiciendi-	76
-servitus protogendi-	77
2.3.4. Службености на одведување на вода и имисии	77
-servitus fluminis-	77
-servitus stillicidii-	77
-servitus cloacae-	78
-servitus fumi immitendi-	79
3. Лични службености - servitutes personarum	80
3.1. Основни карактеристики	80
3.2. Видови лични службености.....	82
-ususfructus-.....	83
-usus-.....	90

- habitatio-	91
-operae servorum vel animalium-	93
ГЛАВА III.....	95
1. Начини на стекнување на службеностите	95
ГЛАВА IV	101
1. Начини за правна заштита на службеностите.....	101
ГЛАВА V.....	105
1. Поим и начини на гасење на службеностите	105
ДЕЛ ТРЕТИ	109
ГЛАВА I	109
ЗАКЛУЧОК	115
Користена литература:	117

Nihil perpetuum, pasua diuturna sunt - Seneca
Ништо не е вечно, а малку што е трајно-Сенека

ДЕЛ ПРВИ

ГЛАВА I ВОВЕДНИ ТЕМИ

Вовед

Несомнено е дека во текот на своето тринаесетвековно постоење (од средината на VIII век пред н.е. до средината на VI век од н.е.)¹, римското право оставило траен белег на развитокот на многу современи правни системи².

Во таа смисла, иако не е за занемарување римското јавно право или *ius publicum*³, сепак слободно би можело да се констатира дека пресудната улога, кога станува збор особено за рецепијата на правните институти во современите системи, ја одиграло римското приватно право или *ius privatum*⁴.

¹ Се работи за правниот поредок на римската држава почнувајќи од легендарното основање на градот Рим (754 или 753 г. пред н.е.) од страна на близнаците Ромул и Рем па се до смртта на источноримскиот цар Јустинијан (565 г. од н.е.) и во суштина тоа е развојниот пат на овој поредок од право на една мала аграрно-сточарска заедница, до правен поредок на едно светско царство кое подоцна во новиот век, потиснувајќи ги нормите на феудалното право, е прифатено во позитивните права на поголемиот дел од европските држави.

² Определувајќи го поимот „римско право“ вреди да се спомене дека многу почесто со него се означува римското приватно право, а не целокупниот правен поредок како што веќе напоменавме. Иако не сосема оправдано, се чини ваквата практика се должи на тоа што приватното право и неговите институти се многу почесто се применувале и проучувале. Па во таа смисла повеќето учебници кои носат наслов „римско право“ го обработуваат токму римското *ius privatum*

³ *Publicum ius est quod ad statum rei publicae Romanae spectat...* D. 1,1,1,2 Јавно право е она кое што се однесува на положбата на римската држава – Види М. Поленак-Акимовска, В. Бучковски, Избор на текстови од римското право (второ издание) Скопје, 2000г

⁴ ... *privatum quod ad singulorum utilitatem...* D. 1,1,1,2 ... приватно е она кое е во корист на поединците. Имајќи ги во предвид определбите за *ius publicum* и *ius privatum* соодветно, треба да се каже дека иако оваа поделба во начело е

Во научните кругови секогаш се водела и се води отворена полемика за тоа дали и зошто е потребно да се изучува римското право, но се чини дека сепак аргументите на страната на романистите се сепак побројни и поиздржани што може да се докаже со сериозна и темелна анализа на правните институти на поголемиот број европски држави кои водат потекло токму од римското право.

Иако, како што веќе напоменав, се водат полемики околу оправданоста за проучувањето на римското право, конкретно во нашето општествено окржување, откако беа отстранети постулатите на поранешниот систем, и со стапувањето на правната сцена на приватната сопственост, интересот за римското право како да доживеа своја ренесанса.

Не постои ниту еден автор-романист, кој на почетокот на своето дело, темелно и аргументирано, не направил анализа на потребата, особено на правниците, да се запознаат и да го проучат римското право, како би добиле солидна база врз која ќе го изградат своето правничко знаење, прилагодено на современите услови.

Дотолку повеќе, што римската правна мисла, во текот на вековите на својот развој, не се градела како апстрактна креација во умовите на римските правници, туку таа била оригинален производ кој како во огледало го одразувал целокупниот општествен живот и давала одговор на конкретни ситуации кои се појавувале во животот на луѓето.

Од друга страна пак, имајќи во предвид дека кога Римјаните се појавиле на историската сцена, се наоѓале на степен на преод од повисок степен на варварство кон цивилизација, од воена демократија, која сеуште била во полна сила, кон државата која се раѓала, на степен во кој економските разлики се претворале во класни и се развивале антагонистички спротивности кои нужно довеле до создавање на апарат за принуда во корист на владејачката класа, навистина импресионира правниот систем што бил создаден изворно од нив.

прифатлива за модерните правни системи, сепак, римското право, подрачјето на *ius privatum* го поима пошироко, вбројувајќи ги тука задолжително статусното и семејното право како и граѓанската судска постапка но и бројни норми од казнено и управното право, што не е случај денес.

Затоа римското право воопшто е особено погодно, затоа што ги поминало и преживеало низ сите општествени формации кои се појавиле во историјата: од општество што штотуку излегувало од првобитната заедница, се развивало во услови на развиено робовладетелско општество, кое имало развиена стоково-парична размена, а било обработувано во услови на настанок и развој на феудалните односи, поминало низ византиските феудални односи и одиграло навистина значајна улога во градењето на капиталистичкото општество.

Заради сето наведено, во подолга историска перспектива, од римското право, многу пластично и многу релјефно може да се види како настануваат и како делуваат одделни елементи кои прават да целокупниот правен живот и одделни правни установи се развиваат во определен правец⁵.

Бидејќи конкретно сфера на мојот интерес е римското *ius privatum*, а со оглед на тоа дека токму овој дел од римскиот правен систем е најзначајниот правен паметник, сметам дека навистина римското право е азбука, без која еден правник не би знаел да чита.

Универзалната порака што во наследство ни ја остава римското право, секако е таа дека “правникот не смее да биде слеп мерач на правдата на вага, на чии тасови стојат безлични маси на параграфи, луѓе и дела и дека законите не се само параграфи, туку се резултат на политика која е водена во конкретни околности и услови, кои тој како такви треба да ги примени на случаеви кои настанале исто така во одредена средина и во одредени услови”.⁶

Токму од овие причини, сметајќи дека е оправдано становиштето: проучи го минатото, за да ја разбереш сегашноста и да ја креираш иднината, се одлучив темата на мојот магистерски труд да се однесува на еден исклучително интересен правен институт од приватното право, а тоа се службеностите во римското право (*servitutes*).

Неоспорен е фактот дека *servitutes* своето потекло го водат од римското право. Тие се јавуваат како ограничување на овластувањата резервирани за приватната сопственост, која на прв

⁵ Така D.Stojčević, *Rimsko Privatno pravo*, Savremena administracija, Beograd 1979

⁶ Ibid

поглед, римското право ја квалификува како апсолутна, неограничена власт на стварта⁷, давајќи му ги на сопственикот сите сопственички овластувања. Поаѓајќи од овој став, на почетокот на сопствениците на соседните земјишта им било дозволено своите меѓусебни односи да ги регулираат договорно. Сопственикот на едната недвижност му дозволувал на соседот, заради подобро коиستهње на својот посед, да го користи неговиот на одреден начин и во одредена мерка⁸. Така, во суштина биле создадени стварните права врз туѓи ствари (*iura in re aliena*), искористувајќи една специфика на стварното право воопшто, а тоа е можноста на стварта да се засниваат секторски овластувања во корист на трети лица (не на сопственикот) како и т.н *ius recadentiae* или еластичитетот на стварното право.

Откако биле создадени како институт, римските правници, особено во *Corpus Iuris Civilis*⁹, ја создале и класификацијата на службеностите која е позната и денес и тоа *servitutes personarum* и *servitutes rerum* или лични и стварни службености. Од своја страна, *servitutes rerum* биле поделени на селски земјишни или *servitutes praediorum rusticorum* и градски земјишни или *Servitutes praediorum urbanorum*, додека личните, кои патем, подоцна биле создадени,

⁷ Иако на почетокот припадноста на определена ствар кон некое лице била означувана со присвојни придавки, преку поимот *dominium*, кој означувал поим поширок од сопственоста и се однесувал на правата што *pater familias* ги имал не само врз имотот и стварите, туку и врз лицата *alieni iuris* припадници на неговиот *domus*, поимот на сопственоста се појавил најверојатно во периодот на класичното римско право и бил определен на следниов начин: *Proprietas est plena in re potestas...* I.2,4,4 сопственоста е полна власт врз стварта или уште *Proprietas est ius utendi, fruendi abutendi res sua...* сопственоста е право на користење, плодоуживање и располагање со стварта.

⁸ Така Р.Ковачевиќ-Куштримовиќ, *Стварни службености и соседско право*, Зборник во чест на Асен Грунче, Правен факултет, Скопје, 2001г

⁹ *Corpus Iuris Civilis* е називот на Јустинијановата кодификација кој за прв пат бил употребен во изданието на Dionysius Gothofredus од 1583 година. Со него збирно се опфатени посебните делови од кои всушност се состои и тоа *Institutions*, *Digesta*(*pandectae*), *Codex* (*Codex Iustinianus*) и *Novellae*. Интересен е податокот дека јустинијан никогаш не употребил било каков заеднички назив за кодификацијата, освен на едно место *C. 5,13,1pr* каде го употребува изразот *omne corpus iuris*.

За ова повеќе види A.Berger., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, The American Philosophical Society, Independence Square, Philadelphia, reprinted 1991

биле поделени на *ususfructus*, *usus*, *habitatio* и *operae servorum vel animalium*¹⁰

Освен дефиницијата и класификацијата, дело на римската правна мисла се и начелата врз кои се темелат службеностите или правните правила кои важат за нив, што во крајна линија ги раздвојуваат од останатите стварни права врз туѓи ствари¹¹.

Покрај тоа што на тој начин многу прецизно како институт се позиционирани во приватното право, во рамки на стварното право, римските правници се занимавале и со начинот на стекнување на службеностите, начинот на престанокот на правото на службеност како и правните средства за заштита на правото на службеност¹².

Од сето досега изложено, познавачите на материјата за современите службености, нивната поставеност, суштина, поделба, стекнување, престанок и заштита, без особени тешкотии можат да ја препознаат иницијалната нитка што римското право ја дава во креирањето на службеностите.

Иако примарната цел на овој труд, не е обид да се даде компаративна анализа и не е обид да се види допирната точка меѓу римското право и современото право на повеќето европски правни системи, сепак, во насока на тоа да се оправда корисноста од трудот, беше неопходно, во сосема куси црти, да биде изложена нераскинливата врска што римското право ја има со современата правна мисла.

Со претензија тоа да биде една сериозна и опсежна анализа на истите ќе се направи обид, користејќи ја богатата ризница од римското правно наследство, да се објасни нивната суштина и да се направи нивна класификација, со надеж дека трудот ќе послужи како солидна основа за проучување на современиот правен институт

¹⁰ Деталната поделба на службеностите ќе биде дадена во продолжение

¹¹ Во *iura in re aliena* спаѓаат уште и долгорочните договори за закуп на земјиште (*ius perpetuum*) и заложните договори (*pignus*). Основните белези за истите ќе бидат дадени подолу во текстот, со цел да се направи разликата меѓу нив и службеностите, но во исто време да се објасни зошто се сврстуваат во иста група стварно-правни институти.

¹² *Actio confessoria* е позната како тужба специфична за заштита на правото на службеност, за неа ќе стане збор при обработката на начините за правна заштита на службеностите.

службености, како и да даде потстрек за нови идеи за осовременување доусовршување на истите.

1.Методологија на истражувањето

Во текот на истражувањето ќе бидат користени општите и посебните научни методи. За остварување на целите на оваа магистерска теза, меѓу останатото, ќе бидат користени и следните методи:

Историографски метод ќе се користи при анализа на историските документи кои постојат за периодот кој е предмет на проучување. Со користење на овој метод би требало да се собере солидна историска граѓа која се однесува на оваа проблематика, а со би се покажале и насоките кон кои треба да се движи истражувањето и празнините кои треба да бидат пополнети, пред сè во романистиката во Македонија, во однос на сознанијата од оваа тема.

Методот на компаративна анализа ќе биде применет за компаративна анализа пред сè на досегашните искуства и ставови на поединечните автори, особено на конкретната тема, кои во светски рамки се вбројуваат меѓу најдобрите, се рзабира на полето на романистиката.

Методите на анализа и синтеза ќе бидат применети заради подетално проучување на правните претпоставки ки довеле до настанокот, како и целокупниот историски развиток на службеностите во Рим . Преку користењето на овие методи ќе биде дадена детална слика на настанокот, правните правила што ги детерминираат, класификацијата, стекнувањето, престанокот и заштитата на правото на службеност,потоа примери од нивното практично дејствување, како и нивното место во системот.

Методите на индукција и дедуција ќе се применуваат при донесување на заклучоци и констатации за научните можности кои би ги понудил овој труд, а коишто би инспирирале понатамошна дебата.

ГЛАВА II

1. Стварното право како дел од *ius quod ad res pertinet*

Познатиот римски правник Гај (Gaius) од класичниот период¹³, во своето особено значајно и за среќа зачувано дело *Institutiones* во четири книги¹⁴, зборува за тројната поделаба на римското право,

¹³ Современите романисти не можат да потврдат со сигурност ништо што се однесува до личниот живот на Гај, па дури ниту за презимето, ниту за точниот изговор или спелувањето на името на овој правник (постојат извори кои упатуваат на тоа дека првата буква од неговото име не е G, туку C-Caius, што се разбира има импликации врз изговорот на името). Според датирањето во неговите дела, најверојатно живеел околу 110-180 година, односно, роден бил за време на Hadrian, творел за време на Antonius Pius и Marcus Aurelius а веројатно починал за време на Commodus. За негови современици се сметаат Pomponius, Africanus и Scaevola, бил помлад од Julian а постар или генерациски блиску до Papinian, Paul и Ulpian.

Со сигурност не се знае ниту неговото потекло. Според една теорија, потекнува од хеленизираниот исток, па подоцна дошол во Рим, а според друга (чиј застапник е Нопогe), неговиот животен пат е обратен, тргнува од Рим, а завршува со обиколни предавања по право на источните краеве во Бејрут.

Како правник, тој е поприлично нетипичен за своето време, заради академскиот пристап на правото, а особено заради чистиот и јасен стил на пишување, бидејќи неговите дела биле наменети пред се за студентите кои изучувале право. Се интересирал за систематизацијата и правната догматика. Според него, битна била правната историја и тој ги познавал и се служел со методите на грчката философија. Иако не бил цитиран од неговите современици (веројатно заради провинциското потекло но и поради методите на кои се потпираше творејќи), славата ја достигнува подоцна, особено заради местото што го зазема во правничката едукација. За него може да се каже дека е „архитектот“ на *Corpus Iuris Civilis*, ако се земе во обзир фактот дека во *Digesta* преземени се 535 фрагменти од неговите дела. Веројатно затоа Јустинијан го нарекува Gaius noster (нашиот Гај).

За ова повеќе види: T.Lambert Mears., *The Institutes of Gaius and Justinian*, Gaius, , *The Lawbook Exchange.LTD*, Clark, New Jersey, 2004 и P.Birks, G.McLeod., *Justinian's Institutes*, Justinian I, Cornell University Press, 1987

¹⁴ Гајовите *Institutes* се создадени околу 161 година (или тогаш биле ревидирани) и биле први од тој вид. Пронајдени се во 1861 година од страна на Niebohr во библиотеката на катедралата во Верона, а Savigny го потврдил идентитетот на ракописот што бил пронајден во целост, кој бил препишан од свештениците од катедралата.

Види: P.Birks, G.McLeod., цит. дело

поделба која подоцна била прифатена во Јустинијановите Institutiones.

Имено, првата книга од Гаевите Институции говори за лицата (personae), втората и третата книга се посветени на стварите или граѓанското право (res) додека пак четвртата книга се однесува на судската постапка односно тужбите (actiones).

Оттука недвосмислено Gaius забележал дека *omne autem ius quo utimur, vel ad personas pertinet, vel ad res vel ad actiones, или сето право со кое се служиме се однесува или на лица, или на ствари или на тужби*. Gai.1,8

Иако на прв поглед се чини дека Гаевото *ius quod ad res pertinet*, е стварно право (на што упатува буквалниот превод), сепак, правото што се однесува на ствари во денешната смисла на зборот, претставува една многу поширока правна област, а тоа е граѓанското право во чиј состав влегуваат стварното, облигационото и наследното право¹⁵.

Несомнена е клучната улога што римското право ја одиграло при ваквата систематизација, имајќи ги во предвид претходно наведените ставови на римската правна мисла. Сепак, оваа систематизација и теоретското разликување особено помеѓу стварното и облигационото право, ја дава средновековната романистика, која многу повеќе се занимава со догматика и систематика за разлика од старите Римјани¹⁶.

Имајќи го во предвид централниот интерес на овој труд, службеностите, на почетокот се наметнува потребата од дефинирање и диференцирање на стварното право, чиј што институт меѓу другото се и службеностите.

За волја на вистината, дефинирањето на правните институти, особено на оние од приватното право, било избегнувано од римските правници, бидејќи тие сметале дека секогаш постои опасност ваквите дефиниции да бидат оборени заради некој

¹⁵ Ако се навратиме на претходните забелешки, тогаш недвосмислено може да се потврди дека *ius quod ad res pertinet* е дел од *ius privatum*

¹⁶ Исклучок од оваа карактеристика на класичните правници, како што веќе видовме секако е Gaius чија особена преокупација била систематизацијата и правната догматика, заради што понекогаш постои двоумење меѓу романистите дали тој воопшто треба да се смести помеѓу класичните правници!?

недостаток, така што многу од дефинициите на првните институти се само логичен заклучок што романистите го извлекувале, имајќи ги во предвид основните елементи содржани во многубројните извори на римското право. Како што беше напоменато, изворите на римското право упатуваат и на дефиницијата на стварното право, како збир од правни норми (правила) кои се однесуваат на овластувањата што еден субјект ги има на определена ствар или субјективното право на овластеникот на одреден начин да ја користи одредената ствар, со негативна должност на сите други лица да не го спречуваат во тоа¹⁷.

Заедничкиот елемент, за правните гранки кои ја сочинуваат материјата на граѓанското право како правна област, е тоа што сите во крајна линија имаат имотен ефект. Разликите меѓу нив лежат во посебните карактеристики, специфични за секоја од нив.

Во таа смисла, за разлика од облигационото право, стварното право има дејство *erga omnes, adversus quemcumque* (спрема сите)¹⁸,

¹⁷ За разлика од ставрно-правниот однос, под облигационен однос се подразбира правен однос заради кој должникот е должен да изврши некое (не)сторување(чинида) спрема доверителот и притоа, за неисполнувањето на побарувањето одговара со имотна санкција. Поимот облигација потекнува од латинскиот глагол *obligare*(врзува, обврзува), со што тежиштето на овој однос се става на должниковата обврска, иако содржината на облигациониот однос ја сочинуваат правото и обврската. Интересно е да се спомене дека се верува дека Римјаните ги врзувале со јаже за дрво своите должници, се додека не го вратат долгот, но набргу била напуштена ваквата практика, бидејќи вака врзаниот должник реално не можел да направи ништо за да го врати долгот. За ова, како и за поимот на облигациите повеќе види кај Г.Галев, Ј.Дабовиќ Анастасовска, Облигационо право, Правен факултет „Јустинијан Први“, Скопје, 2008

Obligationum substantia non in eo consistit, ut aliquod corpus nostrum aut servitutem nostrum faciat, sed ut alium nobis obstringat ad dandum aliquid vel faciendum vel praestandum Paul. D. 44, 7, 3.pr.

Суштината на облигацијата не се состои во тоа некој да ја стори некоја ствар или службеност наша, туку некој да обврзе нешто да ни даде, стори или изврши(престира)

Наследно-правниот однос пак, е нужно врзан со смртта на субјектот кој се јавува во улога на оставител, од каде произлегува правото на субјектите кои се определени како наследници да добијат определен имот на име наследство.

Ако се разгледаат внимателно, сите објаснети правни гранки, како заеднички елемент го имаат нужно имотниот ефект.

¹⁸ Облигационото право има дејство *inter partes* (дејствува помеѓу субјектите на тој однос)

додека она што го одвојува истото од наследното право е дејството *inter vivos* (меѓу живите)¹⁹. Разликата меѓу стварното и наследното право е лесно воочлива, па оттука далеку поедноставно е констатирањето на разликите помеѓу овие правни гранки. Дотолку повеќе што наследното право е тесно поврзано со семејното што е уште еден факт за разликувањето меѓу нив. Меѓутоа ситуацијата со разликувањето од облигационото право е нешто поинаква. Заедничката карактеристика на дејството *inter vivos* оваа диференцијација ја прави потешка. Сепак, со оглед на дефинициите, стварното право уредува една релативно статична позиција на субјектот спрема стварта во однос на која има стварноправни овластувања, положба која трае или се претпоставува дека би траела еден подолг временски период, за разлика од облигацијата која претпоставува извршување на обврската за еден релативно краток временски период каде доаѓа до движење на вредности, по што односот се гасне. Оттука и ставот на современите, дека стварното право е статиката на граѓанското право, за разлика од облигационото кое со оглед на своите особини ја дава динамиката на истото²⁰.

Покрај тоа, еден од основните елементи што стварното право јасно го одвојува од облигационото, секако е предметот, објектот на стварноправниот однос. Во случајот на стварното право, како објект се јавува стварта (*Res*), а во случајот на облигациите тоа се човековите дејствија (*dare, facere, non facere, pati, praestare*).

Суштината на ваквото разликување помеѓу овие сродни правни гаранки ја познавале и Римјаните, но тоа го изразувале на посебен начин. Гај тоа го прави истакнувајќи ја разликата во судската постапка, односно во правните средства кои се користат за заштита на субјективните облигациони односно стварни права.²¹

¹⁹ Наследното право има дејство *mortis causa* (по повод смртта на субјектот)

²⁰ Облигационото право уредува односи во кои доаѓа до движење на вредностите и вообичаено тој однос трае релативно кратко, за разлика од сопственоста или другите стварни права, кои веројатно ќе траат подолго. Ист е ставот и на Проф.д-р Галев и Проф д-р Анастасовска, цит.дело

²¹ Оваа интересна забелешка е став на М.Boras., L.Margetić L., види повеќе во нивниот учебник *Rimsko pravo*, Zagreb, 1980

In personam actio est,qua agimus quotiens agimus cum aliquot qui nobis vel ex contractu vel ex delicto obligatus est...

In rem actio est ,cum aut corporalem intendimus nostrum esse aut ius aliquod nobis competere...Gai 4,2.

Actio in personam е онаа тужба која ја вложуваме кога водиме спор со некој кој ни е обврзан или од договор или од деликт...

Actio in rem е онаа тужба со која тврдиме дека некоја ствар е наша или дека ни припаѓа некое право...

Освен овие основни карактеристики на стварното право, тоа има уште некои посебни специфики, врз чија основа почиваат одделните стварноправни институти кои постојат во правните системи до денес.

Како што погоре беше напомнимато, стварното право има дејство спрема сите(erga omnes) и дејство меѓу живи субјекти(inter vivos). Дејството erga omnes значи можност на субјектот на стварноправниот однос да има активен однос спрема објектот на односот (значи слободно, без ограничувања да ги користи стварноправните овластувања кои се предвидени како содржина на неговото стварно право, се разбира во зависност од видот на стварното право чиј титулар е), а во исто време, обврска на сите останати субјекти да се воздржуваат од евентуално попречување или одземање на неговите овластувања²². Ова несомнено значи, дека како потенцијален нарушувач или загрозувач на стварното право, може да се јави било кој трет субјект, од кого носителот на стварноправното овластување може да бара одговорност (actio in rem).

Покрај тоа, специфична особина на стварното право е што во рамките на истото постои можност да се засноваат т.н секторски овластувања, што значи можност врз истата ствар да постои правото

²² Ваквата карактеристика на стварното право остава простор да се заклучи дека стварно-правниот однос се состои во исто време од една активна(можноста субјектот да ги користи своите овластувања) и во исто време една пасивна компонента(која ги задолжува сите останати да се воздржуваат од евентуално влијание врз стварта или титуларот). На иста линија се и проф. Пухан и проф. Поленак-Акимовска, види цит.дело

на сопственост на еден субјект²³ и пренесени (едно или повеќе)²⁴ стварноправни овластувања врз друг субјект кои постојат паралелно и во исто време со правото на сопственост.

Тесно поврзано со можноста за засновање на секторски овластувања е т.н еластичитет на стварното право или *ius recadentiae*. Оваа карактеристика на стварното право овозможува повраток на пренесените секторски стварноправни овластувања на носителот на правото на сопственост(како стварно право кое е најшироко и ги опфаќа сите овластувања), во моментот на престанокот или гасењето на секторските овластувања.

*Имено, кога ќе престане плодуюживањето, ова повторно станува дел на сопственост, па од тој момент сопственикот на кого му припаѓало само голо право на сопственост стекнува потполна власт над стварите Iustiniani, Inst. 2,4,4.*²⁵

Исто така, особина на стварноправниот однос е и правото на проследување или *droit de suite*, што во суштина значи овластување на носителот на стварното право да ја бара својата ствар по судски пат, да ја следи својата ствар, без оглед каде таа во моментот се наоѓа²⁶.

Оваа куса елаборација на основните карактеристики на стварното право е дадена со цел да се појасни од каде можноста за основање на службеностите и зошто истите сопред своите особини спаѓаат во групата на стварните права.

2. *Iura in re aliena* како дел од римското стварно право

Централната позиција во римското стварно право, несомнено ја има сопственоста (*proprietas, dominium*) во сите форми во кои таа се јавува во текот на тринаесетвековниот развој на римската држава

²³ Како стварно право со најшироки овластувања

²⁴ Пренесувањето на дел од стварно-правните овластувања на трет субјект е можно и теоретски и практично, бидејќи за било кој обем на овластувања да се работи, тоа секогаш ќе биде право со потесен обем од сопственоста

²⁵ Види М.Поленак-Акимовска, В.Бучковски, цит. дело

²⁶ Оваа особина е нужна последица на веќе споменатата пасивна компонента на стварно-правниот однос

и право²⁷. Приматот на овој стварноправен институт се чини не е загрозен и денес, особено ако во предвид се земат теоретските расправи за различните аспекти на истата, низ вековите.

Меѓутоа, освен сопственоста, во рамките на стварното право римското право како стварни права ги вбројува уште и владението (*possessio*)²⁸ и групата на стварните права на туѓи ствари (*iura in re aliena*).

Во групата на стварните права врз туѓи ствари римската правна мисла ги сврстува службеностите (*servitutes*), заложното право или заложните договори (*fiducia, pignus et hypotheca*) и долгорочните закупи на земјоделско и градежно земјиште (*ius perpetuum- ius in agro vectigali, emphytheusis, superficies*)²⁹.

²⁷ Веќе накусо беше спомената генезата и настанокот на поимот *proprietas*, преку присвојните придавки и терминот *dominium* како поширок поим од *proprietas*. Римското право, покрај поставувањето на темелите на поимот на чистата приватна сопственост, за време на својот долг развиток и постоење, разликува различни видови сопственост, класифицирани врз основа на различни критериуми. Една од најзначајните, секако е поделбата на Квиритска и Бонитарна сопственост, според тоа на каков начин е стекната сопственоста врз *res mancipi*. Покрај тоа познати се и провинциската сопственост, но и категоријата сосопственост (*condominium*). Категоризацијата на видови сопствености според критериумот припадност на субјектите на определена категорија, исчезнува кога на сите римски граѓани им е доделено правото на граѓанство (*status civitatis*) и тогаш практично сопственоста се сведува на *unum dominium* (единствена сопственост)

²⁸ Римскиот концепт за владението всушност е зачеток и еклатантен пример на т.н. класична или субјективна теорија за владението, која смета дека потребни се два елементи за да се смета дека истото е засновано и тоа: *corpus* (тело, материјална, фактичка власт врз стварта) + *animus rem sibi habendi* (волја стварта да се чува како своја) и токму заради тоа ваквото владение претпоставува и правна можност за заштита на посесорите со посебни правни средства, интердикти. Ваквата содржина на *possessio* всушност го сочинува т.н. цивилно, интердиктно владение кое од природното или *detentio* се разликува во делот на формираната волја (во овој случај, држтелот владее со стварта признавајќи дека таа е туѓа), заради што заштитата на детенторите ја обезбедуваат сопствениците на стварите

За разлика од класичната, објективната или пандектна концепција за владението смета дека доволен е материјалниот елемент, фактичката власт на стварта, заради што не се прави разлика помеѓу владетелите и држтелите на стварите. Нашето позитивно право ја прифаќа објективната концепција за владението

За ова повеќе види кај: Р. Живковска, Стварно право, книга прва, Скопје 2005

²⁹ Оттука *proprietas* е *ius in re propria* (стварно право врз своја ствар), додека останатите потесни по својата содржина стварни права се *iura in re aliena* (стварни права врз туѓи ствари) - Види: W.Livesey Burdick The Principles of Roman Law and

Делува зачудувачки ваквото систематизирање на овие навидум многу различни правни институти во иста група, ако се земе во обзир фактот за нивото на развитокот и особено методологијата со која се служеле класичните римски правници, но сепак несомнено е дека уште тогаш била препознаена заедничката нишка што ги поврзува, а тоа е стварноправното дејство и секако во исто време фактот што не можеле да се наречат сопственост, заради своите карактеристики.

Во суштина римските правници, покрај наведените факти сметале дека *iura in re aliena* имаат само уште една заедничка црта, а тоа е припадноста кон стварните права, меѓутоа погледнати само од односот помеѓу соодветниот титулар и предметот. Од тие причини, повредата на овие права од страна на трети лица, не се сметала како повреда на правото ниту пак се предвидувале посебни заштитни средства во таа смисла. Ваквата повреда, била сметана како повреда на личниот или сопственичкиот интегритет, па соодветно на тоа била обезбедена и правната заштита³⁰.

3. Сличности и разлики меѓу службеностите и другите ствари права врз туѓи ствари

Ако во предвид се земат основните и посебните карактеристики на стварното право, особено секторството и еластичитетот на стварноправниот однос, многу лесно можат да се објаснат видовите на стварноправни институти.

Накусо веќе беше спомената сопственоста, како најшироко, најсеопфатно стварно право и римското поимање за истото како *plena in re potestas* која во себе ги опфаќа збирно сите стварноправни овластувања и тоа *ius utendi*, *ius fruendi* и *ius abutendi*.

Their Relation to Modern Law, , The Lawbook Exchange LTD, Clark, New Jersey, 2004

³⁰ Dr.Stojčević Dragomir, цит.дело

Можноста за засновање на секторски овластувања, практично го дава објаснувањето за тоа како настануваат и која е суштината на т.н стварни права врз туѓи ствари или *iura in re aliena*.

За потсетување, оваа група на стварни права ја сочинуваат службеностите, заложното право и долгорочните закупи на земјишта.

Во функција на што посликовит приказ на службеностите, потребно да се направи дистинкцијата помеѓу овие сродни институти, за да може полесно да се разбере содржината и функцијата, па во крајна линија и да се оправда потребата од постоењето на истите како засебен стварноправен институт.

Тргувајќи од дефиницијата на службеностите, дека се тоа стварни права врз туѓи ствари со кои на носителот на правото на службеност му се дава можноста трајно и бесплатно, ограничено да се ползува со туѓата ствар³¹, очигледно е дека при засновањето на службеноста всушност се врши пренос на некои стварноправни овластувања од носителот на правото на сопственост на титуларот на службеноста. Или со други зборови, на титуларот му се пренесени *ius utendi* и *ius fruendi* или едното од овие сопственички овластувања во зависност од видот на службеноста (што ќе биде објаснето кога ќе се објаснат видовите на службености).

Суштината на службеностите не се состои во тоа некој нешто да стори, на пример, коси трева или се грижи да создаде убав видик, или на свој матреијал да направи слика, туку во тоа нешто да трпи или не стори D. 8,1,15,1

За разлика од службеностите, заложните договори³² се несамостојни, акцесорни³³, привремени договори со кои се

³¹ Види И. Пухан, М. Поленак-Аќимовска, цит. дело

³² За заложното право и видовите заложни договори поопширно види В.

Бучковски, Римското и современото заложно право, докторска дисертација

³³ Квалитетот несамостојност, акцесорност секако произлегува од фактот што заложните договори не можат да бидат засновани доколку претходно не постои некој должничко-доверителски однос, од кој произлегува побарувањето на доверителот, кое практично се обезбедува со соодветниот заложен договор (се работи за реално обезбедување на побарувањето). На тој начин, должникот од примарниот облигационен однос сега станува заложен доверител и обратно,

гарантира исполнувањето на некоја претходна облигациона обврска на заложниот доверител.

Res hypothecae dari posse sciendum est pro quacumque obligatione...sive pura est obligation vel in diem vel sub conditione...vel pro civili obligatione vel honoraria vel tantum naturali. Marc. D. 20,1,5.pr

Ствар може да се даде во договорен залог за било која облигација...било таа да е безусловна или орочена или условена...било за цивилна,било за хонорарна било за чиста природна облигација

При тоа, во зависност од тоа за кој вид на заложен договор се работи, постојат неколку ситуации. Кај најстариот вид на римски заложен договор фидуцијата (*fiducia*) доаѓа до пренос на правото на сопственост на заложената ствар, што значи до пренос на *ius utendi*, *ius fruendi* и *ius abutendi*, која би била целосно реализирана се разбира доколку не биде исполнета првобитната обврска. Бидејќи вака поставениот заложен договор бил поприлично несреќно решение за залогодавачот³⁴, следната форма која ја познава римското право е рачниот залог или *pignus*. За разлика од фидуцијата, овде нема пренос сопственоста, туку само на владението, што со значи пренос на *ius utendi*, делумно на *ius fruendi*³⁵ како и на ограничено *ius abutendi*, но во смисла на можност за отуѓување на стварта исклучиво доколку не биде исполнета

доверителот станува заложен должник во новиот однос.Ова упатува на заклучокот дека заложен договор не може никогаш да биде склучен сам за себе.

³⁴ Фактот што фидуцијата предвидувала пренос на правото на сопственост на заложниот должник, како и фактот дека правната заштита со *actio fiduciae* била воведена релативно доцна, обврската заложената ствар да биде вратена на заложниот доверител по уредното исполнување на примарната обврска, зависела од волјата и совесноста на заложниот должник, па честопати ваквата реституција изостанувала, што секако е неповолна ситуација за заложниот доверител.

³⁵ Во принцип било забрането користењето и плодуюживањето на заложената ствар. Доколку сепак заложниот доверител и должник ја договореле таквата можност, тоа се правело со дополнителна соггодба *pactum* за антихреза.

Si pignore creditor utatur ,furti tenetur Gai.D.47,2,55,(54).pr.

Ако заложниот доверител го употребува залогот, одговара за кражба

примарната обврска³⁶. Последната форма на заложните договори што се јавува во Рим, хипотеката, пак за разлика од останатите две форми, не познава пренос на *ius utendi* и *ius fruendi* бидејќи не доаѓа ниту до пренос на сопственоста ниту до пренос на владението, туку само ограничено *ius abutendi*, повторно доколку не биде реализирано облигационото побарување³⁷.

Накучо, без оглед на тоа за кој заложен договор се работи, службеностите од нив се разликуваат по тоа што се самостојни (не се акцесорни)³⁸, се трајни стварни права врз туѓи ствари и никогаш кога станува збор за службеностите не се пренесува *ius abutendi* на титуларот, за разлика од заложните договори, каде токму продажбата на стварта и намирувањето на побарувањето од продажната цена, се посебна специфика на истите.

Листата на стварните права врз туѓи ствари се затвора со долгорочните закупи на земјоделски и градежни земјишта или *ius perpetuum*. Историскиот развој на римската правна мисла ги познава двата вида долгорочни закупи на земјоделско земјиште *ius in agro vectigali* и *emphytheusis* и долгорочниот закуп на градежно земјиште што се јавува подоцна или *superficies*.

Долгорочните закупи на земјишта³⁹ се определени како стварни права врз туѓи ствари со кои закупецот добива релативно трајно⁴⁰, наследно право на владение, обработка и плодуживање на земјиштето, со обврска за тоа да плаќа соодветен надомест. Значи, исто како и службеностите, овие договори се самостојни и

³⁶ Рачниот залог *pignus* значи пренос на владението *ius possessionis* и условно *ius distrahendi* (право на продажба на стварта доколку не биде исполнета примарната обврска соодветно)

³⁷ *Ius possessionis* и *ius distrahendi* кај хипотеката доаѓаат во предвид само доколку не биде исполнет условот, навремено и целосно исполнување на примарната обврска

³⁸ Службеностите, како што ќе биде објаснето подолу, не се врзани со никаков претходно постоечки однос помеѓу титуларот и сопственикот на послужното добро. Тие се засноваат и постојат сами за себе.

³⁹ Долгорочните закупи на земјишта се интересна категорија особено заради фактот што кај нив покрај стварно-правните особини, присутни се и облигационо-правни елементи, па од тие причини на пример проф. Пухан и проф. Поленак-Акимовска ги разгледуваат и како стварни права врз туѓи ствари, но и како посебни облигациони договори.

⁴⁰ Трајноста кај долгорочните договори за закуп на земјишта е пред сè условена од уредното плаќање на договорената закупнина

релативно трајни права, каде доаѓа до пренос на *ius utendi* и *ius fruendi*, но се разликуваат по тоа што кај нив бесплатноста не е карактеристика. Во зависност од тоа за кој вид на долгорочен закуп се работи, определуван бил соодветен надомест на име закупнина (*vectigal*, *canon* или *solarium*)⁴¹

Si quid de fiscalibus agris vel aedificiis donatione principis vel venditione vel qualibet ratione ad privates fortasse pervenerit, id lex ista constituit ut soluto canone a possessoribus in perpetuum teneatur et, inpletis fiscalibus debitis, illi qua possident hereditibus suis relinquendi aut quibus voluerint domandi habeant potestatem N. Marc, 3.(451 год) Interpretatio

Ако во рацете на приватници дојдат некои државни земјишта или згради со дарување од царот или со продажба или на било кој друг начин, тој закон одредил држателите тоа да го владеат трајно со плаќање на закупнини, и откако ќе ги исплатат долговите кон државата, оние кои ги поседуваат, можат да ги остават на потомците или да ги продадат кому сакаат

Компарирањето на основните карактеристики на стварните права врз туѓи ствари практично овозможува нивна јасна дистинкција, но во исто време ја докажува нивната заедничка основа и припадноста кон соодветната група.

Освен тоа, споредувањето на овие сродни институти допринесува за позиционирање како и за подобро разбирање на суштината на службеностите, што во крајна линија е и една од целите на овој труд.

⁴¹ Обврската за плаќањето на закупнина по повод долгорочните закупи за земјиште, во комбинација со долготрајноста на ваквите права, долгорочните закупи ги доближува до трајните облигации по својата природа.

ДЕЛ ВТОРИ

ПОИМ, ВИДОВИ, СТКНУВАЊЕ, ЗАШТИТА И ГАСЕЊЕ НА СЛУЖБЕНОСТИТЕ

ГЛАВА I

1. Поим на службеностите

Службеноста е стварно право врз туѓа ствар (*ius in re aliena*⁴²), со која носителот на правото на службеност има можност трајно и бесплатно ограничено да се користи со туѓата ствар. Вака изведената дефиниција е со

одветна ако институтот службеност се разгледува од аспект на титуларот на службеноста. Ако тоа се стори од гледна точка на сопственикот на послужното добро, дефиницијата може да се определи како обврска на истиот, која по правило била трајна, бесплатна и безусловна, да трпи или да се воздржи од определено сторување што инаку му припаѓа како сопственичко овластување, со цел на титуларот да му овозможи непречено да се ползува со неговата ствар, на начин на кој тоа го предвидува содржината на определеното право на службеност⁴³.

⁴² Категоријата *iura in re aliena* (стварни права врз туѓи ствари) е позната уште од класичното римско право. Нашиот законодавец, иако ја прифаќа определбата дека службеностите се стварни права врз туѓи ствари, сепак се определува за категоријата „други стварни права“ каде што ги сместува истите. За ова повеќе во Закон за сопственост и други стварни права од 2001г

⁴³ Особено е честа појавата при дефинирањето на стварноправниот институт службеност, авторите веднаш да направат разликување помеѓу двата основни вида реалните и личните, заради значајните разлики меѓу нив. Така на пример, според Adolf Berger, цит. дело стр 702, *servitutes* се *iura in re aliena*, чија суштина се состои во правото на титуларот, субјект кој е различен од сопственикот, најчесто корисникот на соседната недвижност, на определен начин да се служи со послужното добро, потенцирајќи дека ваквото право не е врзано за личноста на титуларот, туку исклучиво за недвижностите заради кои е засновано. Веднаш

Servitutes ipso quidem jure neque ex tempore neque sub condicione neque ad certam condicionem (verbi graita “quamdiu volam”) constitui possunt D 8, 1, 4 pr.

Servitutium non ea natura est, ut aliquid faciat quis, veluti viridia tollat aut amoeniorem prospectum praestet, aut in hoc ut in suo pignat sed ut aliquid patiatur aut non faciat D 8, 1, 15, 1.

Суштината на службеностите не се состои во тоа некој нешто да стори на пример, коси трева или се грижи да создаде убав видик, или на свој материјал да направи слика, туку во тоа нешто да трпи или не стори

Можеби најдобро поимот службеност би можел да се разбере, доколку се тргне од концептот на римското право на сопственост (proprietas), бидејќи овие два стварноправни институти, како што веќе напоменахме, се неодвоиво поврзани меѓу себе, имајќи го во предвид фактот дека службеноста практично се изведува од сопственоста.

Имено, римскиот поим за сопственоста е даден како полна власт врз стварта (proprietas est plena in re potestas) или како збир од сите стварно правни овластувања што сопственикот може да ги има во однос на својата ствар, а тоа се ius utendi, ius fruendi et ius abutendi или правото на употреба (користење), правото на плодоуживање (користење на плодовите, продуктите на стварта) и правото на располагање со стварта (право да се продаде, да се уништи стварта итн). Ако во обзир се земат наведените квалификации за сопственоста што се карактеристични за римското право, она што како заклучок несомнено се наметнува е тоа дека римскиот поим на сопственоста се карактеризира со апсолутност и ексклузивитет, или со други зборови, сопственикот со ништо не е ограничен во начинот на однесувањето кон сопствената ствар, а сите останати субјекти се должни да се воздржуваат од секако вознемирување, попречување или одземање на стварта. За волја на

потоа, авторот појаснува дека тоа се всушност стварните службености и дека покрај нив постојат и т.н. лични кои се врзани за личноста на титуларот, за разлика од претходните и дека тие се појавуваат подоцна, односно во рамки на стварните права врз туѓи ствари се поставени за време на Јустинијан.

вистината, вториот дел од дефиницијата за сопственоста го негира претходно извлечениот заклучок. Ако *proprietas est ius utendi, ius fruendi, ius abutendi re sua, quatenus iuris ratio patitur* (сопственоста е право на употреба, плодуюживање и располагање со својата ствар, онолку колку тоа го дозволува правниот поредок), јасно се гледа дека сопственичките овластувања се ограничени, во случајов со една релативно општа квалификација “колку што е дозволено со правниот поредок”.

Римјаните релативно рано ја констатирале потребата да се ограничи апсолутноста и ексклузивитетот на сопственоста, особено тогаш кога ваквата определба на истата, била пречка за слободното користење на стварите од страна на сопствениците на соседните земјишта. Поставувајќи го прашањето до каде оди правото на сопственикот на ствартата (особено на недвижните ствари земјишта, објекти изградени на земјишта), римското право започнало да го уредува соседското право⁴⁴. Првичниот став на римските правници дека туѓото право не е повредено, ако субјектот го користи правото што му припаѓа *Gai.D.50,17,55 nullus videtur dolo facere, qui iure suo utitur; Qui iure suo utitur, neminem laedit*, постепено се менувал, почнувајќи со забраната за шиканирање *Ulp. D.39,3,1,12. ...si non animo vicino nocendi*.

Сепак се чини, првиот чекор кон настанокот на стварноправниот институт службеност, е направен уште во Законот на XII таблици (*Lex duodecim tabularum*⁴⁵) со воведувањето на

⁴⁴ За настанокот и за развитокот на соседското право и стварните службености повеќе види кај Р. Ковачевиќ-Куштримовиќ, цит.дело

⁴⁵ Законот на 12 таблици е најстарата римска кодификација или подобро кажано збир од фундаменталните правила од обичајното право, кои биле објавени на дванаесет таблици. Настанал околу 451-450г.п.н.е како резултат на работата на десетчлена комисија од експерти и која во суштина била резултат на постојаниот притисок што го вршеле плебејците заради својата потлачена позиција во однос на патрициите. Овој закон не е зачуван, и само еден дел од него е познат од честите цитирања на истиот, зачувани во правните и пишаните извори, честопати дури употребени во оригинална форма со старите архаични зборови. Покрај тоа, зачувани се и неколку коментари на Законот, меѓу кој и Гајовото “*Ad duodecim tabularum*”, цитирано во Јустинијановата Кодификација. За големиот углед што овој Закон го уживал во Рим зборуваат квалификациите што му ги придаваат повеќето римски писатели, особено Цицерон, а пак Ливиј дури ќе го нарече „изворот на сето приватно и јавно право“ и „телото на целото Римско право“. За ова повеќе А.Berger цит.дело стр 551.

определени ограничувања на овластувањата на сопственици на соседни земјишта, земјишта кои се граничеле со јавни патишта, земјишта кои се граничеле со гробишта итн, познати под називот законски или легални службености *servitutes legales*. Исто така, во функција на објаснувањето на генезата и идејната матрица на службеностите како стварноправен институт, се чини неопходно потребно да се направи преглед на законските службености, за да се разјасни суштината и улогата што ја имаат од моментот на нивното правно признавање. Инаку, целосната класификација и поимот на службеностите воопшто како *iura in re aliena*, римското право ги добива дури во *Corpus Iuris Civilis*⁴⁶.

2. Законски службености-*servitutes legales*

Отстапувањето од ставот дека сопственоста е полна власт врз стварите (*plena in re potestas*) за прв пат во рамките на изворите на римското право се сретнува доста рано, уште во *Lex XII tabularum*, во кој биле предвидени законските службености како општи ограничувања на правото на сопственост кои дејствувале *ex lege* во сите случаи, без оглед на субјектите, кои ги предвидува законот.

Оттука, очигледна е разликата помеѓу законските службености и службеностите како стварни права врз туѓи ствари кои се однесувале на конкретни субјекти како овластени лица (титулари) на службеноста и сопствениците на послужните добра како субјекти кои трпеле определени задолженија, се разбира конституирани на определените начини.

Постоењето на законски определените ограничувања несомнено се оправдува заради определени соседски односи⁴⁷, но за

⁴⁶ Особено заради фактот што тогаш во рамки на службеностите се вбројуваат и персоналните службености, кои иако дотогаш биле познати како правен институт, но не се сметале за стварни права врз туѓи ствари.

⁴⁷ Потребата од уредувањето на соседското право, соседските односи, се јавила доста рано, имајќи ја во предвид позиционираноста на соседовите имоти, кои многу често предизвикувале судир (колизија) на правата на субјектите кои биле носители на правото на сопственост. Се работи за прашањето до каде се смета дека еден субјект може да оди со вршењето на своите права, без притоа реално да го попречува или загрозува соседовото право!?

волја на вистината голем број од нив се воведени за заштита на јавниот интерес и имаат поширок опфат⁴⁸.

Во Законот на XII таблици овие ограничувања се таксативно наброени, односно се дадени *numerus clausus*⁴⁹ при што е определено дека ќе важат во сите случаи кога било кој сопственик ќе се најде во точно одредената фактичка ситуација.

Во продолжение ќе се направи пооделна анализа на видовите на ограничувањата кои биле воведени во корист на соседните земјишта со цел нивно подобро рационално искористување.

Законот предвидувал обврска да се остави меѓа (*finis*⁵⁰) помеѓу соседните земјишни парцели со ширина од две и пол стапки⁵¹, која се користела како место за преоѓање, пристап до парцелите, но и како пат за протерување на стока и пренос на алатките што служеле за обработка на земјиштата. Доколку се случело меѓата да биде изорана или стеснета, законот предвидувал посебна тужба за нејзино повторно уредување. (*actio finium regundorum*)⁵²

Sciendum est in actione finium regundorum illud observandum esse, quod (in XII tab.) ad exemplum quodammodo ejus legis scriptum est, quam Athenis Solonem dicitur tulisse. (Gaius, 1.4 ad legem XII tabularum, D.10,1,13)

Треба да се знае дека со тужбата за одредување на меѓа (actio finium regundorum) мора да се води сметка за она што Законот на

⁴⁸ Се работи за ситуации кога физичките лица, со објекти во приватна сопственост се граничеле со *res publicae*, *res universitates* *res* или *communes omnium*, или ситуации кои за сметка на дел од сопственичките права, би создале или осигурале вредности од општ интерес.

⁴⁹ За разлика од законските, како што ќе видиме подолу, бројот на службеностите не е однапред затворен

⁵⁰ За генезата на обврската да се почитуваат граничните линии меѓу соседите види повеќе во М. Jovanović, *Komentar starog rimskog ius civile*, Knjiga prva, *Leges regiae*, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu, 2002

⁵¹ За разлика од проф. Пухан и проф. Поленак-Акимовска цит. дело стр151, Ante Romac, *Rimsko pravo*, Zagreb, 1981, наведува дека оваа ширина треба да изнесува пет стапки, појаснуваќи дека една римска стапка изнесува 29,63 cm. Со констатацијата на Пухан и Акимовска се совпаѓа и вредноста што за оваа ширина ја дава T. Whitcombe Greene, *Outlines of Roman Law*, Biblio Bazar, LLC, кој исто така потврдува дека таа требало да изнесува 2,5 стапки

⁵² Оваа тужба спаѓа во групата делбени тужби и конкретно се вложувала за уредување на граничните линии, меѓите помеѓу соседните имоти

XII таблицы го пропишал, по углед на законот за кој се вели дека Солон во Атина го донел

Покрај ваквата обврска, да постои меѓа помеѓу соседни земјоделски земјишта кои служеле за обработка, постоела адекватна законска службеност и за пропишаното растојание помеѓу градби (згради). Ширината била определена исто, две и пол стапки⁵³, само што во овој случај се нарекувала *ambitus*.

XII tabularum interpretes ambitum parietis circuitum esse describunt (Varro, De lingua lat., 5,22). Ambitus dicitur circuitus aedificiorum, patens ... pedes duos et semisem (Festus, v. Ambitius).

Толкувачите на Законот на XII таблицы го означуваат со ambitus земјиштето околу судот. Ambitus е појас земјиште околу куќата со широчина од две и пол стапки.

Понатаму, Законот предвидел обврска на трпење (*pati*) на соседот, кој морал да му дозволи на својот сосед, секој втор ден да влегува во неговиот имот и да ги собира плодовите кои паднале од неговите дрвја. Заштитата на ова право била обезбедена со посебен интердикт⁵⁴(*intre dictum de glande legenda*).

Cautum est lege XII tabularum ut glandem in alienum fundum procidentem licere colligere. (Plinius, Naturalis historiae, 16,5,15)

Законот на 12 таблицы дозволувал дека може да се соберат плодовите кио паднале на земјиштето од соседот

Законот на таблицы пропиша дека е дозволено да се собираат плодови(желед)кои ќе паднат на туѓо земјиште Plinius C.S., natur.hist 16,5,15

⁵³ Поинаку А.Ромас. цит.дело

⁵⁴ За појаснување, интердиктите како правно средство за заштите на определени права, по својата форма, се разликуваат од тужбите. Тоа се куси условни налози кои ги издавале римските магистрати, со кои по сумарна постапка, во кус рок се заштитува правото на субјектите. Заради ваквите свои особини, интердиктите биле често користени средства за заштита кои овозможувале брза и ефикасна заштита со која се обезбедувало мирно владение, што е примарна цел на активно легитимирањето на субјектот. Тие се особено карактеристични за заштита на владението(*possessio civilis*,види погоре)

Следно право што го предвидело Законот, е правото сопственикот да бара од соседот да го спречи слевањето на вода во зголемени количини кон неговата парцела Ваквото право можело да се оствари со посебна тужба⁵⁵ *actio aquae pluviae arcendae*.

Оваа тужба може да се употреби кај опасност од штета која уште не настанала, но дури откако делото е довршено, значи за дела за кои се плашине дека ќе се нанесе штета. Таа може да се употреби толку пати колку пати со рака ќе се направи нешто поради што водата може да нанесе штета на земјиштето, т.е. кога некој нешто стори заради што водата тече по друг пат, а не кога природно тече, или ако со дотечување е сторена поголема, побрза и поснажна, или ако со намалување на коритото дошло до тоа да се прелее. D. Ulpianus libro septuagensimo tertio ad edictum.

Законот на XII таблици го регулирал и прашањето за трпење на имисите од соседните земјишта. Текстот предвидувал, можност да се побара заштита во случај имисиите од соседните земјишта како чад, вода, мириси и сл. да ги преминувале вообичаените мерки⁵⁶.

Освен погоре наброените законски ограничувања на сопственоста, постоеле и редица други такви ограничувања воведени од фискални или сталешки причини. Такви биле на пример ограничувањата на располагањето со имотите на куријалите, односно обврската за преземање за обработка на напуштените земјишта, потоа забраната за сенаторите да имаат бродови поголеми од 300 амфори, односно нивната обврска дел од својот имаот да го вложуваат во италските земјишта итн. Покрај тоа, познати се и ограничувањата пропишани како забрана за поголеми трошоци при погребите, чија што крајна цел била ограничување на луксузните трошоци.

Extenuato igitur sumptu tribus reciniis et tunica purpurae et decem tibicinibus tollit etiam lamentationem. (Cicero, De leg. 2,23,59)

⁵⁵ За разлика од интердиктите, тужбите *actiones*, се редовни правни средства за заштита кои не предвидувале сумарна постапка

⁵⁶ Дилемата за тоа што се “вообичаени” мерки односно количини на имисии се разрешува со употребата на објективниот критериум

Смалувајќи ги трошоците на три марами, пурпурна туника и десет трубачи, забранил исто така и лелекање

Секој сопственик, исто така, морал да го трпи надвисувањето на гранките од стеблата на соседниот имот доколку не биле пониски од 15 стапки, така што не би му биле пречка во користењето на својот имот. Доколку надвиснатите гранки биле пониски од оваа вредност тој имал право да ги пресече⁵⁷. Правата предвидени на овој начин исто така биле заштитени со посебен интердикт познат под називот *interdictum de arboribus caedendis*.

Lex XII tabularum, efficere voluit, ut XV pedes altius rami arboris circumcidantur. (Ulpianus, 1.71 ad edictum, D. 43. 27,1,8

Законот на 12 таблици настојувал да се потсечат гранките кои ја преминуваат височината од петнаесет стапки

Потоа преторот вели: дрвото кое од твоето земјиште се надвиснува над неговото, а ти не сакаш да го потсечеш до висина од петнаесет стапки од земјата, за да тој би можел така да го потсечеи за себе да земе дрва, забранувам тоа со сила да се спречи D.43, 27,1,7 Ulpianus libro septuagensimo primo ad edictum

Од друга страна, покрај законските ограничувања направени во интерес на соседите, Законот познава и такви кои биле пропишани за заштита на поширокиот јавен, општествен интерес.

Така на пример, постоела правна можност за експропријација на земјишта при изградба на некои јавни објекти⁵⁸. Сопствениците на земјишта пак, кои се наоѓале покрај јавни реки, морале да допуштаат премин преку нивниот брег кога тоа било неопходно потребно за речната пловидба. Сопствениците на земјиштата исто

⁵⁷ Ова правило не важело кога станувало збор за земјиште на кое се наоѓала некаква градба, бидејќи во тој случај за соседот не била предвидена ваква службеност, па според тоа, тој имал право да ги пресече надвиснатите гранки без оглед колку тие се надвиснувале. Идентично право на пресекување било предвидено и кога станувало збор за корени од растенија засадени на соседовиот имот, кои ја надминувале граничната линија, особено ако биле закана за стабилноста на градбата

⁵⁸ Интресен е фактот дека во поголемиот број на случаи се работело за изградба на водоводи

така биле должни да дозволат премин преку нивниот посед, доколку јавниот пат што служел за тоа станал непрооден, па дури и имале обврска да го поправаат јавниот пат. Во Законот било пропишано правото на лице кое ќе пронајде минерали во туѓо земјиште, да ги извади, при што бил предвиден задолжителен надомест од една десеттина за сопственикот на земјиштето и една десеттина од вредноста за фискусот (државата).

Сите кои на приватно земјиште со макотрпно ископување истражуваат камена жица ...ако една десетина платат на државата (како фискус) , втората десетина е на сопственикот, а останатото се ползува по сопствена волја. C.Th.10,19,10 Imppp. Gratianus, Valentinianus et Theodosius AAA. Floro praefecto praetori.

Како законска службеност, била предвидена и забрана за рушење на веќе изградени згради заради спречување на злоупотребата на градежниот материјал (најчесто заради продажба на истиот) итн.

Ограничувањата на правото на сопственост не се карактеристични само за Законот на XII таблици. Во римското право постојат извори кои укажуваат на ограничувања што биле подоцна воведени, во класичниот период, а особено во посткласичниот период.

Од веќе наброените законски ограничувања на правото на сопственост специфични за класичниот период се на пример оние кои определувале ограничувања од сталешки причини, особено при располагањето на поимотните класи со сопствените добра како и обврска дел од своите средства да ги вложуваат во своите земјишта. Покрај во тоа класичниот период, заради општествено-економската состојба на империјата, законски биле предвидени начините и условите врз основа на кои се располагало и со робовите.

Исто така заради се подлабоката економска криза на империјата, за посткласичниот период карактеристични се на пример ограничувањата содржани во прописите за начините за обработка на земиштата кои имале земјоделски карактер, како и

правилата за градење во градските населби и одржување на веќе постојните градби.

Прописите од областа на градежништвото и ограничувањата на истите за прв пат се забележани во конституциите на императорот Зенон, *Zenonianae constitutiones*⁵⁹ чии делови Јустинијан ги користел во своите Институции, а подоцна целосно биле преземени во Јустинијановата Кодификација и тие на почеток се однесувале само на градбите во Константинопол, но подоцна Јустинијан го проширил нивното значење за градбите во сите градски населби.

Најзначајна меѓу нив е С. 8.10.12 која предвидувала ограничување на висината на градбите (до 100 стапки) како и обврската да се остави растојание меѓу нив од најмалку 12 односно 15 стапки. Пропишана била и обврската на соседите да се остави пристап до воздух и видик, како и висината на која би требало да се поставуваат прозорците, особено оние со поглед на море. Постоела и обврска за сопствениците старите згради постојано да ги одржуваат во добра состојба, да ги изградат старите срушени згради, започнатите градби да ги довршуваат, како и да ги почитуваат прописите предвидени за заштита од пожар.

Покрај тоа овие конституции предвидувале и процедурални правила за споровите кои евентуално би се јавиле помеѓу соседите во врска со овие правила. Казните предвидени за непочитувањето на определените одредби не биле наменети секогаш исклучиво на сопствениците на градежните земјишта, туку исто така и за архитектите како и за градежните работници. Така на пример изведувачот кој одбивал да ја доврши градбата за која се обврзал дека ќе го стори тоа, бил казнуван со парична казна, додека пак за оние изведувачи кои станале инсолвентни и трајно останале во неможност да ги довршат градежните рабори, биле казнувани и прогонувани од градот.⁶⁰

Од сето досега приложено несомнено може да се констатира дека римското право доста рано започнува да ги регулира односите меѓу сопствениците, се со цел да обезбеди што порационална и

⁵⁹ Императорот Зенон владеел од 474-491г. За преземањето на неговите конституции во јустинијановото право види повеќе кај A.Berger цит. дело

⁶⁰ Јурисдикцијата по овие спорови им била доделена на *praefectus urbi*

поцелосна основа за непречено користење на сопственичките овласувања од страна на носителите на правата. Римското право се обидело да ги амортизира судирите при реализацијата на правото на сопственост, што неминовно се појавувале, особено кај соседите, внесувајќи ги овие законски ограничувања на сопственоста.

Разгледувајќи ги поединечно, законските службености, всушност ја откриваат генезата на службеностите (Servitutes) што подоцна се појавуваат како стварноправен институт.

Ако законските службености се ограничувања на дел од стварноправните овластувања на сопствениците што ги имаат врз своите ствари, кои се законски пропишани, точно наброени и кои важат во секој случај доколку се исполнети законски пропишаните услови без оглед за кои субјекти се работи, тогаш разликата со службеностите е во тоа што тие не се предвидени како поединечни случаи во законот, туку се дефинирани како институт, не се поединечно наброени, туку е направена нивна класификација со оглед на карактеристиките, не дејствуваат *ex lege*, туку се засновуваат на некој до начините предвидени за востановување меѓу точно определени субјекти и нивниот број однапред законски не е затворен.

3. Основни правни начела специфични за службеностите

Како и сите стварноправни институти, па и генерално, сите правни институти и службеностите почиваат врз неколку основни принципи кои се специфични за нив и воедно ги детерминираат како посебен институт на стварното право. Бидејќи во начело римската правна мисла избегнувала да дава дефиниции за правните поими особено во граѓанското право⁶¹, плод на истражувањата на римската правна мисла е токму определувањето на спецификите на правните поими, со што би се добила јасна слика за поимот и за посебните белези на правните институти, што во крајна линија би

⁶¹*Omnis definitio in iure civili periculosa est: parum est enim, ut non subverti posset Jav.D.50,17,202* Секоја дефиниција во цивлното право е опасна: ретко се случува да не може да се обори

значело јасна определеност на истите. Во таа смисла, службеностите почиваат на начела јасно определени уште од римското право. Иако римското право ги создало овие основни начела перцепирајќи ги засебно одделните видови службености⁶², сепак, слободно би можело да се констатира дека тие имаат важност и во современата правна теорија, која дефинирајќи ги основните начела ги има во предвид службеностите како целина. Според римското право, овие начела се следните:

-Nemini res sua servit D 8,2,26 или *Никој не може да има службеност врз своја ствар* е начело кое практично потекнува од самиот поим за сопственоста.

Имено, ако сопственоста е најширокото стварно право кое во себе ги консумира сите стварно-правни овластувања, а службеноста се состои од само едно или две стварноправни овластувања, тогаш логичен е заклучокот што како резултат го дава гореспоменатото начело, дека сопствениот на таа ствар, врз неа не може да заснова службеност во исто време, бидејќи и онака како носител на правото на сопственост ги ужива сите можни стварноправни овластувања. Или со други зборови, нелогично би било сопственикот да може да заснова службеност врз својата ствар, кога веќе правото на сопственост му овозможува непречено и *erga omnes*, да се служи со сите овластувања.

Кај сопственоста ниеден од сопствениците не може врз основа на службеноста, не што да стори спротивно од волјата на другиот, ниту да спречи друг тоа да го стори, бидејќи никој не може да има службености на својата сопствена ствар. D. 8,2,26 pr

За волја на вистината, теоретски и практично постои можност да настане ситуација, во која носителот на правото на службеност се

⁶² Ваквиот метод на извлекување на заклучоци е карактеристичен за римската правна мисла зато што во тој период биле познати одделни службености како самостојни институти. Дури подоцна биле определени како сродна група *iura in re aliena* со заеднички карактеристики

стекнува и со правото на сопственост врз истата таа ствар⁶³. Меѓутоа ваквата појава не го дерогира ова начело, туку напротив, во тој случај доаѓа до престанок или гасење на службеноста, бидејќи сопственичките овластувања практично ги консумираат оние засновани од службеноста, така што субјектот станува сопственик на таа ствар, што е доволен основ кој му овозможува користење на сите стварноправни овластувања⁶⁴. Од тие причини крајно нерационално би било да се смета дека новонастанатата ситуација на поклопување на сопственикот на послужната ствар и титуларот на службеноста би се сметала како постоење на право на службеност врз сопствена ствар, што пак автоматски ја загрозува релевантноста на припадноста на службеностите на *iura in re aliena*⁶⁵.

Finitur autem ususfructus ...si fructuarius proprietatem rei adquisierit, quae res consolidatio appellatur. I. 2, 4,3

*Правото на плодоуживање престанува ако плодоуживателот стекне сопственост на стварта, што се нарекува консолидација*⁶⁶

-Следното правно правило (начело) специфично за службеностите е дека *не може да се заснова службеност на службеност или servitus servitutis esse non potest*.

Servitus servitutis esse non debet D 33,2,1

Nec usus nec ususfructus itineris actus viae aquaeductus legari potest quia servitus servitutis esse non potest Paul.D. 33,2,1.pr.

⁶³ На пример, титуларот може да ја купи стварта од сопственикот во време додека е титулар на службеноста

⁶⁴ Опишаната ситуација е всушност еден од начинаите на гасење на службеностите познат под називот *confusio*. Подетално види во делот гасење на службеностите

⁶⁵ Доколку би постоела можност сопственикот на стварта формално да биде и титулар на некоја службеност заснована на истата таа ствар, тогаш не би можело да се каже дека службеноста е стварно право врз туѓа ствар

⁶⁶ Овој пример е соодветен и како пример за еден од начините на престанок на службеностите во моментот на стекнувањето на право на сопственост на стварта од страна на дотогашниот титулар, што ќе биде објаснето во делот посветен на начините на гасење на службеностите

Не може да се запише право на користење или плодоуживање на пешачки или премин со кола или службеност на вода бидејќи не може да постои службеност на службеност.

Во својата суштина ова начело значи дека носителот на правото на службеност, не може од своите овластувања да извлече еден дел и да ги пренесе на трето лице. Со други зборови кажано, засновањето на службеност на службеност би значело откажување на носителот на правото на службеност од некои свои овластувања што му припаѓаат, се разбира со оглед на видот на службеноста, во корист на трето лице, кое сега би се јавило во улога на носител на право на службеност, извлечена од содржината на претходно споменатата службеност.

Уште на прв поглед, лесно може да се констатира дека ваквата можност би била во најмала рака нелогична, бидејќи стварно правните овластувања на носителот на правото на службеност, како што споменаваме погоре, се и онака тесно определени, така што тоа пренесување на уште некое овластување во корист на трето лице, не би му одело во прилог на носителот на правото на службеност, бидејќи со тоа практично би се одрекол од дел од своите овластувања⁶⁷ што реално би била нецелесообразна ситуација. Забраната за засновање на службеност на службеност од друга страна се однесува и на тоа дека титулот на службеноста во никој случај не може да конституира ваква службеност на својата службеност во корист на трето лице, бидејќи тоа би можело да значи дури и проширување на службеничките овластувања на сметка на сопственичките. Ваквата ситуација е недозволена, затоа што покрај со суштината на службеностите, е во спротивност и со начелото за рационално и ограничено користење на службеноста⁶⁸,

⁶⁷ Првобитната формулација од која произлегло наведното начело гласела *fructus servitutis esse non potest* односно *на службеност не може да се заснова плодоуживање*. Ова начело настанало во период кога плодоуживањето или *ususfructus* сеуште не се сметало за службеност. Подоцна, кога *ususfructus* е класифициран како службеност, зборот *fructus* во споменатата формулација е заменет со зборот *servitus*. За ова повеќе кај A. Romas цит. дело

⁶⁸ Начелата за рационална оправданост, како и строго принципиелно користење на службеничките овластувања ќе бидат обработени подолу во овој дел од излагањето

на начин со кој најмалку се задира во сопственичките овластувања. Засновањето на службеност на службеност во корист на трето лице дополнително би го оптоварило сопственикот на послужното добро или би значело намалување на овластувањата што од правото на службеност претходно ги уживало титуларот на првично заснованата службеност. Покрај тоа, имајќи го во предвид фактот дека службеностите се определени како неделиви права⁶⁹, извлекувањето на дел од содржината на службеничките овластувања проширувањето на службеноста со засновање на службеност на службеност во корист на трето лице е невозможно и како што веќе споменавме, неминовно се коси суштината на службеностите.

Diximus usum fructum a fructuario cedi non posse nisi domino proprietatis. Pomp. 23,3,66

*Рековме дека узуарот не може да го отстапи правото на употреба на никого, освен на сопственикот*⁷⁰

Службеностите не можат да се делат, бидејќи начинот на нивната употреба е така поврзан, што оној кој ги дели ја расипува нивната суштина. Pomponii frag. de serv.

Римската правна мисла е идеен творец и на начелото за користење на правото на службеност на начин на кој најмалку ќе му смета на сопственикот на послужното добро или *servitutibus civiliter uti debemus D 8,9,1 (servitutibus civiliter utendum est)*.

Вака поставеното начело своето оправдување го наоѓа во тоа што носителот на правото на сопственост и онака, заради обврската да ја трпи заснованата службеност, трпи ограничувања на своите сопственички овластувања. Имајќи го во предвид фактот дека *proprietas est plena in re potestas*, логична е заложбата,

⁶⁹ И за неделивоста на службеностите види подолу во текстот

⁷⁰ Овој пример, може исто така да послужи како пример за појаснување на една веќе објаснета карактеристика на стварно-правните односи т.н *ius recedentiae* или еластичитет, кој, за потсетување значи враќање на пренесените секторски овластувања кај носителот на правото на сопственост

ограничувањето на полната власт што треба да ја ужива сопственикот да се сведе на најразумната можна мерка. Во таа смисла, носителот на правото на службеност е должен со своите овластувања да се служи строго и принципиелно, онака како што е определено како содржина на неговата службеност, без никаква можност да ја проширува или менува таа содржина, што во крајна линија, несомнено би значело дополнително оптоварување за сопственикот на послужното добро.

Ова начело е логична последица од самата суштина на службеностите како институт, ако ја земеме во обзир основната функција заради која тие воопшто можат да се засноваат, а тоа секако е нивната неопходност како би се овозможила нормална и рационална употреба на повластеното добро, особено кај земјишните службености. Значи службеностите воопшто, не се конституираат за на титуларот на службеноста да му овозможат само дополнителна удобност од која би извлекувал само корист, туку напротив, да му овозможат редовна рационална употреба на своето доброзаради кои се засноваат стварните, или задоволување на основните животни потреби за себе и за своето блиско семејство кога станува збор за личните службености⁷¹.

Оттука, начелото на строго определена содржина кон која треба да се придржува титуларот на службеноста, значи неопходна заштита на сопственикот на послужното добро во смисла на тоа дека секогаш треба да се води сметка да не се загрозува или што помалку да се попречува неговото право на сопственост, а со тоа обезбеди што послободно располагање со своите овластувања кои му ги гарантира правото на сопственост. Користењето на службеничките овластувања на начин кој не би се водело сметка за објективниот критериум, во крајна линија би се косело со концептот

⁷¹ Плодоуживањето не смее да ги влоши сопственичките права, а може да ги подобри. Според тоа ако со легат му е оставено полско земјиште во плодоуживање, тој не смее да го исече плодносното дрво, ни куката да ја сруши, ниту било што да направи на штета на сопственоста. Но, во случај кога земјиштето е наменето само за користење, тој не смее тревникот, алеите или патеките, засадени со неплодоносни дрва, кои прават сенки или пријатни катчиња, да ги тргне за да тука можеби подигне маслинови дрва или нешто друго, што би можело да носи приходи. D. 7,1,13,4

на сопственичкото право, но секако во исто време и со основниот концепт на службеностите како *iura in re aliena*.

Покрај горенаведените основни начела кои се однесуваат на службеностите, поголемиот број романисти во нив ги вбројуваат уште и начелото на пасивитет и начелото на трајност на истите. Сепак, во литературата од оваа област, често пати се случува овие две начела да бидат посебно издвоени и да бидат означени како нужни претпоставки за постоење на правото на службеност⁷².

- Па така на пример, правилото *servitus in faciendo consistere nequit* или *службеностите не се состојат од чинење* има слично оправдување како и претходно наведеното начело. За да се обезбеди заштита, во некоја смисла, на сопственикот на послужното добро, за него е определен исклучиво принципот на пасивитет.

Servitus in faciendo consistere nequit D 8,1,15,1

Имено, ако со востановувањето на службеност врз одредена ствар, со тоа би се обврзувал сопственикот нешто да чини, да прави, да дава (*facere, dare*) како содржина на службеноста, со тоа сериозно би се нарушил концептот на сопственоста⁷³ како право со најшироки овластувања *erga omnes*. Со ваквата евентуална поставеност, сопственикот на послужното добро, би се довел во незавидна позиција, според која покрај тоа што би имал обврска да трпи или да се воздржува од некое свое право што би го имал ако не

⁷² Начелото на трајност и пасивитет се поставени како нужни претпоставки за постоењето на правото на службеност кај Проф. Пухан и Проф. Поленак-Аќимовска цит.дело, додека А. Ромас, цит. дело ги вбројува во општите начела за службеностите.

Сметајќи ги како подеднакво важни и релевантни за теоретската поставеност, во понатамошниот текст интегрално ќе бидат објаснети и принципот на пасивитет и принципот на трајност на службеностите, исто така како основни начела кои важат за истите генерално. Покрај тоа вака определените принципи во многу нешта се блиски со сите претходни и нивното детално објаснување е нужно поврзано со објаснувањата изложени за претходните начела

⁷³ Ваквото евентуално задолжување на сопственикот на стварта на определено сторување, би значело флагрантно кршење во исто време и на пасивната и на активната компонента на правото на сопственост како стварно правен институт, што начелно беа објаснети погоре.

би била заснована службеност, тој дополнително би бил оптоварен со чинење кое не би го правел во истата ситуација по сопствена желба. Вака претпоставената ситуација апсолутно не би се совпаѓала ниту со суштината на службеностите ниту со суштината на сопственоста.

Од тие причини се чини дека сосема оправдано, со ова правило, практично се укажува на тоа дека сопственикот на стварта е должен само нешто да трпи (*pati*), или да се воздржува од некое чинење со кое би можел да се користи доколку не била заснована службеноста (*non facere*), што од друга страна значи можност на субјектот кој е носител на правото на службеност да ги ползува овластувањата што му се пренесени со засновањето на истата. Фактички принципот на пасивитет на сопственикот на послужното добро, значи тој да му овозможи непречено реализирање на службеничките овластувања на титуларот (се разбира определени од содржината на конкретната службеност) со единствена обврска да на никаков начин не го попречува или оневозможува вршењето на тоа право. Наметнувањето на дополнителна обврска во крајна линија би било неправедно спрема сопственикот, кој според дефиницијата го има најголемото и најширокото стварно право.

За разлика од сите погоре наведени правила кои не познаваат никакви исклучоци, од последново, *servitus in faciendo consistere nequit*, постои еден исклучок, а тоа е примерот со службеноста *servitus oneris ferendi* или правото на потпирање на својата зграда врз туѓ сид. Имено, ваквата службеност му овозможува на носителот на правото на службеност да ја потпира својата зграда или дел од истата врз соседниот сид, но при тоа, сопственикот на послужното добро, врз чиј сид се потпира зградата, е должен да ги врши сите тековни и неопходни поправки на тој сид⁷⁴. Од тука сосема е јасно

⁷⁴ Специфичната ситуација на службеноста *servitus oneris ferendi* кон крајот на Републиката станала „камен на сопнување“ за римските правници. Имено еден дел од нив сметале дека кога се дефинираат основните начела што важат за одреден правен институт, не треба да постојат исклучоци од истите. Во таа смисла, приврзаниците на ваквиот став сметале дека и оваа службеност треба да биде во согласност со начелото *servitus in faciendo consistere nequit*, со што практично би се елиминирале сомнежите дали ова начело е навистина едно од основните и дали тоа важи во сите случаи. Другата група на правници кои се занимавале со проучување на службеностите, сепак застанале во одбрана на овој

дека во овој случај не важи начелото на пасивитет на сопственикот на послужното добро, бидејќи поправките на сидот секако се дејствија на определено чинење (facere)⁷⁵.

Почитувајќи го како единствен исклучок и посебно потенцирајќи го во текстовите за службеностите, сепак *servitus operis ferendi* опстанала како единствената службеност за која не важи начелото *servitus in faciendo consistere nequit*.

- Начелото *causa servitutis perpetua esse debet* значи дека службеностите се трајни права по својата природа.

Causa servitutis perpetua esse debet D 8,2,28.

Службеностите се трајни права

Поместувањето на ова начело во основните, секогаш е врзано со дополнително објаснување, во која смисла службеностите можат да се сметаат за трајни права. Во суштина разликата лежи во тоа што двата основни вида службености се трајни права, во различна смисла. Така, за земјишните службености е врзан принципот на објективната трајност, што значи дека овој нивен квалитет е исклучиво зависен од времетраењето на причината заради која се засновани. Тие практично се врзани за трајноста на потребата, титуларот на службеноста да се користи со овластувањата од истата се додека неговото повластено добро се наоѓа во позиција која неопходно налага некој облик на користење на послужното добро. За разлика од земјишните, личните службености се подведени под принципот на субјективна трајност, бидејќи се врзани исклучиво за животниот век на титуларот на личната службеност. Кај нив, како што подоцна ќе видиме, траењето на службеноста се протега за време на животот на титуларот, бидејќи тие се конституираат во корист на точно определени субјекти и воопшто не се зависни од постоење на однос повластено-послужно добро. Значи, *servitutes praediorum* се востановуваат за да може една недвижност да биде

единствен исклучок, сметајќи дека е неумесно востановената традиција за оваа службеност, поправките да ги прави сопственикот на послужното добро, да се менува, само за да се прилагоди на наведеното општо начело

⁷⁵ Подетално за овој посебен вид на службеност ќе се зборува во делот каде службеностите ќе бидат класификувани според видот

најрационално искористена и таа секогаш трае се додека двете недвижности се наоѓаат во таков меѓусебен однос, што значи дека вака заснованите службености и нивното траење се врзани за недвижностите, а не за лицата кои се носители на правата во тој однос, ниту од нивните волји. Токму затоа, за земјишните службености се смета дека се од траен карактер.

За разлика од земјишните службености, личните *servitutes personarum* се непосредно зависни од субјектите во чија корист се засновани. Поточно, траењето на личните службености е условено најчесто за траењето на животот на носителот на правото на службеноста, бидејќи и смислата на востановувањето на личните службености, не е како во случајот на земјишните рационалното користење на недвижностите, туку е во тоа тие да бидат исклучиво во корист на лицето за кое се засновани. Затоа некои теоретичари трајноста како карактеристика на службеностите ја врзуваат за земјишните, но не и за личните службености.

Меѓутоа, сепак, имајќи во предвид дека и личните службености траат онолку колку што трае животниот век на субјектот што е носител на правото на таа лична службеност, во некоја рака, може да се застане во одбрана на ставот дека службеностите се трајни права по својата природа⁷⁶, сметајќи дека личните службености се релативно трајни права, ако во обзир се земе субјективниот критериум.

⁷⁶ И за оваа дилема поопширно ќе стане збор во рамките на поделбата на службеностите и на нивните специфични карактеристики во зависност од тоа дали се работи за земјишни или лични службености

ГЛАВА II

1. Класификација на службеностите

Имајќи во предвид дека римското право службеностите или *servitutes* ги имало во предвид како поединечни случаи на стварни права врз туѓи ствари или *iura in re aliena*, може да се каже дека поделбата на видови била направена пред да бидат востановени општите начела за службеностите, кои биле логични заклучоци со кои *servitutes* биле определени како посебен правен институт. Дотолку повеќе, класификацијата на одделни видови била олеснета со фактот дека едните биле создадени порано, а другите подоцна.

Римската правна мисла познава две основни групи на службености и тоа *реални, стварни односно земјишни службености* познати под називите *servitutes rerum* или *servitutes praediorum* *servitutes sive rerum* и *лични односно персонални службености* или *servitutes personarum* *servitutes sive hominum*.

servitutes aut personarum sunt ut usus et usu fructus, aut rerum, ut servitutes rusticorum praediorum et urbanorum D 8,1,1

службеностите се или лични, како што се употребата и плодоуживањето, или стварни, како што се земјишните, полските или градските службености

Иако оваа основна поделба и соодветните називи беа споменати и порано во текстот, се чини потребно да се објасни критериумот кој се користи при определувањето на припадноста кон определена група.

Тргувајќи од дефиницијата, стварните или земјишни службености се трајни, наследливи и бесплатни стварни права врз туѓи ствари кои го овластуваат носителот на правото на службеност (сопственик на повластеното добро- *praedium dominians*) на точно определено користење на послужното добро

(*praedium servians*), при што сопственикот на истото е должен да го трпи определеното користење или да се воздржува од некои чинења со кои би можел да се служи ако не била заснована службеноста..

Личните службености пак, се исто така стварни права врз туѓи ствари кои по својата природа се бесплатни, релативно трајни⁷⁷ и ненаследливи права, со кои носителот на правото на службеност добива можност да го употребува и/или плодоужива послужното добро во точно определена мерка.

Критериумот за оваа основна поделба на *servitutes* се чини е видлив уште на прв поглед.

Во првиот од наведените случаи, службеноста е врзана за објектите (недвижностите) кои во дадениот момент се наоѓаат во определен физички однос кој изискува засновање на службеност која е неопходна за да може повластеното добро да се користи рационално. Вака заснованата службеност имено, има траен карактер, се додека повластеното и послужното добро се наоѓаат во соодветниот меѓусебен однос и опстанокот на службеноста воопшто не е зависна од субјектот во чија корист е заснована. Поточно, субјектите кои се носители на правото на сопственост на послужното или повластеното добро може да се менуваат, но заснованата службеност останува. Овие службености, според времето на својот настанок се први, односно постари од личните.

Во вториот случај, службеноста е врзана за субјектот, носителот на правото на службеност, во чија корист е засновано правото. Тоа најдобро се гледа од фактот на престанокот на правото со смртта на носителот на правото како и со ненаследливоста на истото. Ваквиот вид на службености е признаен како стварни права врз туѓи ствари дури за време на Јустинијан, во чија кодификација се дефинирани и објаснети.

Имајќи го во вид сето горенаведено, останува да се заклучи дека критериумот за оваа основна поделба на службеностите е практично тоа дали опстанокот на службеноста е врзан за недвижностите врз кои е заснована или субјектите кои се носители на правото на службеност. Оттука и називите стварни, реални или

⁷⁷ Траат за време на животот на носителот на правото на службеност

земјишни и лични или песонални службености (*servitiutes rerum, servitutes praediorum et servitutes personarum*).

Покрај оваа основна поделба на две големи групи, групата на стварни службености понатаму се дели на *селски земјишни службености или servitutes praediorum rusticorum* и *градски земјишни службености или servitutes praediorum urbanorum*, додека личните службености се делат на посебните видови и тоа: *плодоуживање или ususfructus*, *употреба или usus*, *користење на станбена зграда за живеење или habitatio* и *користење со работната сила на робови и животни или operae servorum vel animalium*.

Од наведената начелна поделба, очигледно е дека поделбата на помали подгрупи изостанува кај личните службености, за разлика од стварните каде, ќе видиме и понатаму, покрај оваа, постои и поконкретна поделба и во рамките на споменатите подгрупи.

Самите називи на двете подгрупи упатуваат на фактот на користење на критериумот на просторната позиционираност на недвижностите во однос на кои е заснована службеноста.

За време на класичното римско право, класификацијата на земјишните службености на селски и градски зависела исклучиво од карактерот на повластената недвижност, па во таа смисла ако повластеното добро било селскостопанско земјиште кое се наоѓа на село, тогаш, заснованата службеност се сметала за селска земјишна службеност и обратно, ако повластеното добро било градежно земјиште или градежен објект кој се наоѓа во урбана средина, тогаш службеноста била градска земјишна, без оглед каде навистина се наоѓале повластените недвижности, дали на село или во град. Токму заради овој критериум, една иста службеност можела да се појави еднаш како селска, друг пат како градска земјишна службеност.

Јустинијановото право, дефинитивно го оформува и дефинира критериумот за горенаведената поделба. Имено, за селски се сметаат службеностите кои се востановени за да им служат на обработливите земјишта, додека сите останати се сметаат за градски. На овој начин е избегнато несреќното решение од класичното право, на припадност на една иста службеност на двете групи, во зависност од конкретната ситуација.

Според тоа, тогаш кога станува збор за службеност која е востановена во корист на селскостопански недвижности (најчесто обработливи земјишта), таа се нарекува селска земјишна службеност, додека кога станува збор за недвижности на кои е востановена службеност за редовната употреба на градби, објекти, службеноста се смета за градска земјишна службеност.

Како што напоменавме, *servitutes praediorum rusticorum* понатаму се делат на неколку помали подгрупи и тоа : *селски службености на пат, на вода и други видови на селски службености*⁷⁸.

При оваа поделба како критериум е земена содржината на востановената службеност.

Имено, ако таа дозволува некаков вид на премин преку послужното добро, тогаш станува збор за службеност на пат, додека пак ако со службеноста е востановено право на црпење, доведување или одведување на вода низ послужното добро, тогаш се работи за службеност на вода. Третата спомената група опфаќа поголем број службености кои по своите карактеристики се различни меѓу себе, но сепак припаѓаат на групата на селски службености заради своите основни карактеристики(што беа објаснети погоре), што пак несомнено ги сместува во оваа група.

За разлика од селските земјишни службености, групата на градските *servitutes praediorum urbanorum* се дели на : *службености на видик, службености на потпирање, службености на простор и службености на истечување*⁷⁹

И во вој случај, како и при групирањето на селските службености, критериумот за поделбата е содржината на службеноста.

Така на пример, ако со службеноста се дозволува или забранува попречување на видикот на или отворање на прозорец кон соседната зграда , тогаш станува збор за службеност на видик, ако со неа се

⁷⁸ Деталниот приказ на сите видови службености во рамките на секоја од споменатите групи, ќе биде изложен во делот каде ќе бидат посебно објаснети сите видови службености и нивните карактеристики, со цел во овој дел да се објаснат само критериумите за поделбата на видови, како не би се оптоварувал текстот со повторувања

⁷⁹ И нивниот детален приказ ќе биде даден подоцна (види ја претходната фуснота)

востановува право да се потпре зид на повластеното добро на послужното или ако се дозволи вовлекување на греда во послужното добро, тогаш станува збор за службеностите на потпирање. Понатаму, службеностите на простор се однесуваат на можноста во воздушниот простор на послужното добро да се протегне балконот или покривот на повластеното добро, додека пак службеностите на вода дозволуваат премин на атмосферска или отпадна вода преку соседната недвижност.

Со ваквата поделба на *servitutes praediorum rusticorum* и *servitutes praediorum urbanorum* според нивната содржина, практично се доаѓа до најпрецизната класификација на истите.

Она што овде паѓа во очи секако е фактот на постоењето на прецизна слика за видовите стварни службености уште од времето на римското право. Меѓутоа ваквата состојба не би требало да изненадува со оглед на фактот на свесноста за постоењето и признавањето на посебниот правен институт *servitutes* кој бил дел од *iura in re aliena*. Посебно што првата позната група се *servitutes praediorum*, со што практично бил овозомжен нивниот развиток како и солидната теоретска база врз која биле поставени.

За разлика од нив, *servitutes personarum* или личните службености на историската сцена на правната наука се јавуваат подоцна. Иако биле познати како специфични правни факти кои се појавувале во секојдневниот живот, па дури и биле правно признати, сепак, во групата на *servitutes* биле сместени подоцна, конкретно за време на Јустинијан во *Corpus Iuris Civilis*.

Зборувајќи за критериумите за поделба, можеме да констатираме дека поделбата на личните службености е направена единствено врз основ на нивната содржина, односно за која лична службеност станува збор, определува исклучиво она што му е дозволено на носителот на правото на службеност да прави користејќи ја послужната ствар, па соодветно на тоа, од што треба да се воздржува односно што треба да трпи носителот на правото на сопственост на таа ствар.

Така, ако стнува збор за пренесени овластувања на употреба на стварта и користење на нејзините плодови (*ius utendi et ius fruendi*), тогаш се работи за личната службеност плодотување или

ususfructus; доколку носителот на правото на службеност пак, има пренесено овластување само на користење (употреба) на стварта (ius utendi) , тогаш станува збор за личната службеност употреба или usus. Системот на лични службеноости во рамките на римското право ги познава уште и правото на станување или habitatio што значи можност на носителот на правото да ја употребува туѓата станбена зграда за живеење заедно со сопственото семејство, додека пак правото на користење на туѓи робови и работен добиток или operaе sevorum vel animalium го опфаќа правото да се употребува робовската или добиточната работна сила, на робови или добиток што му припаѓаат на друг, за сопствена корист.

Од досега изложените начелни објаснувања, може да се заклучи дека за разлика од групата на стварните службености, каде што постои неколкуслојна поделба на групи и подгрупи (според различни критериуми што беа објаснети погоре), кај групата на лични службености единствен критериум е содржината, која ги дели личните службености на засебни видови.

Тука секако треба да се земе во предвид и фактот на нивното подоцнежнo појавување, на што, секако, логична последица е и многу помалиот број за разлика од стварните службености.

2. Servitutes rerum (Servitutes praediorum)

2.1. Основни карактеристики

За што попрецизно определување на групата на стварните (земјишни) службености, ќе тргнеме од начелната дефиниција на истите.

Имено, земјишните службености се стварни права на туѓи ствари со кои може да се служи сопственикот на повластеното добро, **praedium dominians**, а чија реализација сопственикот на послужното добро, **praedium servians** треба да ја дозволува, односно треба да се воздржува од некое чинење на кое би имал право

доколку не била востановена службеноста (non facere) или да ги трпи (pati) дејствијата на носителот на правото на службеноста⁸⁰.

Овие службености се нарекуваат земјишни, зато што не може да се востановат без земјиште. Никој всушност, не може да стекне службеност на полско или градско земјиште, ниту може да биде оптоварен со службеност, ако не е сопственик на земјиште. Inst. 2,3,3

Во наведената дефиниција очигледно не се опфатени сите карактеристики на овој вид службености. Таа само упатува на основната содржина на овие службености, но не и на најзначајните основни карактеристики. Но, имајќи ја во предвид намерата, основните начела за стварните службености да бидат обработени малку подолу, ќе се задржиме на анализата на дадената дефиниција. Оваа општа определба за земјишните службености, упатува на неопходната потреба од постоење на две недвижности и тоа послужно и повластено добро (како што напоменавме, praedium servians и praedium dominians, соодветно), кои би се наоѓале во таква меѓусебна положба, која неопходно би условувала пренос на определени овластувања на сопственикот на повластеното добро, како тој би можел редовно и непречено да го користи истото.

Оттука и заклучокот, што патем беше споменат и тогаш кога најопшто беа класифицирани службеностите, дека постоењето на praedium dominians и praedium servians во определен физички однос, практично е conditio sine qua non за востановувањето на земјишната службеноста⁸¹.

Точен е аргументот дека со пренесените овластувања располага сопственикот на повластеното добро⁸², но од него лично како субјект на ваквиот однос не зависи ниту востановувањето ниту престанокот на правото на службеност. Истото важи и за

⁸⁰ Види D 8,1,15,1

⁸¹ Постоењето на praedium servians и praedium dominians, во определен меѓусебен однос е врзан и за едно од основните начела на стварните службености, рационалноста, корисноста, servitus fundo utilis debet, која треба да се процени објективно

⁸² Или dominus proprietatis

сопственикот на послужното добро⁸³. Ниту неговите лични особини не се причината за настанокот или престанокот на ваквиот однос. Единствениот факт од кој зависи настанокот или престанокот на земјишната службеност е меѓусебниот однос во кој се наоѓаат двете недвижности. Поточно, се додека постои неопходната потреба на определен начин да се користи послужното добро, како нормално и вообичаено би се користело повластеното, ќе постои и соодветната службеност. Тоа значи дека правната судбина на земјишната службеност не зависи од промената на субјектите кои се носители на правото на сопственост на недвижностите, туку таа е единствено зависна од меѓусебниот однос на самите недвижности. Што значи, субјектите може да се менуваат, службеноста останува. Со други зборови, иако службеноста не е однос помеѓу самите недвижности како ствари, туку помеѓу нивните сопственици, сепак службеноста ја следи соодветната недвижност, па било каква промена во субјектите кои се сопственици, воопшто не задира во содржината, па во крајна линија, ниту во опстанокот на истата. Токму од овие причини римските правници, како што ќе биде забележано подолу, земјишните службености, често ги сметале за квалитет, својство на самите недвижности. Сепак, мора да се забележи дека иако поради наведените особини за земјишните службености, во некоја рака изгледа како тие да припаѓаат на самите недвижности, секогаш треба да се има на ум фактот дека реализацијата на службеноста е единствено можна преку субјектите кои се инволвирани во конкретниот однос⁸⁴. Освен тоа правен однос во било која форма апсолутно не може да постои помеѓу стварите, туку единствено помеѓу носителите на стварни права на тие ствари (најчесто правото на сопственост), така што без оглед на фактот што може да се случи стварната службеност да опстане подолго од титуларот или да опстои и покрај промената на субјектите, секогаш кога зборуваме

⁸³ Или титулар на службеноста

⁸⁴ Од една страна тоа е овластувањето на титуларот на службеноста на одреден начин да се служи со послужното добро а од друга, задолжението на сопственикот на послужното добро да трпи или се воздржува од определени чинења. Од остварувањето во пракса на вака дефинираните права и обврски на субјектите, во суштина ќе зависи и постоењето на конкретната службеност. Залудно би било постоењето на службеноста како особина на недвижностите, ако нема реална реализација на нејзината содржина.

за службеностите субјектите ги определуваме како *сопственик на повластено* и *сопственик на послужно добро*.

Од тие причини, треба навистина внимателно и прецизно да се протолкува ставот дека земјишните службености исклучиво зависат од конкретната позиционираност на послужното и повластеното добро и секогаш треба да се обрне посебно внимание на улогата што притоа ја имаат субјектите во таквиот однос, за да не се извлече погрешен заклучок во врска со тоа прашање.

Ова прецизно определување на некои аспекти значајни за земјишните службености, не би давало потполна слика, доколку во предвид не се земат и сите останати основни белези кои овие службености ги сврстуваат во оваа поголема група.

Она што порано беше кажано за службеностите како посебен правен институт, без намера да се повторува уште еднаш, секако важи и за групата за земјишните службености⁸⁵.

Следните основни начела што ќе бидат објаснети, се специфични исклучиво за оваа група, со што стануваат и аргумент повеќе дека поделбата на стварни и лични службености е оправдана и од практичен но и од теоретски аспект.

- во контекст на она што како објаснување беше дадено погоре, основно обележје на земјишните службености е фактот на *неодвоивоста на службеноста од недвижноста*. Така, промената на сопственикот на послужното добро, во никој случај не ја ослободува таа недвижност од претходно востановената службеност, ниту пак тоа се случува при евентуала промена на сопственикот на повластеното добро⁸⁶. Оттука логична е последицата за негативниот став на римските правници околу прашањето за можноста за одвојување на правото на службеност од недвижноста или можноста за

⁸⁵ Основните начела за службеностите не се déroгираат за земјишните службености

⁸⁶ Токму од овие причини, како што споменаваме погоре, римското право, честопати земјишната службеност ја сметале како особина, односно квалитет на конкретното земјиште што го следи без оглед на личноста на евентуалниот субјект кој би се јавил во улога на сопственик.

давање на истото под закуп или под наем⁸⁷. Значи, сметајќи ја конкретната службеност за особина на недвижноста, теоретски не би постоела можност за евентуален пренос со некоја правна работа.

- и следното основно начело за земјишните службености беше начелно споменато при анализата на дефиницијата а тоа е фактот дека службеноста мора да биде корисна за недвижноста или *servitus fundo utilis debet*, практично задолжително да постои економско оправдување за засновањето на конкретната службеност, што пак е условено од меѓусебниот физички однос во кој се наоѓаат послужното и повластеното добро. Ова начело упатува на заклучокот дека една земјишна службеност би можела да биде востановена единствено кога со тоа би се овозможило нормално, редовно рационално користење на повластеното добро, служејќи се притоа со послужното. Така, недозволено би било востановување на службеност која само би му пружала дополнителна корист на сопственикот на повластеното добро, односно би му пружала дополнителни или луксузни овластувања⁸⁸. Се разбира, при определбата што е тоа рационално и редовно користење на недвижноста во предвид доаѓа исклучиво објективниот критериум.
- Начелото од римското право според кое недвижностите врз кои е заснована службеност неопходно и задолжително мора да бидат соседни или *praedia esse debent vinicia*, претрпело промени во текот на историскиот развиток. Имено, на почетокот старото римско право, го почитувало ова начело во буквалана смисла на зборот, не оставајќи никаков простор за екстензивно толкување на начелниот став. Меѓутоа подоцна било дозволено службеност да се заснова и за две недвижности кои ги дели јавен пат. Со оглед пак на новонастанатите и

⁸⁷ Ваквата можност е позната дури за време на Јустинијан и тоа конкретно кај службеноста на црпење вода и тоа бил случај кој се третираше како исклучок од основното правило

⁸⁸ Во случај да не се почитува вака поставеното начело, несомнено би се нарушил принципот на еднаквост и рамноправност на субјектите, па до некаде и принципот на економска рамнотежа, што секако се едни од основните принципи на граѓанското право

релативно изменети урбани состојби, ова начело особено било широко толкувано при зановањето на градските земјишни службености⁸⁹.

- Начелото според кое причината за постоењето и користењето на службеноста мора да биде од трајна природа или *servitutes praediorum perpetuas causas habere debent*, исто така беше споменато во рамките на општите начела за службеностите, како теоретска дилема дали се однесува исклучиво на земјишните или на службеностите воопшто. Меѓутоа, конкретно во овој случај, се работи за прашањето дали причината заради која службеноста се востановува е од трајна

Ако се навратиме само малку наназад, многу едноставно ќе заклучиме дека квалитетот трајност во овој случај како патем да го споменавме кога зборувавме за условот определена просторна поставеност на недвижностите кои налагаат засновање на службеност. Знаејќи дека се работи за недвижности, кои не можат во просторот да ја менуваат својата положба, консеквентно, може да се смета дека положбата и меѓусебната поставеност на недвижностите може да се претпостави дека ќе трае долг временски период, па оттука и оправдувањето за конституирањето на службеност, која ќе предвидува содржина за исполнување на определена цел. Несомнено и без дилеми трајноста на причината заради која била востановувана соодветната земјишна службеност, ја условувала и трајноста на земјишните службености воопшто⁹⁰.

- Последното специфично начело е начелото на *неделливоста на службеностите како права*. Во контекст на тоа, стварните службености ниту можеле да се стекнуваат на делови, ниту пак можеле да се губат на делови. Така што, доколку некој од сопствениците на повластеното добро на било кој начин престанел да биде тоа, службеноста на трпела никаква промена. Или, доколку се случела некаква физичка делба на

⁸⁹ Затоа, можеби подобрата варијанта за толкување на ова правило е тоа да се постави во смисла на нужно постоење на таков меѓусебен физички однос помеѓу недвижностите, кој задолжително наметнува потреба од востановување на службеност, со која би се постигнале целите заради кои истата е предвидена.

⁹⁰ Сепак, особено посткласичното римско право, не се држело стриктно и строго ниту на овој посебен услов

послужното добро, истата службеност оснанувала да постои врз сите пооделни делови⁹¹. Единствено во случај службеноста да припаѓала на определен дел од недвижноста, кој со делбата станал посебен, тогаш на останатите делови службеноста се гасела, оправдувајќи го на тој начин начелото на објективна корисност. Кога зборуваме за принципот на неделливост на стварните службености, секако тука мислиме на неделливоста на содржината на конкретната стварна службеност, затоа што на тој начин би се нарушила основната функција што ја извршува службеноста, бидејќи титуларот не би можел во целост да ги реализира овластувањата од содржината на своето право ако тоа се подели⁹².

Сепак, иако не се работи за исклучоци од наведеното правило, вреди во овој контекст да се наведе дека постојат и случаи кои овластувањата од иста службеност ги предвидувале за повеќе титулари. Но тоа не значело процентулана поделба на овластувањата, туку се правело на тој начин што бил одредуван временскиот период, најчесто во текот на деноноќието кога секој од титуларите можел да ги користи овластувањата од конкретната службеност. На тој начин се добива привид на „поделена“ земјишна службеност⁹³.

Per partes servitus neque adquiri neque imponi potest D 8,1,8

*Службеностите не може ниту да се стекнуваат на делови, ниту да се користат на делови*⁹⁴

⁹¹ освен ако не била специфично врзана за некој од деловите добиени со физичката делба, при што користењето и на останатите делови за реализацијата на правото на службеност станало одвишно

⁹² Што би добил титуларот на службеност на пат, ако добие на пример четвртина од тоа право!?

⁹³ На пример, доколку се работело за службеност на пат и доклоку таа иста службеност била предвидена за повеќе титулари, било определувано кој од нив, во кој дел од денот може да поминува преку послужното добро

⁹⁴ Види M.Boras- L.Margetić, цит.дело

2.2. Видови земјишни службености⁹⁵

Веќе порано беше напоменато дека во групата на земјишните службености *servitutes praediorum*, *servitutes rerum*, спаѓаат селските земјишни службености или *servitutes praediorum rusticorum* и градските земјишни службености или *servitutes praediorum urbanorum*⁹⁶.

Селските земјишни службености се сочинети од: службеностите на пат, службеностите на вода и една поголема група различни видови селски земјишни службености.

Службеностите на пат се поделени на три вида и тоа: *iter* или право на премин преку туѓо земјиште пеш, на коњ или на носилка; *actus* или право терање на стока преку туѓо земјиште што во себе го вклучува и правото на премин на сите горенаведени начини и *via* или право на премин преку туѓо земјиште што во себе ги опфаќа *iter* и *actus* како и премин со кола. Од сето горенаведено може да се увиди дека станува збор единствено за разлика во обемот на правото на премин, од каде потекнуваат и различните називи.

Службеностите на вода или *servitutes aquarum* се делат на *servitus aquaeductus* што претставува право на пренос на вода преку

⁹⁵ Пред воопшто да биде изложена основната поделба на стварните службености, се чини корисно да се направи и преглед на уште три видови на поделби според различни критериуми, кои за волја на вистината ги создало современото право, а во кои во целост би можеле да се класифицираат и римските службености. Во таа смисла, стварните службености се делат на *позитивни* (кои го овластуваат титуларот на одредено сторување, на пр. право на премин преку туѓ имот) и *негативни* (оние кои го овластуваат титуларот да бара од сопственикот на послужната ствар, тој да не ја користи на определен начин својата ствар, на пр. право титуларот да забрани градење на објект кој би му го попречил видикот); *јавни, видливи* (оние каде постои надворешен знак на вршењето на правото на пр. право да се вовлече греда во туѓ сид) и *скриени, невидливи, неапартни* (на пр. забрана за градење над одредена висина) и *постојани, континуирани* (оние чија содржина се состои од воспоставување на траен однос помеѓу повластеното и послужното добро, така што нивното вршење не бара преземање на некакви чинења на пр. одведување на отпадните води преку туѓ канал) и *непостојани, дисконтинуелни* (оние чие вршење се состои од повремено преземање на определени чинења, на пр. право на црпење на вода од туѓ извор). За оваа поделба детално види Pravni leksikon, Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Savremena administracija, Beograd, 1970

⁹⁶ Види J. Baron Moyle The Institutes of Iustinian, , The Lawbook Exchange LTD, Union, New Jersey, 2002

послужното добро која служела за наводнување на културите на повластеното добро; *servitus aquae haustus* е службеност на црпење вода од извор или водотек на послужното добро и *servitus pecoris ad aquam adpulsus* или право да се напојува стока со вода која се наоѓа на послужното добро.

Во последната група, различни видови на селски службености спаѓаат службеностите на напасување *servitus pecoris pascendi* како и службеностите кои служеле за набавка на градежен материјал *servitus lapidis eximendi* (копање на камен), *servitus arenae fodiendae* (вадење на песок), *servitus sertae eximendae* (вадење на креда), *servitus calcis coquendae* (печење на вар) и *silva caedua* (сечење на дрва).

Покрај селските, земјишните службености во својата содржина ги вклучуваат и градските земјишни службености кои од своја страна се поделени на службености на видик, на потпирање, на простор и на истечување.

Службеностите на видик ги сочинуваат *servitus altius non tollendo* забрана за подигање на градбата над одредена висина, *servitus ne luminibus officiatur*, забрана за преземање на градежни дејствија кои би го загрозиле пристапот на светлина на повластеното добро и *servitus ne prospectui officiatur* забрана за попречување на видикот на повластеното добро.

Службености на потпирање пак се *servitus oneris ferendi* или право сопствената зграда да се потпре на туѓ сид и *servitus tigni immitendi* или право на вовлекување на греда од својот објект во туѓ сид.

Подгрупата на службености на простор ја сочинуваат *servitus proiciendi* или право да се протргне тераса или балкон во воздушниот простор на послужното добро и *servitus protogendi* или право да се протегне покрив во воздушниот простор на послужното добро.

Последната група на градски земјишни службености, службеностите на истечување, во некоја рака, се правила кои го решаваат прашањето на имисиите најчесто од соседските земјишта. Овде спаѓаат: *servitus fluminis* или право на пренесување на дождовницата во вид на млазови низ соседското земјиште, *servitus*

stillicidii, право на одведување на дождовница низ соседовото земјиште во облик на капки преку покривот и servitus cloacae или право на одведување на отпадните води преку туѓо земјиште⁹⁷.

2.2.1. Servitutes praediorum rusticorum

Селските земјишни службености се ствари права врз туѓи ствари со кои на титуларот на службеноста (сопственикот на praedium dominians) му се овозможува трајно, бесплатно и безусловно на точно определен начин и во определен обем да се служи со послужното добро, а притоа сопственикот на praedium servians е должен да ги трпи и со ништо да не ги попречува неговите чинења, или да се воздржува од некои свои овластувања кои би можел да ги користи, кога не би била заснована службеноста⁹⁸.

Во случајот на селските земјишни службености секогаш се работи за повластено добро кое има карактер на земјоделско обработливо земјиште кое служи за селскостопанско производство. Ваквите службености се конституираат со цел обезбедување на нормална економска експлоатација на истите⁹⁹.

⁹⁷ И покрај направената поделба, само за потсетување, секогаш треба да се земе во предвид дека бројот и видовите на службености не е законски затворен и строго определен, односно не е подложен на принципот numerus clausus, што значи дека за службеност може да се смета секоја правна ситуација која ги исполнува основните услови (подложна е на на основните начела) кои важат за службеностите.

⁹⁸ Селските земјишни службености се сметале за res mancipi, што има одредено влијание врз начините за нивно стекнување и гасење. Види William.L.Burdick, цит.дело

⁹⁹ Подоцна ќе биде изложена и дефиницијата за градските земјишни службености, со цел да се направи нивна дистинкција, бидејќи се рабати за содржински слични дефиниции

2.2.1.1. Поим и основни карактеристики на одделните видови

2.2.1.1.a Службености на пат

-iter (servitus itineris)-

Концептот на групата на селските земјишни службености на пат, е поставен на принцип на проширување на содржината на овластувањата што ги предвидува соодветната службеност.

Во таа смисла, *службеноста која го обезбедува правото на поминување преку послужното добро пеш, јавајќи на коњ или на носилка познато под називот iter или servitus itineris* по својата содржина е најтесно определено меѓу нив.

Оваа службеност му дава право на носителот на правото на службеност (сопственикот на повластеното добро) да премине (ius eundi), да пешачи (ius ambulandi) преку послужното добро, или да помине јавајќи на коњ¹⁰⁰.

Смислата на оваа службеност, како и на останатите службености на пат, секако е обезбедување на пристап до повластеното добро, кој заради конкретната физичка, просторна поставеност, задолжително е потребен премин преку соседното земјиште, што во овој случај ја има положбата на послужно добро. Ваквата земјишна службеност најчесто била востановувана од причина што се работело за повластено добро чиј единствен начин да излезе на јавен пат, бил преминот преку послужното добро¹⁰¹. Востановувањето на оваа службеност му обезбедува право на носителот преминувањето преку послужното добро преминувањето да го прави исклучиво на наведените начини, без можност правото

¹⁰⁰ За да се поедностави диференцијацијата со останатите службености на пат, за кои подолу ќе стане збор, често пати содржината на службеноста iter во литературата се ограничува само на правото на поминување пеш преку послужното добро.

¹⁰¹ Сметајќи го излезот на јавен пат како неопходна и трајна потреба за нормална економска експлоатација на повластеното добро, оваа службеност го исполнува условот за рационална корисност.

да се проширува или да се менува неговата содржина во било која смисла¹⁰².

Освен оваа службеност, изворите на римското право зборуваат и за постоењето на *iter ad sepulchrum* или право на премин преку туѓо земјиште како би се стасало до гробно место¹⁰³.

Слободното и бесплатно право на премин преку туѓ имот за да се стигне до семејна гробница им било обезбедено на членовите на семејството и можело да се востанови или како службеност, или како трајна концесија која била востановувана со посредство на надлежен државен орган (*ex tunc ordinem*)¹⁰⁴. Ваквата службеност, која го обезбедувало пристапот до семејната гробница била востановувана по барање на овластено лице кое има непосреден интерес да добие пристап до местото, а како такви се разбира, биле определени членовите на семејството.

- actus-

Службеноста на пат, *actus*, по својата содржина е нешто поширока од службеноста *iter*.

Имено, таа во себе го содржи правото на премин преку туѓ имот на сите начини кои беа карактеристични за содржината на претходната службеност¹⁰⁵, со дополнителна можност кај оваа службеност, преку послужното добро да може да се тера добиток. Предвидувањето на можноста преку послужното добро да се тера и

¹⁰² Логична последица на принципот на забрана на проширување на содржината на службеностите

¹⁰³ Интересен е фактот на различното толкување во врска со оваа службеност. Имено, A. Romas, во цитираното дело, *iter ad sepulchrum* го сместува во законските службености, додека Adolf Berger, цит. дело го вбројува во групата службености на пат. Со оглед на начинот на востановувањето кој е објаснет во интегралниот текст, учеството на надлежниот државен орган како и условот овластените лица изрично да се повикаат на своето право (што значи не се востановува непосредно *ex lege* како кај законските службености), оваа службеност како да ја прави гранична категорија помеѓу *servitutes legales* и *servitutes praediorum*

¹⁰⁴ Оваа службеност на се гасела со долго невршење, што, како што ќе видиме подоцна, е еден од начините за гасење на некои службености

¹⁰⁵ Значи го предвидува правото на преминување *ius eundi*, што го споменавме погоре. *In maiore parte, minor quoque inest Labeo, D. 32,29,1*, во поголемиот дел се содржи помалиот. Види Riznica pravnih izreka, treće izdanje, Beograd, 2007

добиток е практично проширување на содржината на службеноста *iter*. Имајќи го во предвид фактот дека се работи за селска земјишна службеност, како веројатна потреба, стои потребата титуларот на службеноста да овозможи средства за обработка на селскостопанското земјиште, во овој случај добиток, без кој веројатно не би можел да ја оствари економската цел од своето земјиште. Од тие причини, и оваа службеност го исполнува условот на економска оправданост заради трајната потреба, поминувајќи на овој начин преку соседовиот имот да може да остварува приход од своето земјиште.

-via (servitus viae)-

Оваа службеност во својата содржина ги предвидува двете претходни, значи и *iter* и *actus* збирно, а покрај тоа обезбедува и овластување за право на премин преку послужното добро и со кола. *Значи оваа службеност вклучува право на премин преку туѓ имот пеш, на коњ, право на терање добиток како и право на премин со кола или приколка што била влечена од животни.*

Бидејќи оваа службеност е позната уште од Законот на XII таблици, во нејзиниот текст е определена ширината на патот преку кој можело да се проаѓа на некој од предвидените начини. Таа требала да биде со ширина од 8 стапки (2,40 метри) во правите делови, додека на свиоците била определена двојно пошироко односно 16 стапки^{106 107}.

Ако резимираме, трите подвидови селски службености на пат, практично се разликуваат во обемот на овластувањата што ги има титуларот, тргнувајќи од најтесно определениот, до оној се најширок опфат.

¹⁰⁶ Што се однесува до овие вредности за ширината на патот за премин, ставовите на веќе споменатите автори се единствени. Види A.Romas, T.W. Greene, И.Пухан-М.Поленак –Акимовска, цитирани дела

¹⁰⁷ Но сепак ваквата одредба не секогаш строго се почитувала, бидејќи постоела можност странките меѓусебно да се спогодат и за поинаква ширина на патот за премин, со оглед на фактот што најчестата форма за засновање на службеностите, како што ќе констатираме подоцна, станува договорната.

Можноста да се користи правото на премин преку послужното добро на секој од горенаведените начини доколку е заснована службеност *via* е логична последица на фактот дека таа во својата содржина ги консумира двете преходно објаснети ситуации на *iter* и *ctus*. Иако начелно, за службеностите важи принципот на забрана на промена и проширување на содржината, ваквата меѓусебна поставеност на селските службености на пат, воопшто не се коси со тој принцип¹⁰⁸.

Полски службености се следниве: премин (пеш), премин за терање стока, пат и водовод; премин iter е службеност на одење и преминување луѓе, но не и терање стока, преминот за терање стока actus е службеност да се тера стока или возило, според тоа кој има право на премин нема парво на терање стока, а оној кој има право на терање стока има и право на премин без стока. Пат е службеност на премин, терање стока и преоѓање, бидејќи службеноста на пат ги опфаќа и правото на премин и парвото на терање стока...D 8,3,1

Покрај прашањето за обемот на содржината предвидена за селските службености на пат, изворите на римското парво го содржат и ставот за начинот на кој ќе се вршат соодветните овластувања. Тој во секој случај се совпаѓа со начелото за користење на службеностите на начин на кој најмалку ќе му пречи на сопственикот на послужното добро¹⁰⁹. Значи засновањето на службеност на пат на титуларот не му дава за право преминот да го врши од местото од каде тој ќе оцени дека сака да го прави тоа, туку преку оној дел од послужното добро што објективно би му создало најмалку ограничувања на сопственикот на истото.

¹⁰⁸ Напротив, нема дилема дека не се работи за никакво проширување, ниту пак поголемо оптоварување за сопственикот на послужното добро ако титуларот на службеноста *via*, го користи своето право поминувајќи преку него пеш. Во крајна линија и генерално, признавајќи му на еден субјект пошироко право, значи дека нему му се признава и можност да го користи и рестриктивно или ограничено.

¹⁰⁹ За ова подетално види во излагањето за начелото за рационално користење на овластувањата од службеноста

Ако во полза на неког е оставена службеност на пат преку нечие земјиште, без поблиско определување, очигледно е дека тој може да поминува и да тера стока по било кој дел од земјиштето, но на претпазлив начин, бидејќи одредени ствари, при договарањето и молчешкум се исклучуваат. Според тоа нему нема да му биде дозволено да минува и тера стока низ самата кука или среде лозјето, кога тој може со еднаква удобност да мниува низ друг крај, со помала штета по послужното добро...D 8, 1, 9

2.2.1.1.6. Службености на вода

-servitus aquaeductus (aquae ducendae)-

Содржината на службеноста *servitus aquaeductus* се состои во правото на сопственикот на повластеното добро да спроведува вода од или преку послужното добро.

Ваквото спроведување може да се прави како преку канали (независно од тоа дали се отворени или затворени) или преку цевки кои се надземно поставени врз послужното добро¹¹⁰.

Целта на ваквото спроведување на вода преку туѓо земјиште е всушност наводнувањето на повластеното добро, како и на културите засадени на него¹¹¹. Оваа службеност е предвидена за случаевите кога единствен начин да се доведе вода на повластеното добро е таа на некој начин да поминува преку послужното добро, но во овој случај не и да се црпи водата од истиот¹¹². Како што беше погоре споменато и кај оваа службеност како најчести начини на спроведувањето на водата се споменуваат каналите или евентуално цевки кои надземно би поминувале преку послужното добро

¹¹⁰ Види А. Berger цит. дело

¹¹¹ Самиот факт дека се работи за обработливо земјиште на кое би биле засадени земјоделски култури, ја прави неопходна потребата да се обезбеди вода за наводнување

¹¹² За службеноста која предвидува право на црпење на вода од послужното добро види ја службеноста *servitus aquaehaustus*

Кај оваа службеност, освен основните карактеристики што беа споменати се јавува и една специфичност кај начините на правна заштита на правото на службеност.

Имено постоела можност интердиктите¹¹³ прадвидени за заштита на правото на оваа службеност, да бидат упатени не само кон сопственикот на послужното добро, туку и спрема било кое трето лице што го попречувало, вознемирувало или потполно спречувало носителот на правото слободно да се користи со своите овластувања.¹¹⁴

... Водовод е службеност на доведување на вода преку туѓо земјиште...D 8,3,1

- servitus aquaehaustus-

Servitus aquaehaustus, или позната уште како servitus aquae hauriendae, исто така е службеност на вода, која обезбедува право на црпење вода од извор, фонтана или водотек¹¹⁵ кој се наоѓа на послужното добро.

Она што на што како на нужно правило инсистирало класичното право, е условот црпењето на водата да се прави исклучиво од извор на жива вода¹¹⁶, кое за време на Јустинијан било

¹¹³ Интердикт е кус условен налог кој го издавал магистратот со цел брза и ефикасна заштита на носителот на некое право. Интердиктите се специфични правни заштитни средства особено карактеристични за заштита на владението

¹¹⁴ Подетално за ова ќе се зборува во делот посветен на начините за правна заштита на службеностите. Види A. Romas цит. дело

¹¹⁵ Според A. Berger (цит. дело) и T.W. Greene (цит. дело), може да се црпи вода и од бара, веројатно како резултат на олабавувањето на строгото старо правило дека изворот од кој се црпи водата мора да биде жив (постојано природно да се обновува). Спореди го овој став со долунаведениот D. 8,2,28

¹¹⁶ Caput aquae

толкувано поеластично¹¹⁷, дозволувајќи водата да се зема и од самиот тек¹¹⁸.

Имајќи го во предвид начелото за трајност на причината која го оправдува востановувањето на службеноста, се чини навистина логично придржувањето кон условот да се работи за извор за кој е извесно за подолг временски период не би можел да пресуши. Во спротивно, доколку на титуларот би му се овозможило овластување да може да црпи вода од извор за кој постои веројатност или се знае дека е со ограничен капацитет, со тоа несомнено би се загрозиле правата на сопственикот на послужното добро во неразумен обем, што не е особина на службеностите како институт¹¹⁹. Покрај правото на црпење на водата, носителот на правото бил овластен да ја однесе водата, а сосем логично во содржината на службеноста е вклучен и слободниот пристап до изворот на водата преку туѓа земја¹²⁰.

Споменувањето на овие овластувања, можеби изгледа непотребно, меѓутоа, сепак треба да се внимава на прецизното определување на обемот и содржината на пооделните службености, за да не се доведе во прашање дали конкретната службеност во себе ги содржи и овластувањата кои на прв поглед не припаѓаат на истата¹²¹, а сепак се неопходни за потполната реализација на содржината. На овој начин се разрешува и дилемата, дали евентуално на ваквата службеност би требало посебно да се занова и службеност на пат и одведување на водата или нив ги консумира самата службеност на црпење на вода од туѓ имот.

¹¹⁷ Види го начелото на трајност на службеностите. Во овој случај, принципот на трајност треба да биде запазен кај изворот на водата од кој титуларот има право да црпи. Доведувањето во опасност од пресушување на изворот, несомнено би била прекумерно оштетување на сопственикот на послужното добро, а со тоа бис е наружил концептот на рационалност на службеностите

¹¹⁸ Во еден текст на Paulus дури се напоменува дека доколку оваа службеност не се вршела заради пресушувањето на изворот, таа сеуште не се смета дека згаснала доколку изворот пак се појавел

¹¹⁹ Претераното ограничување на сопственичките овластувања е во спротивност со принципот на рационалното и ограничено пренесување на овластувања во корист на повластеното добро.

¹²⁰ За правото на пристап, премин види iter

¹²¹ Покрај тоа на пример во овој случај, се работи за овластувања кои одговараат на содржината на две други посебно определени службености за кои веќе стана збор iter и aquaeductus

Една специфичност во врска со правната заштита на оваа службеност е можноста на сопственикот на изворот, да се послужи со интердикт за заштита од лицата кои го попречуваат при поправките или чистењето на изворот¹²².

-servitus pecoris ad aquam adpulsus-

Правото на напојување на стока од вода која се наоѓа на послужното добро или servitus pecoris ad aquam adpulsus е службеност на вода која дозволува напојување на добитокот со вода која се наоѓа на туѓ имот.

Бидејќи се работи за слична службеност како и црпењето на вода од послужното добро и за овој случај важат претпоставките за видот на изворот на водата¹²³.

Исто како и кај претходната, и овде е предвидена и службеноста премин преку послужното добро, само што овој пат е дозволен премин и на добитокот, значи во содржината на овластувањето е предвидена и службеноста на пат actus¹²⁴.

... впрочем земјишните службености мора да имаат траен карактер, заради тоа не може да се дозволи одведување на вода од рибник или бара....D 8,2,28

¹²² Подетално за ова види во делот за начините на правна заштита на службеностите.D. 43.22.

¹²³ Види servitus aquaehaustus

¹²⁴ Објаснувањето за содржината на службеноста, како и службеностите помали по обем кои ги консумира е дадено кај службеноста aquaehaustus

2.2.1.1.в. Други видови селски земјишни службености-

-servitus pecoris pascendi (servitus pascui)-

Како што упатува самиот назив, оваа службеност се состои во *правото да се напасува стока на послужното добро*.

Особеноста на оваа службеност се состои во тоа што се прави разлика помеѓу видовите на земјишта кои можеле да се сметаат како послужни добра при востановувањето на ваквата службеност. Па така, најчесто станувало збор за пасишта¹²⁵ или за нискостеблести шуми¹²⁶. Оваа разлика е значајна, заради тоа што како објект на ваквата службеност не можела да се јави вискостеблеста шума¹²⁷, бидејќи на неа можела да се заснова службеноста за сечење на дрва како огревен или градежен материјал¹²⁸. Се разбира, вака определената службеност во својата содржина нужно го вклучува правото за преминување на добитокот преку послужното добро¹²⁹.

Освен тоа, вреди да се напомене, дека многу често, оваа службеност се јавувала заедно со правото на напојување на добиток на туѓ извор на вода¹³⁰.

-servitus lapidis eximendi-

Оваа службеност била определена како право на носителот на службеноста да ископува и одведува камен кој се наоѓал на послужното добро, кој му служел како градежен материјал.

Покрај правото да се вади и одведува камен и оваа службеност подразбира и право на титуларот да преминува преку послужното добро, на начин кој ќе му овозможи пренос на извадениот камен.

¹²⁵ pascua

¹²⁶ Silva pascua

¹²⁷ И во овој случај, прецизирањето на видот на послужното добро ја има функцијата на точно определување во кои случаи може да се заснова ваков вид на службеност

¹²⁸ Види ја службеноста silva caedua

¹²⁹ Види ја службеноста actus

¹³⁰ Види ја службеноста servitus pecoris ad aquam adpulsus

- servitus arenae fodiendae-

Речиси идентична по својата содржина како и претходната, оваа службеност

предвидувала право на ископување на песок на туѓо земјиште, кој исто така служел како градежен материјал.

Вадењето на песок од туѓ имот нужно подразбира премин преку послужното добро и транспорт на песокот преку истото.

-servitus cretae eximendae-

Оваа службеност се содржела во *правото да се ископува и одведува креда од послужното добро, која служела како градежен материјал*¹³¹.

- servitus calcis coquendae-

Содржината на оваа службеност се состои во *правото да се пече вар на послужното добро, исто така за градежните потреби на повластеното добро*¹³².

-servitus silvae caeduae-

Покрај претходно наведените, во оваа група на службености, кои служат пред се за набавка на градежн материјал, се сместува и оваа службеност *која предвидува право на носителот да сече и одведува дрва од туѓа шума.*

Како што беше погоре споменато, објект на ваква службеност може да биде високостеблеста шума (*silva caedua*), чии дрва би можеле да се користат како градежен материјал¹³³.

¹³¹ За дополнителните овластувања што се однесуваат на службеностите за набавка на градежен материјал види кај службеностите за вадење камен и песок

¹³² Види ја претходната фуснота

¹³³ Пасиштата и нискостеблестите шуми се објекти на службеноста за напасување

Точното определување на видот на недвижностите кои можат да се јават како послужни добра при востановувањето на ваквите службености, како што веќе напоменавме, го олеснува нивното разликување, но во исто време поставува ограничувања чија крајна цел е исполнување на принципот на рационална оправданост, карактеристичен за службеностите.

Покрај веќе наведените службености кои пред се иамле функција за непречена набавка на градежен материјал, во подгрупата на овие различни видови службенеости, изворите на римското право зборуваат за уште неколку, за чија содржина нема детални објаснувања и чии називи се совпаѓаат со овластувањата предвидени за нивните титулари. Тоа се:

-servitus ut in tuum lapides provolvantur ibique posite habeantur ineque exportentur-

Оваа службеност била предвидена како *право да се има стоваришите на камен и руда на туѓ имот*;

-servitus pedamenta ad vineam ex vicini praedio sumere-

-

Службеност која предвидува *право да се земаат колци од туѓ имот*;

-servitus ut fructus in vicini villa cogantur coactique habeantur-

-

Службеност на *право да се чуваат селскостопански плодови на туѓ имот*.

2.3. Servitutes praediorum urbanorum

Градските земјишни службености се определени како ствари права на туѓи ствари кои го овластуваат сопственикот на повластеното добро (титулар на службеноста) , бесплатно, трајно и безусловно да се користи на определен начин со послужното добро, како би се овозможила рационална употреба на неговото градежно земјиште, односно градбата што се наоѓа на истото¹³⁴.

Од друга страна, овие службености, се практично задолженија за сопственикот на послужното добро да ги трпи или со ништо да не ги попречува дејствијата предвидени за титуларот на службеноста¹³⁵.

2.3.1. Службености на видик

-servitus altius non tollendi-

Оваа службеност го обврзувала сопственикот на одредена недвижност воопшто да не гради, или да не гради објект повисок од одреден лимит во висина, како не би му ја загрозил нормалната циркулација на воздух на повластеното добро.

Обезбедувањето на нормален видик, воздух и светлина на градбите, како што веќе споменаваме¹³⁶, својот зародиш воопшто во римското право го има доста рано, но особено е карактеристичен за посткласичното парво, кога Јустинијан во целост ги презема во Corpus Iuris Civilis правилата за градење предвидени во Зеноновите царски конституции.

Она што е карактеристично за оваа подгрупа е тоа што во изворите на римското право се сретнуваат и позитивно формулираните службености кои практично се опоненти на сите

¹³⁴ Градските земјишни службености биле сметани за res nec mancipi

¹³⁵ Напоменуваме дека единствен исклучок од правилото на пасивитет е servitus oneris ferendi

¹³⁶ Види во делот за законските службеностииа

негативно определени. За волја на вистината, забранувачките, негативно определени службености се постари, бидејќи со нив полесно се определувало ограничувањето што требало да го почитува сопственикот на послужното добро.

Така, постои и службеност *servitus altius tollendi*, која спротивно на она што беше речено погоре, овозможува изградба на објект или подигање на објектот над поставениот лимит¹³⁷.

Ваквите позитивно определени службености, спротивни на познатите од претходниот период, се јавуваат во посткласичниот период, бидејќи тогаш правилата за градење, особено во урбаните средини биле строго законски уредени. Од тие причини, воведувањето на овие службености, давало можност, соседите меѓусебно да ги уредат своите односи, онака како што им одговарало¹³⁸ востановувајќи службености кои биле потполно спротивни на законски определените.

-*servitus ne luminibus*¹³⁹ *officiatur*-

Суштината на оваа службеност на видик, се состои во тоа што таа забранува градење или преземање на било каква друга активност од страна на сопственикот на послужното добро, која би значела попречување на редовното осветлување на повластеното добро. Со други зборови, вака определената службеност, значела забрана да се преземаат градежни дејствија со кои на било кој начин би се нарушило нормалното осветлување на повластеното добро.

Како и во претходниот случај и овде постои спротивната службеност *servitus officiendi luminibus*, која значи можност, претходното правило за градење да не биде земено во предвид.

¹³⁷ За правилата од посткласичното право за изградбата на објектите во урбаните средини до одредена висина, види кај законските службености

¹³⁸ Ова објаснување важи за сите случаи на спротивни службености кои се јавиле во посткласичниот период

¹³⁹ Називот на службеноста во буквален превод значи обезбедување, односно неограничување на „погледот кон небото“ (види T.W.Green, цит дело), па оттука во послободниот превод се определува као обезбедување на нормално осветлување на зградата (види подолу во текстот)

Почеста била практиката соседите при градење договорно да го уредат својот однос, така што строгото поимање за содржината и на оваа службеност често трпело драстични промени, па во карјна линија, како што рековме, оваа службеност била присутна во пракса и со сосема спротивна содржина.

Изворите на римското право, па често и литературата од оваа област, двете претходно наведени службености, многу често ги предвидува како една, *servitus altius non tollendi ne luminibus officiatur*, која по содржина е еквивалент на двете службености предвидени кумулативно. Логиката секако ја оправдува оваа комбинација, бидејќи веројатноста за потреба од обезбедување на доволно простор низ кој би циркулирал помеѓу конкретните градби и во исто време доволно светлина која би доаѓала до повластеното добро, несомнено е голема.

-servitus ne prospectui¹⁴⁰ officiatur-

Последната од подгрупата на градски службености на видик, *предвидувала обврска при градењето да се внимава да не се наруши квалитетот на погледот, односно видикот на повластеното добро.*

Во таа смисла, оваа службеност всушност определувала обврска, градителот (сопственикот на послужното добро), со своите градежни дејствија да не го попречува или загрозува постојниот видик на послужното добро, што во крајна линија би значело задржување на вредноста и карактеристиките на изградениот објект.

Но и во овој случај, субјектите инволвирани во ваков однос, можеле да се договорат за востановување на спротивната службеност, која би значела можност да не се ограничува носителот на правото при изведувањето на градежните работи, во наскока на задржување на првобитниот видик на објектот¹⁴¹.

¹⁴⁰ Иако на прв поглед оваа службеност е слична на претходната, во овој случај се работи за обезбедување на видикот на повластеното добро

¹⁴¹ Заклучокот што сам по себе се наметнува во врска со градските земјишни службености на видик, е дека со нив практично се воведени правила за пропорционалноста на габаритот на градбите, прилагоден на големината на

Кога е востановена службеноста на непопречување на осветлувањето, се смета дека сме стекнале право соседот да не ни ја одзема светлината. Ако се востнови службеност на непопречување на осветлувањето, се зема дека главно, сме стекнале право да му ја оспориме можноста на соседот против наша волја да ја подига зградата, како на тој начин не би ја смалил светлоста која доаѓа до нашите згради D 8,2,4

2.3.2. Службености на потпирање

- servitus oneris ferendi-

Службеноста која му овозможувала право на носителот сопствената зграда да ја потпре врз туѓ сид (врз сидот на послужното добро) или servitus oneris ferendi е особено специфична по своите основни карактеристики¹⁴².

Во таа смисла, како што беше погоре објаснето, кај оваа службеност постои отстапка од начелото на пасивитет на сопственикот на послужното добро. Единствено кај оваа службеност, сопственикот на објектот чијшто дел е сидот на кој се потпира зградата од повластеното добро, има обврска редовно да се грижи за потпирниот сид, што значи да ги врши потребните поправки на сидот. Значи овде очигледно изостанува правилото servitutes in faciendo consistere nequit или службеностите не може да бидат сочинети од дејствија на чинење кои дополнително би го

градежната парцела, со особен акцент на прилагодувањето на истата на соседните грабди.

Покрај тоа, целта на одредувањето на извесно растојание помеѓу објектите во градските населби, заради редовното осветлување или видик, особено пропишувањето на минимална вредност на растојанието со законските службености, несомнено се правело и заради заштита на соседните објекти при евентуален пожар или рушење на оние со послаб квалитет.

¹⁴² Имено, иако никогаш не се довело во прашање дали ова овластување спаѓа во групата на службеностите, сепак се водела полемика околу тоа дали таа може да биде единствениот исклучок од едно од општите начела на службеностите како институт.

оптоварувале носителот на правото на сопственост на послужното добро.

Случајот на оваа службеност како да го порекнува ова правило, бидејќи ваквото овластување на носителот на правото на службеност, му наметнува обврска на сопственикот на послужното добро и го задолжува на дејствие на определно сторување *facere*, што не е случај со ниту една друга службеност.

Заради оваа особеност, римското право се занимавало со прашањето дали треба да се почитува оваа посебност и оваа службеност секогаш посебно да се нагласува како исклучок од основното начело, или со норма да се подведе под правилата на основното начело. Сепак се чинело поразумно да се третира како исклучок, отколку да се наметнува правило, кое не соодветствувало со традицијата, која отсекогаш оваа службеност ја третираше како исклучок од едно од основните начела за службеностите¹⁴³.

- servitus tigni immitendi-

Покрај веќе наведената, во групата градски земјишни службености на потпирање, припаѓа и *servitus tigni immitendi* или *право да се вовлече греда во туѓ сид*.

¹⁴³ Покрај ваквата специфика на оваа службеност, во врска со истата и со службеноста која предвидува право да се вовлече греда во туѓ сид (*servitus tigni immitendi*, види во продолжение), се поставува прашањето како воопшто би можеле да се востановат, ако задолжителна обврска на граѓаните е да оставаат соодветен простор помеѓу зградите (види законски службености)? Објаснувањето на оваа навидум нерешлива ситуација се состои во тоа што во тој период во Римската империја (особено после големиот пожар за време на владеењето на Нерон) се граделе многу големи куќи во правоаголна или квадратна форма кои имале празен простор во средината. Бидејќи куќите редовно биле опколени со јавни патишта од сите страни, личеле на острови и затоа биле нарекувани *insulae*. Меѓутоа, вакви куќи можеле да градат само богатите римски семејства, додека посиромашните купувале или изнајмувале еден кат или барем по една соба во ваквите куќи каде што живееле. Оттука можноста и правото да се востановуваат вакви службености помеѓу соседите кои практично делеле исти сидови.

Што се однесува пак до обврската да се остава простор меѓу градбите, се мислело на просторот помеѓу големите *insulae*, која за време на Август изнесувал 70, а за време на Трајан 60 стапки. Види T.W.Greene цит. дело

Самиот назив покажува дека содржина на оваа службеност е можноста на носителот на правото да вовлече греда во сид на послужното добро, која ќе служи за потребите на повластеното добро.

По својата содржина наликува на службеноста за правото за потпирање на туѓ сид, меѓутоа оваа службеност не отстапува од правилото на пасивитет предвиден за сопственикот на послужното добро, во овој случај, сопственикот на сидот во кој е вовлечена гредата. Напротив, изборот на дејствијата што сопственикот ќе ги презема врз својот сид и како тој воопшто ќе се однесува користејќи ги своите сопственички овластувања, го врши лично тој.

2.3.3. Службености на простор

-servitus proiciendi-

Подгрупата на службеностите на простор ја сочинуваат службеноста која го овластува носителот на правото да го протегне својот балкон во воздушниот простор на послужното добро, како и службеноста која го овластува носителот да го протегне својот покрив во просторот на послужното добро.

Овие два подвида на групата службености на простор, во суштина се однесуваат на правото титуларот да користи извесен дел од воздушниот простор, што во вертикала се протега над недвижност што е во сопственост на сопственикот на послужното добро, па спрема тоа, нему му припаѓа правото да располага со истиот.

*Servitus proiciendi предвидува овластување на титуларот со дел од објектот кој што се наоѓа на повластеното добро, да може да навлезе во воздушниот простор на послужното добро. Во конкретниот случај се работи за службеноста која дозволува протегнување на **балкон или тераса**, која зафаќа дел од воздушниот простор на послужното добро.*

-servitus protogendi-

*Речиси идентично е овластувањето кое е содржина на оваа службеност како и во случајот на servitus proiciendi, само што во овој случај се работи за надвиснување на **покривот** на повластеното добро во воздушниот простор на послужното добро.*

2.3.4. Службености на одведување на вода и имисии

-servitus fluminis-

Подгрупата на службености на одведување на вода е сочинета од службеностите кои предвидуваат право да се одведува вода преку послужното добро на различни начини.

Servitus fluminis е службеност со која се овластува носителот на правото преку послужното добро да одведува вода дождовница во вид на млазови¹⁴⁴.

Кај овој вид на службеност, вреди да се спомене, дека се среќава појавата на засновање на службеност со спротивна содржина, *servitus fluminis non avertendi*, која забранувала пренос на дождовницата на овој начин.

-servitus stillicidii-

Оваа службеност се состои во правото да се одведува дождовница во вид на капки.

¹⁴⁴ Во поголемиот број изданија на литературата од оваа област, многу често не е прецизиран начинот на кој може да се врши одведување на дождовницата, па дури и количината на дождовница која може да се одведува. Сепак, веројатно, особено заради поголемата количина на вода во овој случај, но, мора да се признае и заради сличноста со селската земјишна службеност *aquaeductus*, тоа може да се прави преку канали или цевки.

Меѓутоа она што е специфично кај овој вид на службеност, е тоа што таа, во зависност од начинот на кој тоа се прави се дели на следните неколку видови: *servitus stillicidii immitendi* или право да се одведе дождовницата во вид на капки преку олук до соседовото земјиште, при што тој бил должен да ја прими дождовницата; *servitus stillicidii avertendi* или право да се пренасочи дождовницата од покривот на послужното добро, како би истекувала на повластеното добро и *servitus stillicidii recipiendi* или правото да се прима дождовницата од соседовиот имот (послужното добро)¹⁴⁵ Како и во претходниот случај и овде постоела можност да се определи негативна службеност, се разбира со спротивна содржина од основниот вид *servitus stillicidii non avertendi*¹⁴⁶.

-servitus cloacae-

За разлика од претходните службености на одведување вода кои се слични по својата содржина особено заради фактот што се работи за атмосферска вода, во овој случај, предвидено е *право преку послужното добро да може да се одведуваат отпадните води*.

Покрај тоа кај оваа службеност е определен и начинот на кој отпадните води може да се одведуваат преку послужното добро, па во таа смисла, тоа може да се прави низ канал или цевки поставени на послужното земјиште, што беше случај и за *aquaeductus* но и за *servitus fluminis*..

¹⁴⁵ За дистинкцијата помеѓу наведените посебни видови, види кај A.Bergrer, цит дело.

¹⁴⁶ За волја на вистината од денешна гледна точка, изгледа помалку чудно собирањето на соседовата дождовница да се смета за некоја повластица. Меѓутоа, со оглед на тоа дека собраната дождовница можела да биде искористена за различни намени, секако дека оправдана е определбата ваквата можност да се смета за службеност. Покрај тоа, имајќи го во предвид специфичниот облик на *insulae* за кои веќе зборувавме, постоела можност дождовницата од соседовиот покрив да се собира во цистерни поставени во средишниот празен простор, па оттука да се користи за различни намени.

-servitus fumi immitendi-

Освен погоре наведените службености кои практично го решаваат прашањето на одведување на водата (дождовница или отпадна вода) преку послужното добро, во оваа група се вбројува уште и службеноста која се однесува на правото на испуштање на чад и мириси кои преминуваат низ соседовото земјиште или попознати под називот имисии.

Имено службеност, *servitus fumi immitendi* практично значи право да се испушта чадот или мирисите кои доаѓаат од повластеното добро, да поминува преку послужното добро, при што сопственикот бил должен да го трпи преминувањето преку воздушниот простор на послужното добро (обвска на pati)¹⁴⁷.

Бидејќи се работи за специфична службеност по содржина особено заради квалитетот на мирисите и чадот, односно имисиите кои по својата природа се штетни материи и во овој случај треба да се истакне дека количината која можела да циркулира преку послужното добро требало да се движи во одредени рамки кои не би го нарушиле објективниот критериум за тоа што е дозволена количина на имисии која може да се трпи.

Градски службености се следниве: службеност на подигање зграда и попречување на светлината на соседот или обврската да не се подига понатаму, потоа одведување на дождовницата на туѓ покрив или двор, односно забрана да се одведува, службеност на вградување на греда во туѓ ѕид и конечно службеност на протегање на балкон, настрешница и сл. D 8,2,2

¹⁴⁷ Во случај да не била востановена ваква службеност, сопственикот на имотот кој се наоѓал во позиција да ги трпи имисиите од соседовиот имот, имал можност да се заштити со тужба, или со интердикт, доколку имисиите се пренесувале на имот кој бил во државна сопственост со кој можеле да се служат сите

3. Лични службености - *servitutes personarum*

3.1. Основни карактеристики

За разлика од земјишните(стварни) службености, римското право, личните или *servitutes personarum*, *servitutes sive rerum*, во групата на службености ги сврстува релативно доцна, во посткласичниот период или поточно за време на Јустинијан, во чија кодификација се и определени како такви¹⁴⁸..

Што се однесува до нивните основни карактеристики, уместо е да се спомене уште еднаш, дека за нив важи сето она што беше речено во излагањето за основните начела на службеностите.

Ако се земе сето тоа во предвид, се поставува прашањето што е тоа што е поразлично од групата на земјишните службености, што пак е причина истите да се одвојат во посебна група?

Покрај заедничките карактеристики, како стварни права врз туѓи ствари, со кои овластеникот има право бесплатно, трајно и безусловно да се користи со туѓа ствар на одреден начин и во определена мерка, една од основните разлики е тоа што личните службености се тесно врзани за субјектот кој е носител на правото на службеност.

Па така, личната службеност се востановува со цел да му биде од непосредна економска корист на лицето кое е носител на правото на конкретната службеност, од каде што логично произлегува и називот лични службености.

Ако се навратиме на излагањето за основните карактеристики на стварните службености, ќе видиме дека кај нив ситуацијата по истото прашање е сосема поинаква¹⁴⁹..

¹⁴⁸ За волја на вистината, иако не биле сметани како службености, на римското право овие видови и биле познати, но како посебни права, а не како службености

¹⁴⁹ Кај нив службеноста се востановува како резултат на трајната потреба послужното добро да се искористува на определен начин, како најрационално би функционирало повластеното добро. Оттука целта на овие службености, не е да му се угодува на носителот на правото, туку службеноста да обезбеди нормална експлоатација на повластеното добро

Напротив, личните службености се исклучиво врзани за субјекот кој што е носител на правото на службеност и кој во зависност од видот на службеноста е овластен да се служи со одредена ствар во своја корист или во корист на своето семејство. Значи, во случајот на личните службености го нема односот послужно и повластено добро што беше *conditio sine qua non* кај земјишните службености.

Ваквата поврзаност и зависност на личните службености за субјектот или лицето во чија корист се востановени, ја повлекува и следната особина на овие службености, а тоа е нивната релативна трајност. Тоа значи дека овие службености траат за време на животот на носителот, а со неговата смрт е еден од начините на кои тие се гасат^{150 151}.

Покрај споменатите особини, со оглед на видовите, може да се каже и дека личните службености по правило, претставуваат далеку поголемо оптеретување за сопствениците на стварите врз кои е заснована службеност. Ова од причина што кај личните службености обемот на овластувањата што се пренесени на субјектот кој е носител на правото, е секогаш поголем, за разлика од земјишните, кои како што досега видовме, се тесни и строго определени овластувања.

¹⁵⁰ За разлика од нив, стварните по својата природа се трајни права и зависат исклучиво од меѓусебниот однос на повластеното и послужното добро, кој го условува задолжителното востановување на службеност. Токму поради ова, личните службености се ненаследливи и неперносливи, туку тие се определени токму за конкретен носител. Меѓутоа, бидејќи притоа е можна промена на сопственикот на стварта врз која е заснована службеност (со продажба или било какво располагање) треба да се каже дека тоа нема значење за судбината на личната службеност. Таа останува се до смртта на носителот на правото.

Соодветно на ова, земјишните службености, не трпат никакви промени со промената на субјектите кои се сопственици на послужното и повластеното добро. Службеноста останува, без оглед на промената на субјектите.

¹⁵¹ Во врска со трајноста на личните службености, интересно е прашањето за времетраењето на истите доколку се востановени во корист на правно лице. Гасењето на правното лице на било кој начин несомнено би значело и престанок на личната службеност. Но, теоретски, правното лице би можело да „живее“ бескрајно, со оглед на фактот дека кај нив не постои физичка смрт. Генералниот став на римското право е дека кога станува збор за титулар кој е правно лице, личната службеност (*ususfructus*) трае најмногу 100 години D. 7,1,56. За ова повеќе види W.Livesey Burdick, *The principles of Roman Law and Their Relation to Modern Law*, , The Lawbook, Exchange, LTD, Clark, New Jersey, 2004

Последната специфичност што е карактеристика на личните службености е тоа што тие во начело се делливи права по својата природа. Па така, некој од носителите на правото на плодоуживање би можел да има идеален дел од таа службеност, што секогаш, без да се пренесе на останатите, се гаси во моментот на неговата смрт.

За разлика од личните, земјишните службености, како што веќе видовме се неделливи права¹⁵².

3.2. Видови лични службености

За разлика од стварните службености, кај личните службености не постои класификација по групи врз основа на различни критериуми. Кај нив постои единствена поделба според тоа каква е содржината на службеноста. Значи, за која лична службеност станува збор, зависи исклучиво од обемот на овластувањата што му се пренесени на титуларот на име лична службеност.

Овде уште еднаш се јавува потребата да се навратиме на содржината на сопственичкото право и да се потсетиме дека тоа е сочинето од веќе познатите *ius utendi*, *ius fruendi* и *ius abutendi*, за да може полесно читателот да разбере што всушност сопственикот на стварта која е објект на конкретна лична службеност може да му пренесе на титуларот на личната службеност, затоа што според римското право нето *plus iuris ad alium transfere potest, quam ipse habet*¹⁵³

Во таа смисла, доколку се работи за пренесени овластувања на употреба и користење на плодовите или *ius utendi* и *ius fruendi* на име лична службеност, тогаш станува збор за плодоуживање или *ususfructus*.

Употребата (користењето) или *usus*, пак подразбира само овластување да се користи стварта врз која е заснована службеност, што значи на титуларот е пренесено само *ius utendi*. Службености со

¹⁵² Ни теоретски не би можела да се замисли ситуацијата некој да има 1/3 од правото да помине на коњ преку туѓо земјиште, ниту пак 1/5 од правото да се вовлече греда во туѓо сид!?

¹⁵³ Никој не може да пренесе повеќе права, од оние што самиот ги има

слична содржина како и плодуюживањето се и правото на станување или *habitatio* како и *operae servorum vel animalium*, само што во првиот случај објект на службеноста е стан односно кука за живеење, додека во вториот случај тоа се робови или работен добиток.

Во контекст на ова најопшто излагање за личните службености, погодно е да се спомене, дека покрај веќе погоре наведените, римското право познава и една специфична група т.н. неправни лични службености. Во суштина се работи за службености кои се јавувале како комбинација од земјишна службеност и лична службеност, на тој начин што определувањето на една земјишна службеност била врзувана за точно определен субјект кој бил носител на истата¹⁵⁴.

Покрај времето на траење, како што веќе рековме, овие службености од земјишните, дијаметрално ги раздвојува и фактот што земјишните службености релативно малку завлегуваат во овластувањата за сопственикот на стварта, за разлика од личните кои се со многу поголем опфат на овластувања и кои многу го оптоваруваат објектот на службеноста а со тоа и овластувањата на сопственикот. За овој комбиниран вид на службености, римското класично право застанало на стојалиштето дека тие во суштина може да се сметаат како *usus* или *ususfructus*.¹⁵⁵

-ususfructus-

Како што впрочем беше напоменато погоре, плодуюживањето или *ususfructus*, го познавало и старото римско право, меѓутоа не како службеност, туку како посебно право¹⁵⁶. Спрема изворите на

¹⁵⁴ Ваквата практична можност дозволувала појава на еден специфичен вид на службеност која во себе опфаќала една типична земјишна службеност, трајна по својата природа и точно определен субјект кој се јавувал во улога на титулар на службеноста, која од своја страна се врзувала најчесто за времетраењето на животот на конкретно определениот субјект.

¹⁵⁵ Оправдано, ако се земе во предвид дека овие лични службености се најшироки по својата содржина, би можело да се смета дека би ја консумирале во себе било која земјишна службеност

¹⁵⁶ Види R. Sohm, *The Institutes of Roman Law*, First Gorgias Press Edition, 2002

римското право, кои зборуваат за генезата на плодуюживањето, постојат податоци кои укажуваат на тоа дека ова право се појавило кон крајот на републиката, најверојатно поради фактот што многу често оставителот го прадвидувал како легат, за да ја обезбеди економската егзистенција на блиски луѓе по неговата смрт¹⁵⁷.

Во периодот на посткалсичното римско право, во групата на службености се вбројуваат и овие т.н. лични службености или *servitutes personarum*. Определувањето на оваа група на посебни права, како што биле познати во старото право, практично потекнува од фактот што и тие ги имаат истите основни карактеристики како и стварните службености¹⁵⁸.

Конкретно, плодуюживањето, *ususfructus*, е *стварно право врз туѓа ствар, кое значи овластување на субјектот кој е носител на правото на службеност да ја употребува туѓата ствар и да ги собира нејзините плодови, со обврска, во моментот на престанокот на службеноста, истата ствар да се врати на сопственикот суштински неоштетена*

Ususfructus est ius alienis rebus utendi, fruendi salva rebus substantia D 7,1,1

Значи, погледнато од аспект на тоа кои сопственички овластувања се пренесени на титуларот на име службеност плодуюживање, се доаѓа до заклучок дека тоа се римските *ius utendi* и *ius fruendi*. Оваа службеност, од сите сопственички овластувања,

¹⁵⁷ Многу честа била појавата оставителот да ја остави целата своја оставина на своите потомци, но притоа, како товар на истата, да определи легат плодуюживање за сопругата, кој траел најчесто за време на животот на сопругата, доколку не бил определен некој покус рок. Ваквата определба на оставителот, сукцесорите биле обврзни да ја почитуваат, бидејќи легатот на товар на оставината бил облигаторен за нив. Интересен е и податокот дека доколку плодуюживањето било оставено во легат, плодуюживателот бил должен да го плаќа редовниот данок на државата. Види W.L.Burdick цит. дело

¹⁵⁸ Очигледно е дека и тие се еден вид *iura in re aliena* (стварни права врз туѓи ствари) само што постојат разлики во одделни сегменти, што пак е аргумент за нивната припадност кон засебна група на службености.

го исклучува само правото на располагање со стварта или *ius abutendi*¹⁵⁹.

Од дефиницијата на *ususfructus*, очигледно е дека се работи за службеност, која по својата содржина е поприлично широко поставена. Можноста титуларот да ја употребува стварта и нејзините плодови, претпоставува непосредно владение на титуларот врз стварта, што за сопственикот би значело дека останува на голо право на сопственост која не може да му обезбеди економска корист додека трае службеноста¹⁶⁰. Меѓутоа сепак, сопственикот во секое време е правно овластен да располага со својата ствар¹⁶¹, нешто што како овластување не може да го има носителот на правото на плодуживање.

Ако детално се анализира дефиницијата за плодуживањето, може да се забележи дека таа покрај основните обележја на оваа службеност, крие уште некои значејни прашања на кои ќе биде посветено должно внимание.

Бидејќи веќе зборувавме за видот на пренесените овластувања што ги предвидува оваа службеност, се поставува прашањето конкретно на кој начин ќе се реализираат истите.

За употребата како едно од овластувањата, нема што посебно да се објаснува, меѓутоа делот кој што посебно назначува дека обврска на узифруктуарот е стварта да ја врати неоштетена *salva rerum substantia*, го отвора прашањето како треба тој да се однесува при користењето на таа ствар. Тука дилема воопшто нема. Тој треба да постапува совесно, како грижлив човек и таа ствар да ја употребува на вообичаен начин¹⁶².

¹⁵⁹ Сосема логично, бидејќи доколку би било пренесено и тоа овластување, не би можеле да зборуваме за службеност, туку за пренос на правото на сопственост. Но, во секој случај, констатацијата дека плодуживањето е најширокото ставрно право врз туѓа ствар е точна. Земајќи го во предвид горенаведеното, на сопственикот на стварта, *dominus proprietatis*, практично, за време на траењето на службеноста му останува голо право на сопственост, *nuda proprietas*

¹⁶⁰ Оттука, за *dominus proprietatis* останува само *nuda proprietas*

¹⁶¹ *Ius abutendi* или правото на располагање, само за потсетување, значи можност, сопственикот да ја продаде, подари, уништи, напушти итн. својата ствар

¹⁶² Вакавата определба секако значи исклучување на субјективната волја на плодуживателот за начинот на користење на стварта. Во предвид доаѓа исклучиво објективниот критериум за тоа што е редовна, нормална употреба на таа ствар. Овој став од друга страна го поддржува начелото за рационална и

Покрај начинот на користењето на стварта, кај плодотројувањето е значајно да се определи и тоа кога и како ќе се користат плодовите (природните и цивилните) што узифруктуарот е овластен да ги користи. Па во таа смисла, во случајот на природните плодови, тој стекнува сопственост врз нив во моментот на перцепцијата, односно кога ќе ги собере, а не во моментот на сепарацијата (момент кога плодовите се одвојуваат од плодотројната ствар)¹⁶³. Покрај тоа што има право на овие овластувања, *ususfructarius*, има обврска стварта, како што кажавме, да ја одржува во добра состојба како би ја вратил неоштетена на сопственикот. Оттука и неговата обврска да ги врши редовните и вообичаени поправки на стварта. Исто така тој е обврзан да ги плаќа и редовните јавни давачки (даноци) што ја товарат стварта за време на траењето на плодотројувањето. Поголемите поправки пак, кои не спаѓаат во редовното одржување на стварта, паѓаат на товар на сопственикот¹⁶⁴.

Имајќи го во предвид карактерот на плодотројувањето, гледано од аспект на правата и обврските на плодотројвателот, логично се наметнува и прашањето за видот на стварта врз која може да се заснова оваа службеност.

Во принцип тоа треба да биде непотрошна, материјална ствар токму заради обврската на плодотројвателот да ја врати истата ствар со неповредена суштина. Очигледно е дека ваквата обврска во начело, оневозможува како предмет на плодотројување да се јават потрошни ствари. За волја на вистината, ваквиот став бил делумно променет со еден *senatus consultum*, кој предвидел можност плодотројување да може да се востанови на цела имотна маса, што де

прецизно поставена рамка кон која титуларот задолжително треба да се придржува, како би се испочитувал основниот принцип карактеристичен за службеностите. Дотолку повеќе, ваквата определба, ја определува личната службеност плодотројување, како службеност воопшто, иако претходно веќе констатиравме дека се работи за содржина која по својот обем го зазема првото место помеѓу службеностите.

¹⁶³ Збрувајќи за плодовите, титуларот нема право да ги собира и да се користи со некои плодови кои ги дава стварта а кои се нередовни, случајни и некарактеристични за стварта. На нив право полага исклучиво сопственикот на стварта. Така и A.Romas, цит.дело

¹⁶⁴ Ваквиот режим е логичен, бидејќи плодотројвателот има обврска стварта да ја врати неоштетена и со непроменета суштина, а поголемите зафати врз стварта би можеле да значат промена на нејзиниот карактер

facto, ги вклучува и потрошните ствари, што влегуваат во состав на истата¹⁶⁵. Ваквата правна ситуација фактички значи пренос на правото на сопственост на потошните ствари, со обврска, плодуюживателот, по престанокот на плодуюживањето да врати исто количество истородни ствари со ист квалитет¹⁶⁶. Преносот на правото на сопственост во случајот на потрошните ствари е неопходна последица, заради тоа што единствената можност титуларот да ги користи потрошните ствари, повлекува нивно неповратно трошење, што е во природата на овие ствари¹⁶⁷.

Дозволената можност, во плодуюживање да се даваат и ствари кои се потрошни по својата природа е исклучок од основното правило. Затоа овој вид се нарекува *quasiususfructus* или *ususfructus irregularis*.

Senatusconsulto inductum videtur, ut earum rerum, quae usu tolluntur vel minuuntur, posit usus fructus legari Ulp. D 7,5,1

Со сенатско мислење е утврдено дека може да се воспостави плодуюживање на оние ствари кои се трошат или се намалуваат со употреба .

При засновањето на ваков нередовен вид на плодуюживање, узуфруктуарот, полагајќи т.н. *cautio usufructuaria*, се обврзувал, по престанокот на плодуюживањето да врати исто количество истородни ствари на сопственикот¹⁶⁸.

¹⁶⁵ За оваа честа појава зборувавме во рамките на генезата на *ususfructus* кога оставителот им оставал легат на универзалните сукцесори, на сметка на оствината, плодуюживање на целата оставина во корист на брачната другарка, за време на нејзиниот живот

¹⁶⁶ За разлика од нив, кај непотрошните ствари при засновување на плодуюживање, не се пренесува сопственоста, туку само владение со овластувања *ius utendi* и *ius fruendi*

¹⁶⁷ Ваквата правна можност е уште една потврда за ширината на содржината на *ususfructus*

¹⁶⁸ Поаѓајќи од ваквот исклучок, подоцна дури била дозволена можноста, плодуюживање да се заснова и на побарување, што секако би се сложило, по својот карактер е правна ситуација многу поблиска до облигационите односи, отколку до службеностите како стварни права

Si cuius rei usus fructus legatus sit, aequissimum praetori visum est de utorque legatarium cavere; et usurum se boni viri arbitrato et cum usus fructus ad em pertinere desinet, restitutum quod inde extabit Ulp. D 7,9,1 pr

Ако во легат е оставено плодотуѓивање на некои ствари, преторот сметал за праведно дека легатарот треба да даде стипулациска обврска за двете; то ест дека ќе ја употребува стварта како добар домаќин и дека ќе го врати она што недостасува итом престане плодотуѓивањето

Што се однесува пак до тоа дали како објект на плодотуѓивање се јавуваат подвижни или недвижни ствари, може да се каже дека во принцип, почести се случаите на плодотуѓивање на недвижни ствари, но нема пречка, тоа да бидат и подвижните, се разбираа, по правило непотрошни ствари.

Покрај овие правила на кои почива плодотуѓивањето, уште едно значајно прашање, секако е преносливоста, наследливоста и траењето на ова право.

Пред се, *ususfructus*, според римското право се засновал со чинот на полагање на осигурување *cautio ususfructuaria*¹⁶⁹, чин на кој бил обврзан узупруктуарот, како би му гарантирал на сопственикот на стварта дека ќе ја врати *salva rerum substantia*, односно, го задолжувал за стварта да се грижи како совесен, добар домаќин¹⁷⁰.

Заради преземањето на ваква обврска, сторена лично од узупруктуарот плодотуѓивањето е строго лично право, кое е непреносливо и ненаследливо. Тоа не може да се наследи ниту со универзална, ниту со сингуларна сукцесија. Исто така не може да се пренесе на трето лице. Единствено може да се пренесе вршењето на правото по пат на продажба, подарок, закуп или слично, но тоа не значи во никој случај дека доаѓа до промена на титуларот. Тој останува ист.

¹⁶⁹ Ваквото обезбедување се вршело по пат на стипулација

¹⁷⁰ Во спротивно, доколку не положел ваква кауција, сопственикот не бил должен да му ја предаде стварта.

Diximus usum fructum a fructuario cedi non posse nisi domino proprietatis Pomp. 23,3,66

Рековме дека плодоуживателот не може да го отстапи правото на плодоуживање никому, освен на сопственикот

Што се однесува пак до траењето на плодоуживањето како службеност, тоа најчесто е врзано за време на животот на титуларот. Ваквата определеност на рокот на траење на оваа службеност е вообичаена, доколку не бил определен некој покус рок¹⁷¹.

Покрај тоа, релевантен факт за гасење на плодоуживањето, како и кај останатите стварни права, е и пропаѓањето на предметот, објектот врз кој е засновано правото на плодоуживање¹⁷².

Ваквите востановени правила за моментот на гасењето на плодоуживањето, се неспорни кога станува збор за службеност заснована во корист на физичко лице. Востановувањето на службеност на плодоуживање на правни лица, по малку го комплицира прашањето на траењето на правото.

Поточно, бидејќи правните лица по својста природа се трајни субјекти¹⁷³ (особенио општините кои биле чести титулари на службености), би се претпоставило дека плодоуживањето ќе биде временски неограничено. Тргувајќи од ова и сметајќи го како неоправдано, класичното римско право застанало на ставот дека службеност на плодоуживање не може да се заснова во корист на правно лице. Сепак Јустинијановото право, наоѓајќи оправдување во можноста да се заснова ваква службеност и во корист на правните лица, траењето на оваа службеност го врзува најдолго во рок од 100 години.

¹⁷¹ Понекогаш, при одредувањето на легат, на пример плодоуживање на оставината, бил определуван покус временски рок или службеноста била врзувана со некој резолутивен услов, заради што, плодоуживањето се гасело порано, а не во моментот на смртта на титуларот.

¹⁷² Est enim ususfructus ius in corpore, quo sublato et ipsum tolli necesse est D. 7.1.2 Види J. Danilović, O. Stanojević, Tekstovi iz rimskog prava, Beograd, 1993

¹⁷³ Како што веќе напоменавме, кај правните лица не може да настапи физичката смрт, како што тоа е случај со физичките лица, кој пак факт е најчест за гасење на личните службености. Што значи теоретски, на правното лице може да му се припише атрибутот на вечност, ако се апстрахираат останатите причини кои доведуваат до гасење на истите

-usus-

Исто како и *ususfructus* и *usus* спаѓа во група на лични службености, кои се засноваат во корист на одредено лице, титулар на истата. Значи се работи за стварно право врз туѓа ствар, според кое узуарот¹⁷⁴ е овластен да употребува туѓа ствар во определен обем.

Уште на прв поглед, може да се констатира дека употребата е многу потесно определена службеност од плодуюживањето¹⁷⁵. Ако во претходниот случај зборувавме за пренесени овластувања *ius utendi* и *ius fruendi*, овдека се работи исклучиво за пренесено *ius utendi* или право на користење, употреба на стварта, без можност да се собираат нејзините плодови.

Кому е оставена службеноста на употреба, може да ја употребува стварта, но не може да ги собира плодовите D. 7, 8, 2 pr.

Слично како и за плодуюживањето, и употребата како службеност настанала најпрво како легат кој оставителот на товар на оставината, го оставал на определени лица, за да ја обезбеди нивната економска егзистенција.

Mullieri autem si usus relictus sit, posse eam relictis sit, posse eam et cum marito habitare Quintius Mucius primus admisit Ulp. D. 7,8,4,1

Ако на жената и е оставена употреба, таа може да живее и со мажот, што прв го прифати Квинт Муције

Од причина што во некои случаи тешко е да се каже која е ползата на узуарот од оваа службеност, римското право се обидело да направи проширување на правата на титуларот¹⁷⁶.

¹⁷⁴ Соодветно на претходниот случај, субјектот овде се нарекува узуар

¹⁷⁵ „Правото на употреба е плодуюживање со ограничена содржина“- види *Pravni leksikon, Drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Savremena administracija, Beograd, 1970*

¹⁷⁶ Имено, за време на републиката на пример, се дозволила можност, узуарот којшто имал *usus* на куќа освен самиот, да може во куќата да смести и други

Иако во принцип оваа службеност не дозволувала прибирање на плодовите на стварта, обидот на римското право за проширување на содржината на оваа службеност, како таа би добила економска смисла за титуларот, отишла дотаму, што било дозволено, прибирање на плодови во количина која би ги задоволила дневните потеби на узуарот и неговото семејство. На крајот, службеноста на користење, била толку приближна на плодотројувањето, што разликата се свела единствено на неможноста за пренос на вршењето на ова право на трето лице, за разлика од плодотројувањето, каде тоа е дозволено.

Како заклучок следи, дека *usus* по својата содржина во голема мерка се доближил до *ususfructus*, но сепак останува како потесно определено право, особено што кај него, се задржува строго ненаследливоста и непреносливоста¹⁷⁷

- habitatio-

Во групата на лични службености на римското право, спаѓа и службеноста *habitatio* или *право да се користи туѓа куќа за живеење*.

Оваа службеност го овластува титуларот, бесплатно, до крајот на животот¹⁷⁸ да живее во куќа што му припаѓа на друг, заедно со своето семејство. Покрај тоа, тој бил овластен куќата, или дел од неа да може да ја даде во закуп, за кој треба да добива закупнина, или можел да го отстапи вршењето на правото на друго лице од кое задолжително би добивал парична надомест¹⁷⁹.

Ваквата содржина на оваа службеност, била причина да се проблематизира најзината правна природа. Па така, во римското право постојат стојалишта кои сметаат дека тоа е *ususfructus*, *usus*,

членови на семејството, па дури и делови од објектот да даде под закуп, под услов останатиот дел да го користи самиот тој.

¹⁷⁷ *Frui quidem pro parte possumus, uti pro parte non possumus* D.7,8,19

¹⁷⁸ На почетокот, оваа службеност однапред било предвидена да трае 1 година

¹⁷⁹ Задолжителноста на паричниот надомест за евентуалното отстапување на вршењето на правото е сосема оправдана, бидејќи целта на востановувањето на ваква службеност е да се обезбеди или олесни економската егзистенција на титуларот

па дури и дека се работи за вид на сопственост. Издвојувањето на *habitatio* како посебно право и нејзиното сместување во личните службености се случило во Јустинијановото право, бидејќи таа, како и остнатите службености од групата ги има истите основни карактеристики.

Ако некому со легат му е оставена службеност на стан или на некој друг начин востановена, тоа не се смета ни за употреба, ни полдоуживање, туку некое друго посебно право. Лицата кои имаат службеност на стан поради ползноста на самата ствар, а според Марцеловото мислење, ние прогласувајќи ја нашата одлука дозволивме тие тука не само да живеат, туку и на други да го даваат во закуп Inst.2, 5,5

Ако повторно се осврнеме на содржината на оваа службеност, која предвидува право титуларот да се користи со куќата за живеење (*ius utendi*) но и да може, давајќи ја под закуп да ги користи и нејзините плодови¹⁸⁰ (*ius fruendi*), како и можноста да го пренесе вршењето на правото на друго лице, може да се каже дека таа речиси целосно се доближува до плодоуживањето, само што во овој случај објектот на службеноста е определен исклучиво на куќа односно стан за живеење. Оттука логичен би бил заклучокот дека во суштина *habitatio* може да се смета за подвид односно посебен вид на *ususfructus*¹⁸¹.

Останува да се спомене уште еден факт, којшто не е особина на останатите видови службености, а тоа е дека *habitatio* не зганува со невршење или со граѓанска смрт или *capitis deminutio*¹⁸².

¹⁸⁰ Во случајов цивилни, граѓански плодови

¹⁸¹ Како аргументи кои се во спротивност со ставот дека *habitatio* е посебна лична службеност, се наведува фактот дека таа не гасне со *non usu* или *capitis deminutio*. (види подолу во текстот)

¹⁸² За ова подетално види во делот поим и начини на гасење на службеностите

-operae servorum vel animalium-

Operae servorum vel animalium е лична службеност, која титуларт го овластува, доживотно, бесплатно да се користи со работната сила на туѓи робови или добиток.

Случајот на оваа службеност е сличен како на *habitatio*¹⁸³.

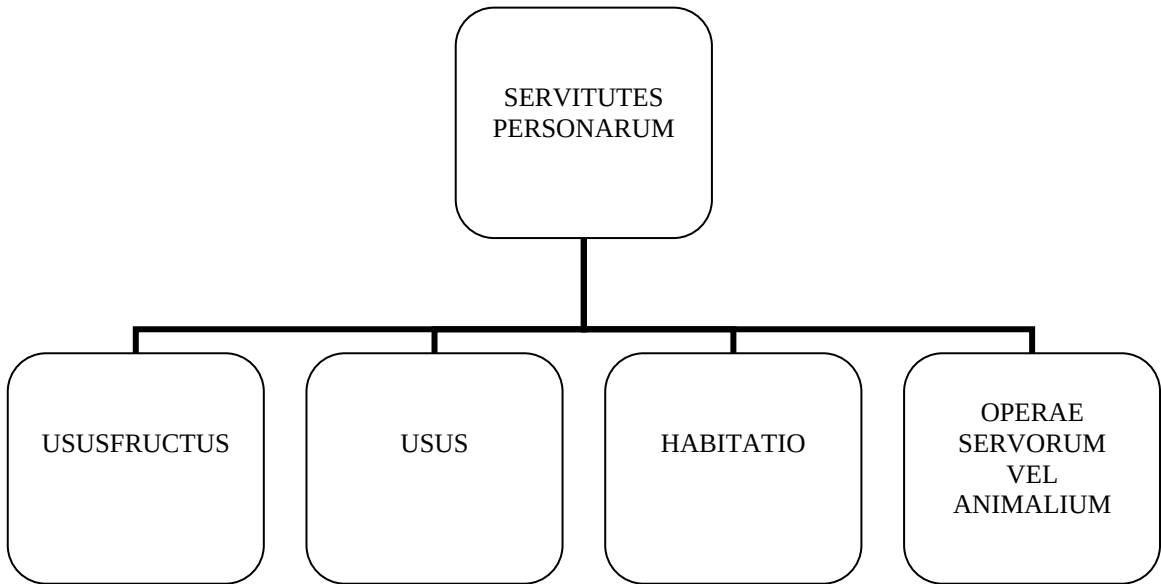
Покрај правото на користење на робовската или добиточната работна сила, титуларот можел за определен надомест да го пренесе вршењето на правото на друг или да го даде под закуп. Идентично како и кај *habitatio*, овластувањата на титуларот се определени на *ius utendi* и *ius fruendi*, така што и оваа лична службеност може во некоја рака да се смета за посебен вид на *ususfructus*¹⁸⁴, но во случајов, објект на службеноста се робови или работен добиток чија работна сила се експлоатира.

Покрај тоа, значајна разлика е и тоа што исто како и *habitatio*, *operae servorum vel animalium* не згаснува со невршење (*non usu*) или со *capitis deminutio*¹⁸⁵.

¹⁸³ Спорот околу тоа дали е тоа посебен вид на службеност или не, исто така бил разрешен за време на Јустинијан.

¹⁸⁴ Сепак, аргументите кои се спротисавуваат на изведениот заклучок, се чини го оправдуваат ставот дека сепак се работи за посебен вид лична службеност. Во таа смисла, според Улпијан, *operae servorum vel animalium*, не е *ususfructus* затоа што кога плодоуживањето е засновано по пат на легат, тоа се гасне во моментот на смртта на узуфруктуарот, додека кај *operae servorum vel animalium* службености, овластувањата се наследни се до моментот на смртта на робовите или добитокот.

¹⁸⁵ Види ја претходната фуснота

Шематски приказ на личните службености

ГЛАВА III

1. Начини на стекнување на службеностите

Иако на прв поглед изгледа нелогично поместувањето на главата која го обработува прашањето за начините на кои се засниваат службеностите после излагањето за видовите службености, сепак, факт е дека дефинирањето и познавањето на содржината на одделните видови ќе биде од голема полза за подобра разработка на начините на стекнување, а особено за поголема прегледност и јасност за читателот на овој текст.

Уште на самиот почеток, што ќе послужи како уште еден аргумент на горенаведеното, треба да се напомене дека начинот на стекнување на службеностите, пред се зависи од видот на самата службеност како и од временскиот период од историјата на римското право за кој станува збор во конкретен случај¹⁸⁶.

Бидејќи старото римско право, *ius civile*, службеностите ги третираше како дел од предметот кој бил објект на службеноста, а не како посебно право, правниот режим за начините за стекнување на службеностите, практично се сведува на начинот на кој врз тие ствари се стекнувало и правото на сопственост.

Имено, во тоа време четирите вида најстари земјишни службености, можеле да се стекнат на некој од предвидените *iusti modi domini acquirendi* (правовалидни начини за стекнување на правото на сопственост) кои важеле за *res mancipi*¹⁸⁷. Спрема тоа,

¹⁸⁶ Различни се правилата за стекнување спрема старото *ius civile* и хонорарното право *ius honorarium*, но разлика секако дека постои и во зависност од видот на службеностите заради различниот третман кој го имаат истите. Така на пример селските земјишни службености се сметале за *res mancipi*, додека градските *res nec mancipi*.

¹⁸⁷ Римската класификација на стварите, ја познава поделбата на ствари чијшто правен режим е строго формалистички и ствари чијшто правен режим е многу поедноставен од претходните. Оттука поделбата на *res mancipi* и *res nec mancipi*.

iter, actus ,via и aquaeductus можеле да бидат востановени по пат на mancipatio и in iure cessio¹⁸⁸ или пак со одршка или usucapio.

Манципацијата е формалистички начин за стекнување на право на сопственост врз res mancipi и во суштина станува збор за еден од начините за размена на еквиваленти, само што начинот на таа размена е определен строго формалистички, сочинет од предавањето на стварта, изговарањето на свечени зборови и мерењето на бакарот¹⁸⁹. In iure cessio е исто така формалистички начин на стекнување на право на сопственост од старото ius civile, само што во овој случај е избегнато присуството на сведоците и libripens за разлика од манципацијата. Се работи за т.н. привиден спор за сопственоста, по што стварта откако е дерелинквирана од страна на in iure cedens-от преоѓа во сопственост на vindicans-от. Овој начин на стекнување на службеностите бил особено погоден за личните службености како бестелесни ствари¹⁹⁰. Покрај овој назив, во изворите на правото за овие начини на засновање на личните службености се сретнува уште и називот *vindicatio servitutis (vindicatio ususfructus)*.

Одршката, usucapio, пак како начин на стекнување на сопственост, за разлика од двата претходни вида, не е врзана со формални дејствија, туку пред се зависи од истекот на точно определен временски период во кој субјектот што се стекнува со правото на сопственост ќе ја има стварта во владение¹⁹¹.

Старото право, сметајќи ги како дел од стварите на кои се засновувале, засновањето на овие службености ги условувало

Бидејќи се сметале за составен дел од тие ствари, овие службености се сметале за res mancipi

¹⁸⁸ Покрај за стекнување на лични службености, in iure cessio, често се користел коако начин на стекнување на градските земјишни службености. Види Ž. Bujuklić, Forum Romanum, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Beograd, 2006

¹⁸⁹ Ова дејствие е познато под називот gestum per aes et libram

¹⁹⁰ Види Ž. Bujuklić цит. дело, V. Čucković, In iure cessio ususfructus, Poseban otisak iz "Godisnjaka " Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo, 1975

¹⁹¹ Покрај tempus како услов, одршката, за да предизвика правна последица стекнување на право на сопственост, треба да бидат исполнети уште неколку услови res apta(погодна ствар) iustus titulus(правен основ) fides(совесност)

исклучиво со исполнување на условите за пренос на некој од наведените начини¹⁹².

Ваквата појава потекнувала од појавата на фактичко вршење на некое право на службеност, а непосредно со признавањето на квазивладението, кое подразбирало владение врз право¹⁹³. Имајќи го пак во предвид фактот дека владението можело да се пренесе исклучиво по пат на традиција (*traditio*¹⁹⁴), и службеноста која била предмет на владение, можела да се стекне по пат на традиција¹⁹⁵.

Нешто слична е ситуацијата кај т.н. *patientia*.

Ваквиот начин на засновање на службеностите непосредно потекнува исто така од квазивладението. Се работи за правна ситуација на долго непречено извршување на правото на службеноста. Во својата редовна, вообичаена форма како начин на стекнување на сопственост, римското право овој институт го познава под називот застарување или *longi temporis praescriptio*¹⁹⁶. Аналогно, долгото непречено фактичко вршење на овластувања кои по својата содржина се еднакви на некоја службеност, значело

¹⁹² За волја на вистината, *usucapio*, кој како што видовме се сметал за начин на стекнување на службеностите, бил укинат со *Lex Scribonia* кон крајот на републиката. Покрај тоа што овој закон изрично го забранувал заснивањето на службеностите по пат на одршка, сепак во подоцнежниот период се јавуваат ситуации заради кои морала да се напушти ваквата забрана.

¹⁹³ Тргувајќи од фактот дека владението (*possessio*) во римската правна мисла било дефинирано како фактичка, телесна власт врз стварта (*corpus*), на почетокот дециден бил ставот дека владение може да постои исклучиво врз телесни ствари. Подоцна, увидувајќи ја можноста владение да постои и врз права како бестелесни ствари бил создаден поимот на квази-владението или *quasipossessio* како владение врз бестелесни ствари

¹⁹⁴ Традицијата е наједноставниот начин за стекнување право на сопственост и практично се состои од просто предавање на стварта

¹⁹⁵ Аналогно во овој случај тоа би била квази-традиција, бидејќи традицијата како начин за пренос на стварите, подразбира фактички пренос, што за правото како ствар во случајов е практично невозможна ситуација. На овој начин било овозможувано субјектот да може реално да го извршува правото на службеност со кое се стекнал, односно да ја реализира неговата содржина, а со тоа, се разбира да му биде обезбедена и правна заштита. На овој начин бил конституиран *traditio* како еден од начините на засновање на службеностите.

¹⁹⁶ Овој начин на стекнување на сопственост подразбирал непречено и непрекинато (*sine interpellatione et sine interumptione*) вршење на овластувањата од правото на сопственоста 10 години за жители на иста провинција, односно 20 години за жители на различни провинции. Истите рокови важат и за *patientia* како начин на засновање на службеностите.

возстановување на соодветната службеност на начин наречен *longa quasi possessio*. Односот помеѓу *traditio* и *patientia* како начини на стекнување на службеностите е копија на *usucapio* и *longi temporis praescriptio* на трепенот на начините за стекнување на сопственост.

Aquae cursum et adquiri biennio et amitti biennio constat. Viam, iter, actum, hoc est: ubi carpenta vel carra conversari possunt, similiter biennio et adquiri et amitti posse. LRB. 17,2

Тек на вода се стекнува и губи за две години. Пат, прлаз, односно место каде може да поминува тертна кола, исто така може да се стекне или изгуби во рок од две години.

Кога зборувавме за генезата на некои од личните службености, споменавме дека тие настанале најверојатно од честата практика оставителот, на товар на оставината, да оставал во својата последна изјава на волја, при тестаменталното наследување и легат со кој ја обезбедувал егзистенцијата на одредени блиски луѓе¹⁹⁷.

Покрај тоа, постоела и можност службеностите да се стекнат и во делбените спорови, при *adiudicatio*, при што судијата бил овластен пресудувајќи по истите да ги определи деловите од стварите за чија сопственост се решавало, да ги досуди на сосопствениците¹⁹⁸.

Законот на XII таблици пак, предвидувал правна можност за стекнување на службеност со давање на соодветна свечена усна изјава (*detrahere servitutem*), при *mancipatio* и *in iure cessio*, во текот на кои отуѓувачот на стварта за себе придржувал¹⁹⁹ одредено

¹⁹⁷ Ваквата можност останала и понатаму, што значи дека службеностите покрај со правни дела меѓу живи (*inter vivos*), можеле да се засноваат и *mortis causa* (по повод смртта субјектите) и тоа во вид на легат. Обврската за плаќање на данок, како што веќе кажавме, паѓа на титуларот.

¹⁹⁸ Пресудата по делбените спорови во секој случај доведувала до нова правна ситуација, со која биле определувани точно деловите кои им припаѓале на сосопствениците соодветно. Постојната заснована службеност на стварта која била неподелена, после поделбата можела да предизвика неколку ситуации и тоа: со службеноста да остане оптоварен само еден дел од стварта, или неколку делови од ствата, или пак таа да остане не товар на сите сега веќе одделни делови.

¹⁹⁹ *Ius retentionis*-право на придршка

овластување. Ваквиот начин на засновање на службеностите бил познат под називот *deductio servitutis*²⁰⁰.

*Per mancipationem deducti usus fructus potest, non etiam transferi .
Frag. vat. 47*

Плодоуживање може да се воспанови со манципација по пат на дедукација, но не може и да се пренесе

Сите горенаведени начини за стекнување на службеностите важеле исклучиво за субјектите за кои можело да се применува старото *ius civile*. Меѓутоа, во практиката многу често се појавувала потребата оваа правна работа да биде регулирана и за субјектите кои немале статус на римски граѓани и кои не потпаѓале под строгиот режим на старото римско *ius civile*. За овие случаи имено важело *ius honorarium*, кое за разлика од *ius civile* не било строго формално.

Најчесто службеностите се засновувале по пат на неформални пакти или стипулации, *pactionibus et stipulationibus*.

Неформалните пакти во суштина се состоеле во давање на неформална изјава од страна на сопственикот на стварта, корисникот (најчесто на определено земјиште) да може да ја користи на определен ограничен начин²⁰¹.

За разлика од неформалните пакти, формалните стипулации биле облик на обврзување на сопственикот на стварта дека нема да го попречува корисникот при обавување на дозволените дејствија кои како овластувања му се пренесени²⁰².

²⁰⁰ Називот упатува на тоа дека при отстапувањето на стварта на трето лице, службеноста се изведува од правото на сопственост. Со тоа обемот на пренесените сопственички овластувања се ограничуваат во обем еднаков на обемот на овластувањата што ги стекнува титуларот на новонастанатата службеност. Обично тоа се случувало кога сопственикот на две соседни недвижности, воспановувал службеност во корист на недвижноста која ја продавал, или задржувал право на службеност во корист на недвижноста која останувала во негова сопственост, а на товар на недвижноста што ја отуѓувал. Види Ž. Vujković, цит. дело

²⁰¹ За која службеност станувало збор во конкретниот случај, зависело исклучиво од видот и обемот на пренесените овластувања на корисникот.

²⁰² Овие два начина *pactionibus et stipulationibus* заради фактот што жителите на овие делови од империјата немале можност да се служат со прописите на *ius civile*, практично биле единствената можност за засновување на службености во римските провинции

На тој начин, со воведувањето на можноста да бидат засновани службености и помеѓу странките на провинциските територии, на титуларите на вака заснованите службености им била обезбедена и правна заштита со која можеле да ги остварат стекнатите права²⁰³. Ова особено по воведувањето на *actio in rem utilis* како стварноправна тужба која дејствувала не само против другата странка во правниот однос, туку спрема било кое трето лице што потенцијално го загрозува конкретното право.

Заради својата поприлична едноставност и лесна применливост, овие два начина на стекнување на службеностите, со текот на времето стануваат доминантни, не само за субјектите кои не потпаѓале под режимот на *ius civile*, туку за сите воопшто. Оттука и можноста странките, меѓусебно склучувајќи договор со кој ги регулирале меѓусебните права и обврски во врска со засновањето на службеноста, едноставно да засноваат службенист. Овие начини секако во голема мера значеле отстранување на формализмот и строгото придржување на правилата на старото *ius civile* што во исто време обезбедиле и забрзување на правниот сообраќај, но достапност до соодветна правна заштита на правата на субјектите.

²⁰³ Правната заштита на овие лица на почетокот се однесувала само строго на субјектите кои се јавувале во улога на странки во конкретниот однос, што значи односот бил *inter partes*. Подоцна, вложувањето на правно средство, тужба, било дозволено кон секој субјект кој го попречувал или оневозможувал вршењето на овластувањата од заснованата службеност.

ГЛАВА IV

1. Начини за правна заштита на службеностите²⁰⁴

Несомнено е дека еден од најзначајните сегменти кога станува збор за одделните правни институти е нивната права заштита, или поточно средствата со кои овластените субјекти можат да се служат, за да ги остварат своите права. Додолку повеќе што римското право, за разлика од современото, е систем на тужби, што значи, постоењето на соодветно правно средство за заштита го детерминаира постоењето и поставеноста на загарантираните права на субјектите.

Во текот на целокупното излагање, особено за поимот на одделните видови службености, неколкупати беа споменати некои од правните средства резервирани за заштита на правата на субјектите кои се учесници во еден таков правен однос. Сепак, споменатите случаи беа само напомена на некои специфичности кои не се карактеристични за сите видови генерално.

Со намера во овој дел од излагањето да се добие целосна слика за начините и видовите на правната заштита на службеностите, би почнале со со најзначајната и најчесто употребувана тужба *vindicatio servitutis* или *actio confessoria*²⁰⁵.

Оваа тужба служела за заштита на правото на службеност, која субјектот што бил носител на правото на службеност, на почетокот

²⁰⁴ De servitutibus in rem actions competent nobis ad exemplum earum quae ad usum fructum pertinet, tam confessoria quam negatoria...D 8.5.2pr Види: J.,O.Stanojević, *Tekstovi iz rimskog prava*, Beograd, 1993

²⁰⁵ “конфесорна тужба“, тужба која се однесувала на признавање. Овој назив го добила дури за време на Јустинијан, додека порано се нарекувала *vindication servitutis*, имајќи ја во предвид сличноста со *rei vindicatio*, види Ž. Bujuklić, *цит.дело*

можел да ја вложи исклучиво за заштита на *ususfructus* и тоа само против субјектот кој бил сопственик на послужното добро²⁰⁶.

Најверојатно од практични причини, посткласичното право предвидело можност *actio confessoria* да може да се истакнае не само спрема сопственикот на послужното добро, туку и спрема секое трето лице кое би извршило повреда на правото на службеност.

Utrum autem adversus dominum dumtaxat in rem actio usufructuario competat an etiam adversus quemvis possessorem quaeritur. Et Iulianus ... scribit hanc actionem adversus quemvis possessorem ei competere Ulp. D. 7, 6, 5, 1

Прашање е дали на плодоуживателот му припаѓа стварна тужба само спрема сопственикот на стварта или спрема секој држател. Јулијан ...пишува дека таква тужба му припаѓа спрема секој држател

Што се однесува до содржината на оваа тужба, таа во многу нешта личи на сопственичката *rei vindicatio*, па оттука и називот *vindicatio servitutis*. Споредувајќи со *rei vindicatio* тужба, во овој случај, тужителот во тужбеното барање, барал признавање на правото на службеност, што без оглед на тоа за кој вид се работи, е потесно од правото на сопственост²⁰⁷. Според процесните правила, тужителот морал да го докаже своето право на службеност, а доколку се работело за земјишна службеност и своето право на сопственост на повластеното добро.

Успешното докажување на горенаведените факти, на тужителот со судска пресуда му обезбедувале повторно воспоставување на правото на службеност, надомест на штетата, како и обезбедување, гаранција дека осудената странка во иднина нема да го вознемирува ниту одзема на тој начин утврденото право

²⁰⁶ Оттука заклучокот дека старото право, како пасивна процесна странка, го предвидувало исклучиво субјектот кој се наоѓал наспроти титуларот на службеноста (сопственикот на послужната ствар), без можност во улога на тужен да се јави трето лице кое евентуално би го попречувало или одземало овластувањето што го уживал титуларот

²⁰⁷ За овој меѓусебен однос на сопственичките и овластувањата од правото на службеност, се зборуваше во неколку наврати погоре во овој труд

на службеност, позната како *cautio de non ampilis turbando*²⁰⁸. Оттука се наметнува заклучокот дека *actio confessoria* спаѓа во групата на реиперсекуторни тужби²⁰⁹

Покрај обезбедената правна заштита на титуларот на службеноста, римското право предвидело и правна можност за заштита на правата на сопственикот на послужното добро, на кое одреден субјект тврдел дека има право на службеност.

Во овој случај била предвидена т.н. *actio negatoria* или *actio negativa*, со која сопственикот го негирал или оспорувал правото на службеност на титуларот која била пандан на *actio confessoria*.

Со слична содржина, изворите ја познаваат и *actio prohibitoria*²¹⁰.

Покрај двете специфични тужби, на титуларите на правото на конкретни службености, преторското право им ставило на располагање и голем број на соодветни интердикти како на пример *interdictum de aqua*, *interdictum de fonte*, *interdictum de cloatis*, *interdictum de actuque privato* и др.

²⁰⁸ За овој вид на гаранција била предвидена формата стипулација

²⁰⁹ Римското право ги класификува тужбите во три основни групи со оглед на санкцијата што ја предвидуваат и тоа: реиперсекуторни (предвидуваат прост надомест на штета), пенални (предвидуваат мултиплициран износ од надоместот на штета) и микстни (предвидуваат надомест на штета и *poena privata*).

²¹⁰ Нејзината генеза е контоверзна и недоволно јасна. Види А. Ромас, цит. дело

ГЛАВА V

1. Поим и начини на гасење на службеностите

Под поимот начини на гасење на службеностите се подразбираат сите правни факти кои предизвикуваат престанок на правното дејство што го предизвикува една службеност²¹¹.

Имајќи го во предвид фактот дека службеностите по својата природа се стварни права, логично се наметнува заклучокот дека начините на гасење на службеностите би требало да се исти како и кај остантите стварни права.

Во таа смисла, аналогно, еден од начините на гасење на службеностите е фактот на пропаѓањето на стварта врз која е засновано правото на службеност (*res serviens*). Пропаѓањето на стварата врз која било засновано правото на службеност како правен факт е сосема доволно кај личните службености, бидејќи како што веќе видовме, кај нив не постои врската послужно-повластено добро, како кај земјишните службености, туку единствено односот помеѓу титуларот на правото на службеност и објектот врз кој тоа право е засновано. Оттука, пропаѓањето на објектот, нужно значи и гасење на правото на службеност.

За разлика од личните службености, кај земјишните, гасењето на службеноста е условено од пропаѓањето на послужното и повластеното добро, заради гореспоменатата релација помеѓу двете добра, што е специфика на земјишните службености.

²¹¹ Значи гасењето или престанокот на службеноста, значи престанок на правото на титуларот да ги користи овластувањата предвидени со службеноста, но во исто време и престанок на обврската на сопственикот на послужното добро да го трпи, да не го попречува титуларот да ги реализира своите овластувања или да не ја користи својата ствар на некој начин заради реализацијата на занованото право на службеност.

Покрај фактот на физичкото пропаѓање на објектите, за гасењето на службеностите релевантен е и фактот на промената на правниот режим на објектите²¹².

Освен пропаѓањето на стварите, односно нивното подведување под режим надвор од промет, невршењето на службеностите, во определени случаи, исто така предизвикувало гасење на истите.

Фактот на подолго невршење на службеностите, *non usu*, односно *usucapio libertatis* кај градските земјишни службености, доведувало до гасење на истите доколку сопственикот на послужното добро својот објект го одржувал во состојба која била спротивна на содржината на службеноста и на тој начин се однесувал две години, рок кој бил доволен за да се утврди престанок на службеноста заради невршење на правото. Овој рок бил драстично изменет во Јустинијановото право, кој невршењето какофакт кој предизвикувал престанок на службеноста го врзал за рокови од десет односно дваесет години²¹³, што значи изедначување со правниот режим кој важел за *longi temporis praescriptio*.

Non utendo amittitur usus fructus, si possessione fundi biennio fructuarius non utatur, vel rei mobilis anno PS. 3, 6, 30

Со невршење се гаси плодоуживањето, ако плодоуживателот не го користи владението на земјиштето во текот на две години, а за подвижна ствар во текот на една година.

Уште поедноставно гасење на службеностите со *подолго невршење односно non usu*, *настанувало* кај личните *usus* и *ususfructus* како и кај селските земјишни службености, со едноставно невршење на правото од страна на титуларот и тоа за време од една или две години, рокови кои исто така биле изменети за време на Јустинијан на десет односно на дваесет години.

²¹² Имено, доколку објектот врз кој е засновано правото на службеност кој личните службености, односно послужното и повластеното добро кај земјишните службености, стекне статус на предмет надвор од промет *res extra commercium*, тогаш се гаси и службеноста, од причина што стварите кои имаат ваков статус подлежат на принципот на ограничен правен промет, така што засновањето на службеност на ваков вид на ствар неминовно би значело оптоварување на истата.

²¹³ 10 години за жители на исти провинции (*inter praesentes*) и 20 години за жители на различни провинции (*inter absentes*)

Тргувајќи пак од едно од основните начела на службеностите *nemini res sua servit*, се доаѓа до уште еден правен факт кој може да доведе до гасење на службеностите. Тоа е т.н. случај на *confusio*²¹⁴, кој подразбира поклопување на субјектот кој е титулар на службеноста со субјектот кој е сопственик на послужното добро односно сопственик на објектот врз кој е заснована службеноста.

Finitur autem ususfructus...si proprietatem rei adquisierit, quae res consolidatio appellatur I. 2, 4, 3

Плодоуживањето престанува ако плодоуживателот стекне право на сопственост на стварта, што се нарекува консолидација

Тоа значи дека доколку титуларот на службеноста, поради било кој правен основ стане сопственик на послужното добро, односно доброто врз кое е засновано правото на службеност, таквата службеност гасне во истиот момент²¹⁵.

Правен факт кој бил релевантен за престанок на правото на службеност било и *откажувањето односно одрекувањето од своето право* што можел да го направи субјектот кој бил титулар на службеноста. Ваквиот начин на престанок на службеноста на почетокот, заради формалистичкиот карактер на старото и класичното римско право, можел да биде релевантен, само доколку одрекувањето било направено во форма што ја предвидувало правото. Поточно во овој период единствено правно релевантно одрекување од своето право на службеност, субјектот можел да изврши во форма *in iure cessio*²¹⁶, бидејќи тоа била и форма на засновање на службеноста²¹⁷.

²¹⁴ Престанокот на службеноста *ususfructus* на овој начин се означува со посебен назив *consolidatio*

²¹⁵ Ваквата правна последица е сосема логична и оправдана, бидејќи постоењето на службеноста во ваков случај би било одвишно, имајќи го во предвид фактот дека сопственоста како најшироко стварно право, во себе ги консумира сите овластувања кои би можеле да бидат пренесени при засновањето на службеност.

²¹⁶ За основните карактеристики на оваа форма види во делот од излагањето за начините на засновање на службеностите

²¹⁷ Формалистичкото римско право стоело на ставот дека гасењето на овластувањата и правата требало да се изврши на истиот начин на кој биле и засновани

Веројатно наједноставната форма за престанок на службеностите бил *истекот на рокот* кој евентуално бил определен при засновањето на определена службеност.

Така, со истекот на последниот ден од предвидениот временски рок, се гасела и самата службеност²¹⁸.

Покрај тоа, како што веќе споменавме, правна последица престанок на службеноста, предизвикувала и *физичката смрт на титуларот на лична службеност*, затоа што овие видови службености по својата природа се ненаследливи, врзани за титуларот и траат исклучиво за време на животот на субјектот²¹⁹.

*Граѓанската смрт или capitis deminutio*²²⁰ имала за последица гасење на личните службености *usus* и *ususfructus*, за разлика од *habitatio* и *operae servorum vel animalium*, каде овој факт не доведувал до гасење на службеноста²²¹.

²¹⁸ Слична е и ситуацијата која предизвикувала гасење на службеноста, а била резултат на исполнувањето на поставениот резолутивен услов.

²¹⁹ Подетално види во делот за основните белези на личните службености.

²²⁰ *Capitis deminutio* значело губење на граѓанските права (граѓанска смрт) и тоа во форма *maxima* (губење на граѓанството и слободата) *media* (губење само на граѓанството) и *minima* (губење на статусот во семејството).

²²¹ Види и во делот од излагањето за овие видови лични службености

ДЕЛ ТРЕТИ

ГЛАВА I

1. Краток компаративен приказ на правната рамка на службеностите во позитивното македонско право и римското право

Без претензија овој дел од излагањето да биде детална разработка на позитивно- правните решенија за службеностите како стварно правен институт, сосема накусо, се чини неопходно потребно во овој труд да бидат разгледани важечките правни решенија кои се однесуваат на службеностите²²².

Со оглед на фактот што пред воопшто да се споменат службеностите во рамките на римското право, зборуваеме за општите ограничувања на правото на сопственост, воведени уште во Законот на XII таблици, почетокот и овде ќе го посветиме на правната уреденост на т.н. соседско право што ЗСДСП²²³ од 2001, уредено во неговата втора глава.

ЗСДСП пред се го дефинира соседското право како „заемно и обѕирно вршење на правото на сопственост“²²⁴, а се состои од заемните права и обврски на сопствениците на соседните земјишта кои се состојат од трпење, пропуштање или сторување на нешто во полза на соседот како и разграничување од соседната недвижност, како што тоа го предвидува овој закон.

²²² Причина повеќе за оправданоста од потребата од овој дел од текстот, е секако фактот, што ова излагање ќе покаже дека решенијата на римското право кои се однесуваат на службеностите, кои патем се централната тема на овој труд, се основата за градењето и поставеноста на овој институт во македонското позитивно право

²²³ ЗСДСП е кратенката која ќе се употребува за Законот за сопственост и други стварни права во понатамошниот текст.

²²⁴ Чл. 17 ст.1 од ЗСДСП

Покрај тоа, Законот го определува и принципот на рационално користење на овластувањето, заради што помало ограничување на соседовото сопственичко право²²⁵.

Оттука, очигледен е фактот дека соседското право, со оглед на својата дефиниција и основниот принцип на кој почива, својата генеза ја влече од римските *servitutes legales*.

Аргумент што уште повеќе го потврдува наведениот став е определувањето на конкретните соседски права во законскиот текст.

Имено, во соседско право ЗСДСП го вбројува дефинирањето, уредувањето и правниот режим на меѓите (граничните линии меѓу соседните земјишта)²²⁶; правниот режим на дрвјата и другите растенија израснати на самите меѓи²²⁷, правото на влегување на туѓа недвижност заради точно определени причини²²⁸; употребата на туѓа недвижност заради изведување на работи²²⁹; правото на поставување на вод и други уреди на туѓа недвижност²³⁰, одговорноста за создавањето на опасност од штета за соседната недвижност²³¹ како и забраната да се менува природниот водотек²³².

Уредувањето на меѓите, принципот на нивната неповредливост, правниот режим на растенијата и нивните плодови што растат на самите меѓи како и забраната да се менува природниот тек на водата биле предмет на посебно уредување и кај законските службености во римското право²³³.

Проширувањето на случаите кои се законски уредени како соседско право, се секако резултат на рефлексивната што конкретните случаи од секојдневниот живот заради честото појавување, ја наметнуваат потребата правно да се регулираат.

²²⁵ Чл.17 ст. 3 од ЗСДСП

²²⁶ Чл. 18

²²⁷ Чл. 21

²²⁸ Чл. 23

²²⁹ Чл. 24

²³⁰ Чл. 25

²³¹ Чл.26 и 27

²³² Чл. 29

²³³ Потврдата на изведениот заклучок се гледа во делот кој ги обработува *servitutes legales* од овој труд

Што се однесува пак до службеностите како ставрно правен институт, ЗСДСП ги сместува во третиот дел, глава прва, како дел од „другите стварни права.“²³⁴

Законодавецот, како што покажува и самиот наслов на Законот, се определил за поимот „ други стварни права“, иако во дефиницијата на службеностите наведува дека се тоа стварни права на туѓи ствари, идентично на римската определба. Разликата помеѓу позитивно-правното решение и римското право во однос на овој дел, е што ЗСДСП покрај службеностите и правото на залог во другите стварни права ги вбројува и реалните товари кои се непознати за римското право²³⁵.

Драстични и значајни разлики нема ниту во дефинициите²³⁶ ниту во основната поделба на службеностите на стварни и лични, па според тоа, ниту во критериумот според кој е извршена нивната поделба.

Првата воочлива разлика се среќава кај поделбата на стварните на полски, куќни и комунално-технички²³⁷, од кои римското право, не ја познава последната категорија, но сосема логично и оправдано, ако се земе во предвид дека се работи за временска разлика која донела технолошки развиток од невидени размери, кои ја наметнале потребата од оваа нова категорија службености.

Разлика постои и кај видовите лични службености, кои според ЗСДСП се состојат од правото на плодоуживање, правото на употреба и правото на домување²³⁸.

Позитивно-правното решение се совпаѓа со поделбата на полските и куќните на службености кои определуваат право на премин(на различни начини), право на одвод и довод на вода, право

²³⁴ Почнувајќи од чл.192 па се до чл 224 од ЗСДСП

²³⁵ Од друга страна, законот во *iura in re aliena* не ги вбројува долгорочните закупи на земјишта.

²³⁶ Треба да се напомене, дека за разлика од решението на римското право, во нашиот закон, сопственикот на послужната ствар кај стварните службености има право на надоместок за утврдената службеност. Види чл.203

²³⁷ Чл.194

²³⁸ Чл.208 Очигледно недостига *operae servorum vel animalium*, што исто така е логична последица на општествено-економските промени.

на ползување на туѓ сид, право на спроведување на чад, право на истекување на атмосферска вода итн²³⁹.

Значаен е и фактот што како и римското право, законодавецот однапред не го затвора бројот на службеностите во законскиот текст, со што остава отворена можност како службеност да се јави секоја правна ситуација која ги исполнува основните услови кои би ја детерминирале како службеност.

Кога станува збор за стварните службености пак, меѓу другото, забележлив е фактот што Законот ги користи термините послужна (еднаква на римскиот *res serviens*) и привилегирана ствар (*res dominians*-повластена ствар). Сепак, термилошката разлика не може да се смета за значајна имајќи го во вид фактот што изразите имаат исто значење и смисла.

Што се однесува до основните начела на службеностите, слично како и поделбата, речиси и да не се разликуваат од оние кои детално ги разработивме, а важат за римските службености.

Принципот на пасивитет²⁴⁰ и трајност, принципот на постоење на разумната цел²⁴¹, обврската на вршење на овластувањата од службеностите на начин кој најмалку го оптоварува сопственикот на послужното добро, како и неможноста сопственикот на стварта да биде титулар и на сопственоста, можат да се препознаат низ законскиот текст, а некои од нив се и концизно и посебно наведени во истиот.

ЗСДСП посветува должно внимание и на содржината на конкретните службености, особено на личните. Определбата на законодавецот за видот на овластувањата што му припаѓаат на титуларот е идентична со онаа определена уште од римското право

Извесни разлики во правното уредување на службеностите, постојат во начините на засновање и начините на правна заштита.

ЗСДСП определил можност стварните службености да се засноваат со правно дело, со одлука на државен орган и со одржувачка²⁴², додека личните²⁴³ со правно дело и со одржувачка²⁴⁴.

²³⁹ Чл.195

²⁴⁰ Чл. 197 ст.3

²⁴¹ Чл.197 ст. 1

²⁴² Чл.199

²⁴³ Чл. 213

Законот го уредил и начинот на правната заштита на правото на службеност. Притоа, предвидува и посебна тужба за утврдување на постоењето на правото на службеност, како и тужба за престанок на неосновано смеќавање на правото, за која се одлучува во посебна судска постапка²⁴⁵.

Што се однесува пак до начините на престанок²⁴⁶, односно гасење на службеностите, сопред ЗСДСП, стварните престануваат со тригодишно континуирано невршење(поп usu) при спротиставување на сопственикот на послужната ствар, кога службеноста ќе стане непотребна за користењето на привилегиранат ствар, по истекот на определениот рок, или доколку не е исполнет условот рок за правовалидна одржувачка, додека пак личните престануваат со изминувањето на определеното време, смртта или престанокот на плодоуживателот, стекнувањето на сопственост на плодоуживателот на стварта (consolidatio), одрекување од страна на плодоуживателот или пропаѓањето на послужната ствар²⁴⁷.

Иако е несомнена еволуцијата на стварно правниот институт службености, сепак не може да не се воочи фактот кој без никакво двоумење покажува дека основната поставеност потекнува од римската правна мисла. Законскиот текст, пак кој покажува дека службеностите генерално не претрпеле значајни промени, освен оние условени од општествено економскиот развиток, е уште една потврда за универзалноста и се чини неограничениот рок на траење на римското право.

²⁴⁴ За да се избегне непотербно повторување, види во делот за начините за стекнување на римските службености

²⁴⁵ Чл.204, чл.205

²⁴⁶ Чл.206, чл.207, чл.219

²⁴⁷ Очигледни се и неколкуте разлики кај начините на престанок, но од истите причини види во соодветниот дел погоре во трудот.

ЗАКЛУЧОК

За улогата на римското право во развитокот на службеностите

Се чини дека нема да биде потребно посебно објаснување каква е улогата и придонесот што римското право ја има во постоењето и развитокот на темата на интерес на овој труд, службеностите.

Дотолку повеќе, читателот на овој труд, разгледувајќи ги детално службеностите како стварно правен институт, многу лесно може да заклучи дека она што ги поврзува римските *servitutes* и современите службености, не е само основната идеја од која потекнале, туку буквално сите аспекти на службеностите.

Без намера да се повторува, уште еднаш, само кусо забележуваме, дека заедничка за римските и современите службености е нивната дефиниција, припадност кон стварното право, основните начела на кои почиваат, но во голема мерка и идентичните видови, како според називот така и спрема содржината.

Единствената разлика, како што веќе видовме, генерално е условена од развитокот на општествено-економските услови, кои наложуваат потреба да се збогатува палетата на видовите службенеости иако и онака бројот и видовите не се однапред и законски затворени ниту во римското право.

За волја на вистината, ако се погледне историскиот развиток на правната регулираност на службеностите во нашето право, во поновата историја, постои периодот на една видлива стагнација на овој институт, која била условена од сопственичкиот систем, кој почивал на општествената сопственост²⁴⁸.

Самиот факт на ваквата определеност на сопственоста, не дозволувал развиток на службеностите, па оттука и впечатокот дека

²⁴⁸ Види Проф.д-р Асен Групче, Службеностите во современото Југословенско граѓанско право, Годишник на Правниот Факултет во Скопје, 1972г

улогата и значењето на овој институт се маргинализира во овој период.

Сепак, промената на сопственичкиот систем, која настана како резултат на промената на целокупното државно уредување, а со тоа и на правниот систем и враќањето на голема врата на приватната сопственост, повторно го актуелизира и прашањето на службеностите, со што се отвори можноста за понатамошен развoтoк.

Промената на сопственичкиот систем, во исто време, беше причина повеќе, драстично да се зголеми можноста во римското право да се пронајде инспирацијата за развoтoкoт на правото воопшто, особено на приватното право.

Оттука, слободно може да се заклучи дека богатата правна ризница што зад себе ја остави грандиозната Римска империја, несомнено ќе биде предмет на интерес при проучувањето на правните институти воопшто, особено на теренот на континенталните правни системи кои се негови следбеници.

Токму од тие причини римското право е незаобиколливо скалило особено на правните студии чии правни системи почиваат на римската правна традиција²⁴⁹.

²⁴⁹ Така А.Маленица, Римско право, Нови сад, 1996г

Користена литература²⁵⁰:

- * Бучковски В.: *Римското и современото заложно право* (докторска дисертација)
- * Галев Гале, Дабовиќ-Анастасовска Јадранка, *Облигационо право*, Правен Факултет „Јустинијан Први“ Скопје, 2008
- * Групче Асен: *Службеностите во современото југословенско граѓанско право*, Годишник на правниот факултет во Скопје, 1972 Скопје
- * Димовска Весна, Елена Џукеска, Маргарита Бузалковска-Алексова и Митко Чешларов: *Liber latinus I*; Алби, Скопје, 2002.
- * Дјаков В. Н. и С. К. Ковалев: *Историја на Стариот свет* (Книга прва и Книга втора); Издание на Универзитетот во Скопје; Скопје, 1980.
- * Живковска Родна, *Стварно право*, Книга прва, Скопје 2005
- * Живковска Родна, *Закон за сопственост и други стварни права (со регистар на поими)*, Скопје 2005
- * *Зборник во чест на Иво Пухан*; Правен факултет – Скопје, 1996.
- * Зборник на трудови од Меѓународниот симпозиум: „*Современото право, правната наука и јустинијановата кодификација*“ – Том I и II; Правен факултет „Јустинијан Први“ при УКИМ, Скопје, 2004.
- * Зборник на трудови: *Јавно и приватно право – 50 години од Универзалната декларација за човекови права*; Правен факултет; УКИМ, Скопје, 1998.

²⁵⁰ Користената литература е подредена по азбучен ред, групирана според јазичното подрачје

- * Кесариски Прокопиј: *Тајната Историја*; Ѓурѓа, MMVII (2007).
- * Ковачевиќ-Куштримовиќ Р. Стварни службености и соседско право, Зборник во чест на Асен Групче, правен факултет Скопје 2001
- * Ливиј Тит: *Од основањето на градот Рим*; Матица Македонска, Скопје, Мелбурн, 2000.
- * Машкин Николај Александрович: *Историја на Стариот Рим*; Зумпрес (Библиотека Универзум); Скопје, 1995.
- * Митевск Витомир и: *Античка епика – Хелада и Рим*; Матица Македонска, Скопје, 2001.
- * Поленак-Аќимовска М., В. Бучковски, Г. Наумовски: *Универзалноста на римското право (едукација, правни системи, европско право)*; „Жива антика“, Институт за класични студии, Филозофски факултет; Скопје, 2007.
- * Поленак-Аќимовска М. и Владо Бучковски: *Избор на текстови од римското право* (IV издание); Правен факултет „Јустинијан Први“, УКИМ - Скопје, 2008.
- * Поленак-Аќимовска М.: *Римското право и развојот на правото на сопственост*; Студентски збор Скопје, 1990.
- * Пухан И.: *Римско право II*; Универзитет во Скопје; Скопје, 1961.
- * Пухан И.: *Римско право I*; Универзитет во Скопје; Скопје, 1960.
- * Пухан И.; М. Поленак-Аќимовска: *Римско право (основен учебник)*; Универзитет „Кирил и Методиј“ - Скопје, 1991.
- * Транквил Гај Светониј: *Дванаесетте римски цареви*; Култура, Скопје, 2001.

- * *Правна енциклопедија* – том1 и 2; Савремена администрација; Београд, 1985.
- * Boras M. и Margetic L.-Rimsko pravo, pfz biblioteka udzbenici i skripta, Zagreb,1980
- * Бужулић Жика: *Forum Romanum – Римска држава, право, религија и митологија*; Правни факултет у Београду - Библиотека „Приручници“, Центар за публикација – „Досије“, Београд, 2005.
- * Danilović Jelena , Stanojević Obrad, *Tekstovi iz rimskog parva*, Beograd,1993
- * Eisner Bertold и Marijan Horvat: *Rimsko pravo*; Nakladni zavod Hrvatske; Zagreb, 1948.
- * Horvat Marijan: *Rimsko pravo* (deseto izdanje); Školska knjiga; Zagreb, 1980.
- * Jocić Lazar: *Latinski pravni termini (pravila, izreke, sentence i definicije)*; SKC; Ниш, 1995.
- * Jovanović M.: *Komentar Starog rimskog Ius civile (Knjiga druga: Lex XII tabularum – I-VI)*; Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nisu; Ниш, 2007.
- * Jovanović Mila: *Komentar starog rimskog Ius civile (Knjiga druga: Lex XII tabularum I-VI)*; Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu; Ниш, 2007.
- * Jovanović Mila: *Komentar starog rimskog Ius civile (Knjiga prva: Leges Regiae)*; Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu; Ниш, 2002.
- * Jovanović N. и Т. Тврковић: *Latinski za pravnike / Latinitas iuridica* - drugo izdanje; Zagreb, 2003.

- * Malenica Antun: *Praktikum iz Rimskog Prava (prvi tom)*; Pravni fakultet Novi Sad; Novi Sad, 1997.
- * Paulo Julije: *Sentencije (Iulii Pauli – Sententiae ad Finitam)*; Biblioteka: Latina et Graeca (Knjiga XX); Zagreb, 1987.
- * Romac A.: *Rimsko pravo*; PFZ (Biblioteka: Udžbenici i skripta); Zagreb, 1981.
- * Romac A.: *Rjecnik rimskog prava*; Informator – izdavačka kuća, Zagreb, 1975.
- * Romac Ante: *Izvori rimskog prava*; Informator, Zagreb, 1973.
- * *Thesaurus sententiae iuris (Riznica pravnih izreka)* – treće izdanje; Библиотека „Правни информатор“, Београд, 2007.
- * Stojčević Dragomir *Rimsko privatno pravo, Savremena administracija*, Beograd 1979
- * Ulpijan: *Knjiga Regula (Ulpiani – Regularum Liber Singularis)*; Biblioteka: Latina et Graeca (Knjiga XI); VPA, Zagreb, 1987.
- * Vodinelić V. *Grđansko pravo uvodne teme* Beograd 1991
- * Baron I.: *Institucije Rimskoga prava*, K.N. Bibliografski Zavod, D.D., Zagreb, 1925.
- * Вотсон Алан: *Правни Транспланти (Приступ упоредном праву)*; Правни факултет Универзитета у Београду – Институт за упоредно право; Београд, 2000.
- * Маленица Антун: *Римско право* (друго измењено и допуњено издање); Правни факултет у Новом Саду; Нови Сад, 1996.
- * Николић Драган: *Опита историја права* (прво издање); СБЕН; Ниш, 2007.
- * *Pravni leksikon*, drugo izmenjeno i dopunjeno izdanje, Pravna administracija, Beograd, 1970

- * Ритер Л. Арнтс: *Пандекте или данашње римско право*; Београд, 1898.
- * Стојчевић Драгомир: *Римско облигационо право*, Београд, 1960.
- * Čučković Vera, *In iure cessio ususfructus, poseban otisak iz Godišnjaka Pravnog fakulteta u Sarajevu, Sarajevo*, 1975
- * Шаркић С. и Антун Маленица: *Pravne teorije i institucije Antike (tom 1)*; Универзитет у Новом Саду - Правни факултет Нови Сад (Едиција: Universitas studiorum – Neoplantensis); Нови Сад, 1994.

- * Андреев Н. Михаил: *Римско частно право*; Државно издателство „Наука и изкуство“; Софија, 1958.
- * Дјунан Жан-Филип и Пишона Паскал: *Римско право – речник на основните термини*; Ciela – Софт енд паблишинг; Софија, 2007.
- * Чолов Румен: *Цена и сопственост при древно-римската покупо-продажба*; Наука и изкуство; Софија, 1986.

- * Пухан И. и М. П. Акимовска: *Римское право*; МГУ Ломоносов, „Зерцало“, Москва, 1999.
- * Станоевич Обрад: *Римское право*; Россијскаја Академија Правосудија, 2006.
 - * Хвостов В:М: Система римского права Учебник, Спарк, Москва 1996.

- * Ankum Hans: *Eviction of servitudes in Roman law*, Durban, 1996

- * Berger Adolf: *Encyclopaedic Dictionary of Roman Law* - New Series, Vol. 43, Part 2; The American Philosophical Society; Philadelphia; 1953 (Reprinted 1980 and 1991);
- * Borkowski A.: *Textbook on Roman Law* (3rd ed.), 1997.
- * Buckland W. W.: *Textbook of Roman Law* (3rd ed.), 1963.
- * Burdick W.L. : *The principles of roman law and their relation to modern law*, The Lawbook, Exchange LTD, Clark, New Jersey, 2004
- * Frier W. Bruce: *A Casebook on the Roman Law of Delict* (Classical Resources Series / American Philological Associati) - Paperback - May 1, 1989.
- * Frier W.Bruce, Thomas A. J. McGinn and Joel Lidov: *A Casebook on Roman Family Law* (Classical Resources Series, No. 3.) by (Paperback - Nov 6, 2003).
- * Gaius: *Institutes* (F. de Zulueta – text / translation / commentary – 2 vols.), 1946, 1953.
- * Gaius: *Institutes* (W. M. Gordon and O. F. Robinson – translation / introduction), 1988
- * Gaius, Mears T.L. *The institutes of Gaius and Justinian, The Lawbook, Exchange*, Clark, New Jersey LTD 2004
- * Greene T.W. : *Outlines of Roman Law*, Biblio Bazar, LLC
- * Gibbon Edward: *The history of the decline and fall of the Roman Empire* – in eight volume (Vol. V); Oxford English Classics; Oxford and London; 1827.
- * Gordley James: *Foundations of Private Law – property, tort, contract, unjust enrichment*; Oxford University Press; New York, 2006.
- * Hitlon Jackson E.: *Latin for Lawyers (One Thousand Latin Maxims With English Translations)*; New York, 1992.

- * Johnston David: *The Roman Law of Trusts* (Hardcover).
- * Jolowicz H. F. and B. Nicholas: *Historical Introduction to the Study of Roman Law* (3rd ed.), 1972.
- * Jolowicz H. F.: *Historical Introduction to the Study of Roman Law*, Cambridge at the University Press, 1952.
- * Justinian (author) and Peter Birks, Grant McLeod, Paul Krueger (translators): *Justinian's "Institutes"* (Paperback).
- * Justinian: *Digest* (Mommson's Latin text with parallel translation – ed. A. Watson), 1985.
- * Justinian: *Institutes* (J. A. C. Thomas – text / translation / commentary), 1975.
- * Justinian: *Institutes* (P. Birks and G. McLeod –translation / introduction), 1987.
- * Kunkel W.: *An Introduction to Roman Legal and Constitutional History*, 1966.
- * Lee R. W.: *The Elements of Roman Law* (4rd ed.), 1956.
- * Metzger (ed.) E.: *A Companion to Justinian's Institutes*, 1998.
- * Metzger Ernest: *A New Outline of the Roman Civil Trial*.
- * Mousourakis George: *The Historical and Institutional Context of Roman Law*; „Laws of the nations series“; Ashgate Publishing Limited, Hampshire / England and Burlington / USA; 2003.
- * Moyle J.B. : *The Institutes of Justinian*, The Lawbook Exchange, Union, New Jersey, 2002
- * Nicholas Barry: *An Introduction to Roman Law* - Clarendon Law Series; Oxford University Press; Oxford - 1962 (Hardback), 1975 (Paperback).

- * Pugsley D.: *Justinian's Digest and the Compilers*; Faculty of Law, University of Exeter, 1995.
- * Robinson O. F., T. D. Fergus and W. M. Gordon: *European Legal History: Sources and Institutions* (Paperback)
- * Robinson O. F.: *The Sources of Roman Law: Problems and Methods for Ancient Historians* (Approaching the Ancient World) - Hardcover - 5 Dec 1996.
- * Salkowski Carl e. E. Whitfield: *Institutes and History of Roman Private Law With Catena of Texts* (Hardcover); Lawbook Exchange Ltd, 2008.
- * Schulz F.: *Classical Roman Law*, 1951.
- * Smits J.: *The Making of European Private Law. Toward a Ius Commune Europaeum as a Mixed...*; Antwerpen /Oxford/New York 2002 (одбрани поглавја).
- * Sohm Rudloph, Erwin Grueber and James C. Ledlie: *The Institutes of Roman Law* First Georgias press Edition 2002.
- * Stein P.: *Roman Law in European History*; Cambridge University Press, 1999.
- * *The Civil Law: Including the Twelve Tables, the Institutes of Gaius, the Rules of Ulpian, the Opinions of Paulus, the Enactments of Justinian, and the Constitutions* (Hardcover); Lawbook Exchange Ltd - May, 2001.
- * *The Corpus Iuris Civilis in the Middle Ages: Manuscripts and Transmission from the Sixth Century to the Juristic Revival* (Brill's Studies in Intellectual History).
- * Thomas J. A. C.: *Textbook of Roman Law*, 1976.
- * Versteeg R.: *Essential Latin for Lawyers*; Carolina Academic Press, 1990.
- * Versteeg Russ: *Essential Latin for Lawyers* (Paperback).

- * Watson Alan: *Roman Law and Comparative Law*; The University of Georgia Press, Athens and London, (Paperback - 30 Jun 1991).
- * Zimmerman R.: *Roman Law, Contemporary Law, European Law, The Civilian Tradition Today*; Oxford University Press 1999;
- * Zimmerman Reinhard: *The Law of Obligations, Roman Foundations of the Civilian Tradition*; Juta & Co, Ltd., Cape Town, Wetton, Johannesburg, 1990 и 1996.
- * Zimmermann R.: *Roman Law, Contemporary Law, European Law: The Civilian Tradition Today* (Clarendon Law Lectures) - Hardcover - 29 Mar 2001.